

Editör: Doç. Dr. Bülent KABAŞ

SOSYAL, BEŞERİ VE İDARİ BİLİMLER

TEMEL ALANINDA AKADEMİK ÇALIŞMALAR - I
2025/1

artikol
akademi

ARTİKEL AKADEMİ: 343

Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Temel Alanında Akademik Çalışmalar - I (2025/1)

Editör: Doç. Dr. Bülent KABAŞ
<https://orcid.org/0000-0002-7623-9275>

ISBN 978-625-6627-82-6

Birinci Basım: Mart - 2025

Ofset Hazırlık: Artikel Akademi

Baskı ve Cilt: Uzunist Dijital Matbaa Anonim Şirketi
Akçaburgaz Mah.1584.Sk.No:21 / Esenyurt

Matbaa Sertifika No: 68922

Artikel Akademi bir Karadeniz Kitap Ltd. Şti. markasıdır.

©Karadeniz Kitap - 2025

Akademik etik kurallara bağlı kalınarak yapılacak olan alıntılar ve tanıtım maksadıyla yapılacak olan kısa alıntılar dışında, yazılı izni alınmadan, tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla, basımı, yayımı, kopyalanması, çoğaltımı veya dağıtımı yapılamaz.

KARADENİZ KİTAP LTD. ŞTİ.
Koşuyolu Mah. Mehmet Akfan Sok. No:67/3 Kadıköy-İstanbul
Tel: 0 216 428 06 54 // 0530 076 94 90

Yayıncı Sertifika No: 19708
mail: info@artikelakademi.com
www.artikelakademi.com

SOSYAL, BEŞERİ VE İDARİ BİLİMLER TEMEL ALANINDA AKADEMİK ÇALIŞMALAR -I 2025/1

Editör: **Doç. Dr. Bülent KABAŞ**

YAZARLAR*

Prof. Dr. Mehmet OKTAV

Doç. Dr. Pelin HAYTA

Dr. Öğr. Üyesi Hayriye Elif USLUGİL

Öğr. Gör. Feryat BULUT

Aslı Beyza GARIPOĞLU

Erol BEDİR

Özkan YETKİN

Nurgül EKŞİOĞLU

Sinan HALİS

Ziya GÜNAY

İsim sıralaması akademik ünvanlar dikkate alınarak düzenlenmiştir.

artikel
akademi

İÇİNDEKİLER

- 1. BÖLÜM**
68 GENÇLİĞİ, İSYAN VE KIZIL KUŞAK 9
- **Feryat BULUT**
- 2. BÖLÜM**
MEKÂNIN SİNEMADA ANLATISAL İŞLEVİ:
ARIF V 216 FİLMİ ÖRNEĞİ..... 23
- **Üyesi Hayriye Elif USLUGİL**
- 3. BÖLÜM**
ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN İSRAFA KARŞI
TUTUMLARININ İNCELENMESİ: ERZURUM İLİ ÖRNEĞİ 39
- **Özkan YETKİN & Nurgül EKŞİOĞLU & Sinan HALİS &
Erol BEDİR & Aşlı Beyza GARİPOĞLU**
- 4. BÖLÜM**
BASIM İŞLETMELERİNDE KAĞIT-KARTON DEPOLAMA..... 57
- **Pelin HAYTA & Mehmet OKTAV**
- 5. BÖLÜM**
1960-1980 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE SİYASAL İSTİKRAR
SORUNU 81
- **Ziya GÜNAY**

ÖNSÖZ

Akademik araştırmalar, geçmişi anlamaktan günümüzü yorumlamaya ve geleceğe ışık tutmaya kadar uzanan geniş bir perspektif sunarak, toplumsal ve bilimsel ilerlemenin temelini oluşturmaktadır. Alanında uzman akademisyenlerin katkılarıyla hazırlanan bu kitap, tarihsel hareketlerden kültürel anlatılara, toplumsal davranışlardan endüstriyel uygulamalara kadar geniş bir yelpazede önemli konuları ele almaktadır.

Bu kitapta yer alan bölümler, birbirinden farklı ancak birbiriyle bağlantılı disiplinlerde derinlemesine analizler sunmaktadır. 68 gençlik hareketinin devrimci ruhu ve ideolojik yansımalarından, Arif V 216 filmi üzerinden sinemada mekânın anlatsal işlevine; Erzurum ilinde yapılan bir araştırma ile ortaöğretim ğrencilerinin israfa karşı tutumlarına; 1960-1980 yılları arasında Türkiye’de siyasal istikrar sorununa; basım işletmelerinde kâğıt ve karton depolama süreçlerine kadar uzanan konular, akademik bir titizlikle ele alınmıştır.

Bu eşitlilik, kitabın disiplinlerarası bir bakış açısıyla hazırlanmasını sağlamış ve akademik tartışmalara yeni bir boyut kazandırmıştır. Her bölüm, alanında uzman akademisyenlerin titiz çalışmaları sonucu ortaya çıkmış olup, ilgili alanda araştırma yapan akademisyenler, öğrenciler ve profesyoneller için önemli bir kaynak teşkil etmektedir.

Kitabın oluşmasına değerli katkılar sunan tüm yazarlarımıza en içten teşekkürlerimizi sunar, ayrıca bu çalışmayı titizlikle hazırlayan editör ekibine şükranlarımızı iletiriz. Bu eserin, akademik literatüre anlamlı bir katkı sağlamasını ve yeni araştırmalara ilham vermesini temenni ederiz.

Saygılarımızla,

Doç. Dr. Bülent KABAş

Editör

1. BÖLÜM

68 GENÇLİĞİ, İSYAN VE KIZIL KUŞAK

Öğr. Gör. Feryat BULUT

Ardahan Üniversitesi Cumhuriyet Tarihi

feryatbulut@ardahan.edu.tr

<https://orcid.org/0009-0008-1344-7561>

GİRİŞ

Her olay, gerçekleştiği dönemdeki özel koşullar ve dinamikler çerçevesinde anlam kazanır. Dünya genelinde meydana gelen olayları, yalnızca o anki koşullar ve süreçteki faktörleri dikkate almadan değerlendirmek, doğru sonuçlara ulaşmayı engellemekle kalmaz, aynı zamanda böyle bir değerlendirme yapmayı da zorlaştırır. Dolayısıyla, olayları yüzeysel bir şekilde ele almak, derinlemesine bir anlayış geliştirilmesini zorlaştırır. Arka plandaki faktörlerin ve süreçlerin göz ardı edilmesi, olayların gerçek anlamını ve gelişimini kavramakta zorluk yaşanmasına yol açar. Bu durum, toplumsal, kültürel veya politik olayların doğru bir şekilde analiz edilmesini imkânsız hale getirir.

1. TARİHSEL SÜREÇTE DEVRİMLER, İDEOLOJİK TARTIŞMALAR VE TOPLUMSAL DÖNÜŞÜMLER

Tarih boyunca yaşanan devrimler, ideolojik tartışmalar ve bu gelişmelerin hazırlık aşamaları, toplumsal, siyasi ve ekonomik yapıların şekillenmesinde kritik bir rol oynamıştır. Devrimler, sadece siyasi rejimlerin değişimiyle sınırlı kalmayıp, beraberinde toplumların kültürel yapısında, ekonomik işleyişinde ve sosyal yapılarında köklü dönüşümlere neden olmuştur. Bu devrimler, tarih boyunca toplumların yapısını dönüştüren ve bu dönüşüme ivme katarak kalıcı kılan önemli olaylar arasında olmuştur. Bulunduğu toprak parçası içerisinde ortaya çıkmış olsa bile; 1789 yılında dünyayı derinden etkileyen Fransız Devrimi, 1775 – 1783 arasında gerçekleşen ve siyasi çalkantılara sebep olan Amerikan bağımsızlık Savaşı ve 1917’de Çarlık rejiminin yıkılmasıyla sonuçlanan Rus Devrimi, tarihin en önemli devrimlerindendir ve etkileri bakımından yalnızca buldukları ülkelerde değil, dünya genelinde de derin etkiler bırakmıştır. Bu devrimler, daha çok özgürlük, fırsat eşitliği ve tam adalet gibi kavramların küresel ölçekte yayılmasına olanak sağlamıştır. Özellikle Fransız Devrimi, monarşilerin ortadan kalkması ve yerine ulus-devletlerin ortaya çıkması noktasında önemli bir sürecin başlangıcı olmuştur (Çelik, 2023: 3). Aynı zamanda, bu devrimler yeni ideolojilerin doğuşuna ve kıtalara ulaşmasına da zemin hazırlamıştır. Ortaya çıkan yeni ideolojilerden milliyetçilik, liberalizm ve sosyalizm odaklı yeni düşünceler, bu devrimlerin ardından güçlenmiş ve dünya siyasetini şekillendirmiştir.

Tarihsel süreklilik içerisinde, bazı olaylar bir süre içinde meydana gelse de, devamında toplumsal formasyon, siyasal düşünceler, ekonomik değişimler ve kültürel yenilikler yaratarak, bu şekilde devrim niteliğinde değişimlere yol açarak anılır. Bazı olaylar ise üretim ilişkilerinde köklü değişiklikler ortaya çıkarmasa da, siyasal yönelimleri, ideolojileri ve kültürel yaşamı derinden etkileyerek dönüştürebilir; bu da yeni düşüncelerin geçerlilik kazanmasına katkı sunabilir. Geçmişten bugüne kadar yaşanan siyasal, kültürel ve ekonomik gelişmeler, toplumsal ve küresel farklılıkların giderek artmasına yol açmıştır. Fransız Devrimi’nin ardından yayılan ideolojiler, 19. ve 20. yüzyılda siyasal hayatı ve düşünce akımlarını derinden etkilemiştir. Fransa’da başlayan öğrenci olayları ve bu olaylarla özdeşleşen 68 kuşağı, dünya tarihinde olayların yoğun olarak yaşandığı ve bu olayların o süreç içerisinde oldukça önemli

olayların meydana geldiği bir tarih olarak hafızalarda yer edecektir. Bu etkiler, bu yüzyılda meydana gelen 1968 gençlik olayları gibi toplumsal hareketlerle somut bir şekilde kendini göstermiştir. “68 Olayları”, günümüzde meydana gelen değişimlerin, dünya genelinde birçok insanın beklentilerini, davranışlarını ve toplumsal algılarını köklü bir biçimde değiştirmiştir (Sommer, 2018: 6-9). Bu olaylar, gençlere kendi özgürlük alanlarını keşfetme ve geleneksel normlara karşı çıkma fırsatı sunmuştur.

Gençler, bir toplumun geleceğini belirleyen en önemli dinamiklerdendir. Toplumda mevcut olan sorunlara çözüm önerileri getirirken, toplumsal adalet arayışı içinde yer alarak geleceği daha yaşanabilir kılmayı hedefleyen gençler, nesiller arası farklılıkların da belirleyicisi konumundadır. Ayrıca, her kuşağın gençleri, önceki nesillerden farklı olarak teknolojiyi ve küreselleşmeyi farklı bir perspektiften deneyimlemektedir. Bu durum, onların küresel meselelerde daha bilinçli ve etkili bir şekilde yer almalarını sağlamaktadır. Her ne kadar her kuşak kendi özgün koşulları içerisinde biçimlense de, temel insani duygular ve arzular zamanla değişmez. Gençler, hangi dönemde olurlarsa olsunlar, kimlik arayışı, aidiyet hissi, sevgi, arkadaşlık ve başarı gibi temel ihtiyaçlarla doludurlar (Aydın, 1971: 26-29). Bu nedenle toplumların en dinamik ve aktif unsuru olan gençlik, sosyal sorunlara en fazla duyarlılık gösteren gruptur. Toplumların yapısını ve karşılaştıkları sorunları analiz etmeğe çalışarak, bu konuda çözüm önerileri sunabilmek açısından en zorlayıcı alan, gençlik kesimini incelemektir. Çünkü hayat hızla değişirken, bu değişime en iyi uyum sağlayanlar genç nesiller olacaktır. Bu nedenle, üretilen çözümler zamanla çoğu durumda geçerliliğini yitirebilir. Gençliği toplumsal sorunlara çözümler üretme sürecinin dışında bırakmak neredeyse imkânsızdır. Gençliğin taleplerini, yapısını ve sesini dikkate almayan siyasi yönetimler, sorunları çözümede genellikle başarısız olmuştur. Gençlik eylemlerine sert bir şekilde yanıt veren siyasi iktidarlar ve devletler, nihayetinde çöküşle karşı karşıya kalmışlardır. Ne zaman ki siyasi anlayışlar gençliğe kucak açmayı başaramışsa, ileri uygarlık seviyesine ulaşmaya daha çok yaklaşmış olacaklardır. Günümüz dünyasında gençlik eylemlerinin ve sorunlarının gün yüzüne çıkması, tarihsel zaman içerisinde oldukça yeni bir gelişmedir.

2. GENÇLİK HAREKETLERİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE TOPLUMSAL ETKİLERİ

1960'lar, dünya genelinde büyük bir değişim dönemi olarak öne çıkmaktaydı. Vietnam Savaşı, Soğuk Savaş gerilimleri, ırkçılığa karşı mücadeleler, kadın hakları hareketi ve öğrenci ayaklanmaları, Batı dünyasında toplumsal yapıda köklü değişiklikler yaratan dinamikler haline geldi. Diğer ülkeler de bu küresel değişim dalgasının bir parçası olarak benzer toplumsal hareketlere tanıklık etti. Özellikle 1968 yılında Paris'teki öğrenci ayaklanmaları, Berlin'deki protestolar ve Meksika'daki öğrenci isyanları, bu kuşak üzerinde derin bir etki bıraktı. Gençlik hareketleri, başlangıçta üniversite içerisinde devam eden işgaller ve boykotlarla sınırlıyken, zamanla toplumun farklı kesimlerine de sirayet ederek daha geniş bir tabana yayılmıştır. Gençlerin, eğitim kaynaklarının artırılması, eğitimin kalitesinin yükseltilmesi ve okul içerisinde kendisine söz hakkı verilmesi yönündeki talepleri, toplumun çeşitli kesimlerinden gelen benzer isteklerle birleşerek daha etkili olmaya başlamış ve büyük bir öğrenci hareketi olmasının yanında, kitlesel bir mobilizasyona da neden olmuştur (Büyükboyacı, 2021: 125). Bu süreçte, birçok ülkenin yönetim kademesi ve toplumun değişik kesimleri tarafından ikinci sınıf bir vatandaş olarak görülen gruplar, örneğin tutuklular, engelliler ve yoksullar, ayrımcılığa son vermek amacıyla eylemlere katılmışlardır. Bu eylemler, toplum içindeki grupların daha fazla özgürlük ve hak talep etme mücadelesi etrafında kenetlenmelerini sağlamıştır. Bununla birlikte, her kuşağın toplumsal yapıya etkisi dönemlere göre farklılık gösterir ve toplumdaki sınıflar arasında bir takım farklı yapılar kendini göstermeye başlar (Çınar, 2023: 2). Örneğin, 1960'lı yılların kuşağı toplumsal hareketlere katılımı, onların politik ve sosyal yapıları değiştirme potansiyellerini gözler önüne sermiştir. Günümüzde ise dijital medyanın etkisiyle, gençler seslerini daha çok sanal ortamlarda duyurmakta ve dijital platformlar aracılığıyla toplumsal değişime katkı sağlamaktadırlar. Aynı dönem içinde dünyaya gelen ve benzer yaşam deneyimleri paylaşan bu kuşaklar, çeşitli kuşakları ya da jenerasyonları oluşturur. Kuşaklar arasındaki farklılıklar, toplumların geçirdiği evrimleri anlamak açısından kritik bir öneme sahiptir. Her kuşağın, belirli bir olay, teknoloji ya da toplumsal değişimle şekillendiği gözlemlenebilir. Örneğin, teknolojiye daha yakın olan bir kuşak, dijital dünyanın etkisiyle büyüyerek daha hızlı bir bilgi akışına sahipken, daha eski

kuşaklar geleneksel iletişim yöntemlerine ve zamanın daha yavaş geçtiği bir akışa alışkındır. Kuşaklar arasındaki farklar yalnızca teknolojik ilerlemelerle sınırlı kalmamıştır. Aynı zamanda ekonomik krizler, savaşlar, kültürel devrimler ve toplumsal normlardaki değişimler de kuşakları büyük ölçüde etkiler.

1960'lı yılların başından itibaren Avrupa'da başlayan işçi, köylü ve öğrenci gösterileri, hızla birçok ülkeye yayılmıştı. Ulusal yapı içerisinde ve uluslararası alanda dikkat çekmişti. 1960'ların ikinci yarısında, aynı olmayan kültürel, sosyo-ekonomik oluşumları ve siyasi rejimleri olan pek çok ülkede filizlenen öğrenci hareketleri, 1968-1969 aralığında siyasi bir kimlik kazanmış; bazı ülkelerde işçi ve köylü katılımlarıyla toplumsal ayaklanmalara dönüşmüştü (Toprak, 1998: 156-157). Bu hareketler, yalnızca eğitim reformu talepleriyle sınırlı kalmayıp, reformun getireceği siyasi değişimle toplumsal dönüşümü hedeflemişti. Avrupa'daki öğrenci hareketleri, toplumsal taleplerin farklı coğrafyalarda benzer biçimlerde şekillendiğini ve yayıldığını açıkça göstermekteydi. Bu hareketler, yalnızca yerel boyutta sınırlı kalmayıp, küresel bir gençlik kültürünün ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Gençler, sadece kendi ulusal sınırları içinde değil, dünya genelinde benzer hak talepleri etrafında birleşerek bu taleplerle toplumsal adaletin sağlanması için güçlü bir ses oluşturmuşlardır. Küresel ölçekte gençlerin daha fazla özgürlük, eşit bir toplum ve adalet için verdikleri mücadele, büyük bir kültürel hareketin doğuşunu tetiklemişti. Öğrenci hareketleri, yalnızca toplumsal bir kalkışma yaratmakla kalmamış, aynı zamanda siyasi güç dengelerini değiştiren derin etkiler de meydana getirmiştir. Birçok ülkede mevcut siyasi düzenin sarsılmasına yol açmış; özgürlük ve eşitlik gibi talepler, toplumsal mücadelenin odak noktası haline gelmiştir (Soner, 2009: 58). Bu hareketlerin küresel düzeyde yarattığı etkiler, aynı zamanda yeni bir gençlik kültürünün ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır. Gençler, sadece kendi ülkelerindeki değil, dünya genelindeki toplumsal sorunlara karşı seslerini yükseltmiş ve bu küresel hareket, yeni bir kültürel kimliğin temellerini atmıştır. Bu dönemde gençlik, tüm dünyada ortak bir dil, düşünce ve eylem etrafında birleşmeye başlamıştır. Bu durum, küresel bir gençlik hareketinin şekillendiğinin ve dünya çapında bir dayanışma duygusunun doğduğunun güçlü bir ifadesidir. Bu süreçte, sosyalizm, eşitlik ve adalet talepleri ön plana çıkarken; ifade özgürlüğü, ırkçılığın sona erdirilmesi ve daha fazla hak talep edilmesi gibi konular da gündeme gelmiştir. Toplumlar, gençlerin öncülüğünde, daha fazla özgürlük ve sosyal adalet için seslerini

yükselterek, bu taleplerle toplumsal yapıların değişimine yönelik güçlü bir itici güç oluşturmuşlardır. Söz konusu hareket, sadece gençlerin değil, tüm toplumların daha adil, eşit ve özgür bir dünyada yaşama arzusunu bir araya getirerek büyük bir kitle hareketine dönüşmüştür (Kaplan, 2012: 205-208). Bu hareket, sadece toplumsal değil; aynı zamanda kültürel ve politik düzeyde de kalıcı etkiler yaratmış, toplumsal değişimin hızlanmasına ve dünya çapında benzer taleplerin yayılmasına zemin hazırlamıştır. 1968'deki öğrenci hareketleri, gençlik hareketlerinin gücünü ve küresel ölçekteki etkisini gözler önüne seren önemli bir dönüm noktasıdır. Bu hareketler, yalnızca siyasi ve toplumsal düzenleri değiştirmekle kalmamış, aynı zamanda gençlerin küresel bir kültürel kimlik etrafında birleşmesini sağlayarak, dünya genelinde yeni bir kültürün doğmasına zemin hazırlamıştır.

3. 1968 OLAYLARININ KÜRESEL ARKA PLANI VE ETKİLERİ

1968'i daha iyi kavrayabilmek için, önce onu şekillendiren ve yaşandığı dönemde anlaşılması güç olan küresel süreçleri anlamamız gerekiyor. 68'li yıllar küresel dünya için unutulmaz bir yıldır. Meydana gelen olaylar ve olayların ortaya çıkış şekli adeta sıralanmış halkalar şeklinde devam etmekteydi (Bulut, 2011: 126). Bu, bizi İkinci Dünya Savaşı'nın son bulduğu dönemde kapitalizmin yeni bir aşamasının başlangıcına götürüyor. 1968, savaş sonrası dönemde dünya genelinde biriken çelişkilerin patlayıcı bir ifadesiydi. O yıllardaki toplumsal dalga, kapitalizmin özellikle tarihi dönüm noktasına göstermektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın bitişi ile birlikte ortaya çıkan yeni yükselişler (refah devleti, müdahalecilik vb) ile birlikte, kapitalizmin kendini yeniden formüle ettiği ve sonrasında 70'li yıllara kadar uzanacak olan bir sürecin devam ettiği gözlemlenmiştir. Dünya genelinde yayılan anti-sömürgeci hareketler, emperyalist güçlerin baskı çabalarının acımasızlığını gün yüzüne çıkardı ve savaş sonrası yeni kuşaklara direncin sembolü haline geldi. Özellikle gösteriler ve protestolar sonrasında Cezayir içerisinde, Küba'da ve Vietnam'da ortaya çıkan devrimci ulusal kurtuluş mücadelesinin başarısı, Soğuk Savaş ideolojisi altında baskıya maruz kalan genç kuşakları derinden etkiledi. Ortaya koyulan mücadelelerin çoğu sosyalist anlamda bir karakter taşıyor ve bu süreç genç kuşağın düşünce dünyasını ve eylemlerini dönüştürerek etkisini

daha da büyütüyordu. Her ne kadar bu ülkelerin rejimleri farklılık gösterse de, bu başkaldırıların nedenleri, hedefleri ve uygulama biçimleri çeşitlilik arz etmekteydi. Gelişen olayların ön plana çıkmasını sağlayan, milyonlarca sömürge halkının “emperyalist sömürgecilere karşı verdikleri mücadelelerin” bütünüyle devam eder nitelikte başarıya ulaşmasıdır. Kapitalizmin ani bir hızla yükselişi, sömürge altında kalan ve az gelişmiş ülkelerde kapitalist üretim ilişkilerinin derinleşmesine zemin hazırlamıştır. Bu durum, emperyalizmin bu bölgeleri sömürge statüsünde tutmaksızın ekonomik bağımlılıklarını artırmasını mümkün kılarken, aynı zamanda ulusal bilincin güçlenmesine de yol açtı. 1968 yılında Asya'dan Avrupa'ya ve Amerika'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyada patlak veren öğrenci isyanları, büyük bir toplumsal karışıklığa yol açarak gençlik hareketlerinin tarihi açısından önemli bir dönüm noktasını oluşturmuştur. 1968 yılı, dünya genelinde toplumsal hareketlerin ve gençlik ayaklanmalarının doruğa ulaştığı, siyasi ve kültürel devrimlerin ilk adımlarının atıldığı bir dönemdir (Koç, 2022: 26). Gençler, bu süreçte baskı ve eşitsizliklere karşı cesurca seslerini duyuruyor, mevcut sisteme meydan okuyordu. Türkiye de bu dönemde önemli bir toplumsal değişimin eşiğindeydi. “Kızıl Kuşak” olarak adlandırılan bu gençlik hareketi, yalnızca bir neslin öfkesini ve isyanını ifade etmekle kalmamış, aynı zamanda politik, sosyal ve kültürel değişimin de öncüsü olmuştur. Bu dönemdeki öğrenci hareketleri, gençlerin toplumsal düzene, adaletsizliğe ve otoriter yönetimlere karşı koyduğu tepkilerin simgesel bir ifadesini taşımaktadır. Bu dönemin en çarpıcı özelliklerinden biri, özellikle Batı dünyasında ve gelişmekte olan ülkelerde gençlik hareketlerinin küresel bir boyut kazanması ve toplumsal yapıları derinden sarsan taleplerin ortaya çıkmasıdır. Bu bağlamda “Kızıl Kuşak” terimi, Soğuk Savaş dönemi ile birlikte yaşanan ideolojik çatışmalar çerçevesinde, sosyalizm ve komünizm ideolojilerine yönelen, özellikle gençlerden oluşan kitlesel toplumsal hareketleri tanımlamak için kullanılmıştır (Charriere, 1996: 48-50). “Kızıl Kuşak” kavramı, özellikle Çin, Sovyetler Birliği ve diğer komünist ülkelerde sosyalizmin ve sınıf mücadelesinin etkisinin genişlemesiyle ilişkilendirilmiştir. Ancak bu terim, sadece bir ideolojik hareketi değil, aynı zamanda bu hareketlerin küresel düzeydeki gençlik dinamikleri üzerindeki etkisini de yansıtmaktadır. 1968 yılındaki öğrenci hareketleri, bir yandan toplumsal adalet ve eşitlik taleplerinin yükseldiği, diğer yandan sosyalizm ve komünizmin vaat ettiği eşitlikçi toplum düzenlerinin arandığı bir dönemi simgelemektedir. Bu

dönemde Batı’da patlak veren öğrenci isyanları, özellikle Fransa, Almanya ve Amerika’da, Marksist ideolojilerin etkisiyle biçimlenmiş ve “Kızıl Kuşak” kavramını daha da güçlendirmiştir. Kızıl Kuşak’ın etkisi, yalnızca siyasi ve toplumsal alanlarla sınırlı kalmamakla birlikte, bireylerin düşünsel ve kültürel dünyasında da önemli değişimler yaratmıştır. 1968 yılındaki hareketler, gençlerin toplumsal sorumluluk taşıdığına, sistem karşıtı bir tavır sergileyerek mevcut düzeni değiştirebileceklerine dair inançlarını pekiştirmiştir. Gençler, sadece siyasi bir duruş sergilemekle kalmamış, aynı zamanda toplumsal normlara, kültürel değerlere ve aile yapısına da meydan okumuştur. Bu dönem, kültürel devrimler, sanat ve düşünsel akımların daha özgür bir şekilde gelişmesini sağlamış; sosyalizm ve komünizm anlayışları bu düşünsel evrimle güçlü bir bağ kurmuştur. 1968 yılındaki öğrenci isyanları ve bu dönemdeki toplumsal ayaklanmalar, yalnızca yerel değil, aynı zamanda küresel düzeyde sosyalizmle özdeşleşen bir dinamizmi ifade etmektedir. Gençler, kendi haklarını savunmak ve toplumda daha eşitlikçi bir düzen talep etmek amacıyla başlattıkları bu hareketle, sadece yerel düzeyi değil, küresel ölçekte de ses getirmiş ve diğer bölgelerde benzer toplumsal hareketlerin tetiklenmesine zemin hazırlamıştır (Lüküslü, 2015: 143-148). Bu olaylar, toplumsal hareketlerin nasıl evrildiğini ve gençlik hareketlerinin gücünü daha iyi anlamamız adına yeni bir bakış açısı kazandırmış, dünyada toplumsal değişimin nasıl şekillendiğini gözler önüne sermiştir. 1968 dönemi, yalnızca politik bir devrim arayışının ötesinde, derin bir kültürel devrimin de habercisiydi. Gençler, toplumsal normları sorguluyor ve bireysel özgürlüklerin daha belirgin bir şekilde vurgulanmasını talep ediyorlardı. Kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği gibi meseleler, bu hareketin temel taşları arasında yer alıyordu. 1968 gençliği, kadının toplumdaki rolünü yeniden tanımlama ve kadınların ekonomik ve sosyal haklarını savunma adına son derece ilerici bir tutum sergiliyordu.

4. 1968 YILININ KÜRESEL ETKİLERİ VE KÜLTÜREL MİRASI

1968 yılına gelindiğinde kapitalizmin ve sosyalizmin içerisinde olan gençlik, kendilerine sunulan yaşam tarzından bıkkınlık duymuş ve alternatif bir hayat arayışı içinde olduklarını protestolar ve eylemlerle ortaya koydu. Bu protestolar, talepler, dünya çapındaki gençlik hareketlerinin oluşum şekilleri

ve dile getirilen talepleri bakımından birleşmeye ve bir bütün olma yönünde bir eğilim geliştirmelerini sağladı. 1968 yılı, dünya çapında önemli olayların yaşandığı ve sonrasında sosyo - politik değişimlerin kaçınılmaz olduğu bir dönemdi. Bu yıl, “1968 Gençlik İsyanı” adı altında, kendi zamanlarının köklü siyasi, sosyal ve kültürel değerlerine başkaldıran gençlerin öncülüğünde birçok protesto ve toplumsal hareket gerçekleştirildi. 1968 Mayıs’ında Fransa’da yaşanan olaylar, yalnızca öğrenci hareketlerinin değil, aynı zamanda işçi sınıfının da kitlesel bir şekilde sisteme karşı çıkışını ortaya koymuştur (Levent, 2020: 217). Bu isyan, kapitalist düzenin eleştirisini ve alternatif bir toplum modelinin gerekliliğini savunarak, sosyalist ideolojinin kitlesel anlamda tartışılmasına fırsat tanımıştır. Gençler, yalnızca ekonomik eşitsizliğe karşı değil; aynı zamanda otoriter yönetimlere, feodal yapılara ve küresel emperyalizme karşı da seslerini yükseltip, kendilerine özgü bir mücadele dili geliştirdiler. Bu dönemin önemli sembollerinden biri olan Kızıl Kuşak, Marksist ideolojiden beslenen anti-emperyalist ve devrimci bir bakış açısına sahipti. Gençler, mevcut rejimi ve kapitalist sistemi reddederek, alternatif bir sosyal düzen yaratma hedefi güdüyordu. Öğrenciler, toplumsal yapıların daha eşitlikçi bir hale gelmesi için sosyalizm anlayışını benimsemiş, adalet, özgürlük ve eşitlik gibi taleplerle sokaklara dökülmüşlerdir. Ayrıca, bu dönemdeki toplumsal hareketler, sosyalizmi sadece bir siyasi doktrin olarak değil, aynı zamanda bir kültürel devrim olarak da ele alınmasını sağlama imkânı tanımıştır. Öğrenciler ve gençler, yaşadıkları toplumda adaletin ve eşitliğin sağlanması için sosyalizm düşüncesini, özellikle sınıf mücadelesini temel alarak savunmuşlardır. Savaş karşıtlığı, demokrasi, sivil haklar ve daha fazla siyasi özgürlük isteyen gösteriler sonrasında, bu gelişme toplumların kültürel ve demografik yapısında köklü dönüşümlere neden olarak geleceğin temellerini yeniden şekillendirdi (Özgür, 2013: 58). 1968 olaylarının kültür üzerindeki kalıcı etkileri, müzik, moda ve sanat alanlarının yanı sıra, otorite ve bireysel özgürlüklere dair toplumsal tutumların da evrimine zemin hazırladı.

Kızıl Kuşak’ın ideolojik temelinde, büyük ölçüde Marksizm, Leninizm ve Maoizm etkili olmuştur. Kızıl Kuşak’ın tanınmasında önemli bir diğer etken, dönemin yükselen Marksist ve devrimci ideolojileri oldu. 1960’lar ve 1970’lerde, sosyalist düşünceler ve devrimci hareketler dünya genelinde giderek daha fazla kabul görmeye başladı. Türkiye’de ise özellikle üniversite-lerde ve sol gruplar arasında Marksizm, Leninizm ve Maoizm gibi ideoloji-

ler öne çıkmaya başladı. Kızıl Kuşak, bu ideolojik akımların etkisiyle “tam bağımsızlık”, “devrim” ve “sosyalizm” gibi temel kavramları benimsemişti. Bu ideolojik söylemler, Türkiye’deki sol hareketlerin güçlenmesinde ve geniş halk kitleleriyle bir araya gelmesinde büyük bir rol üstlendi. Bu nedenle, ideolojilerini savunan gençlik hareketi önemli bir etki yaratarak tanınmayı başardı. Türkiye’deki bu hareket, küresel ölçekte sosyalist devrim çağrılarında ilham almakta ve özellikle işçi sınıfı ile köylülerin sömürden kurtulması gerektiğini vurgulamaktaydı. Ancak bu ideolojik temeller yalnızca ekonomik eşitsizliklerle sınırlı kalmamaktadır. Gençler, eğitim sisteminin baskıcı yapısını, kültürel gericiği ve toplumsal normları da eleştirmişlerdir (Temizgüney, 2018: 182-184). Üniversite öğrencileri, entelektüel düşünce ile bilimsel ilerlemenin savunucusu olarak eğitimin özgürleşmesi gerektiğini dile getirmiştir. Eğitimdeki adaletsizlikler, devletin baskıcı tutumları ve üniversitelerin baskı altındaki ortamlarına karşı durmuşlardır. Bu bağlamda gençler, hem ulusal bağımsızlık mücadelesini hem de uluslararası sınıf mücadelesini savunmuşlardır. Aynı zamanda, Kızıl Kuşak, geleneksel aile yapısını ve otoriter sosyal düzeni eleştiriyordu. Gençler, toplumun bireysel özgürlükleri kısıtlayan katı normlarına karşı çıkarak, kendi yaşam biçimlerini kurma gayreti içerisindeydiler.

Kızıl Kuşak, dönemin en baskıcı ve eşitsiz koşullarına bir yanıt olarak doğmuştu. Kızıl Kuşak, dönemin medya ortamında önemli bir yer edindi. Üniversitelerden yayılan bu hareket, gazetelerde, dergilerde ve radyo programlarında sıkça tartışılan bir konu haline geldi. Özellikle solcu ve devrimci düşünceler, o dönemin gençlik kültürüyle de uyum içindeydi. Bu durum, Kızıl Kuşak’ın toplumun her kesiminde tanınmasına olanak tanıdı. Medyada sürekli yer bulması, hareketin daha geniş bir kitleye ulaşmasını sağladı ve gençlerin toplumsal rolleri üzerine yeniden düşünmelerine neden oldu. Ayrıca, Kızıl Kuşak’ın öncülük ettiği toplumsal değişim talepleri, gençlik kültürünün ayrılmaz bir parçası haline geldi. 1960’ların sonlarına geldiğimizde, toplumsal ve ekonomik açıdan büyük bir bunalım yaşanmaktaydı, ciddi sınıfsal eşitsizlikler, köylü ve işçi sömürsü ile feodal yapı gibi sorunlar baş göstermekteydi. Kızıl Kuşak, bu adaletsizliklere karşı durarak, özellikle işçi sınıfının haklarını savunma mücadelesi verdi. Gençler, kapitalist sistemi ve emperyalist güçleri eleştirerek devrimci bir toplumsal düzen arayışına yöneldiler. Kızıl Kuşak’ın bu güçlü ideolojik ve sosyal duruşu, onu toplumsal değişim isteyen bir kuşağın simgesi

haline getirdi. Kızıl Kuşak hareketi, dünya genelinde yükselen anti-emperyalist akımların önemli bir parçasıydı. 1960’lar ve 1970’lerde Amerika’nın Vietnam’daki müdahalesine dair ortaya çıkan büyük tepkiler, Latin Amerika’daki devrimci hareketler ve Afrika’daki bağımsızlık mücadeleleri, Türk gençliği üzerinde de derin bir etki oluşturmuştu (Fırat, 2008: 103). Kızıl Kuşak, bu küresel anti-emperyalist dalganın bir parçası olarak emperyalizme karşı bir mücadele vermeyi benimsedi. Bu tutum, onların uluslararası alanda tanınmalarını sağlarken, Türk gençliğini de dünya çapındaki devrimci hareketlerle bir araya getirdi. Kızıl Kuşak, hem Türkiye’deki sol hareketlerin güçlenmesinde hem de dünya genelindeki devrimci akımlara ilham vermekte önemli bir rol üstlendi (Çetinkaya, 1986: 48-50). Bu gençlik hareketi, 1960’ların sonlarına doğru üniversite öğrencilerinin organize ettiği büyük protestolarla kendini ortaya koydu. Bu gösteriler, yalnızca eğitim reformu talepleriyle sınırlı kalmayarak, emekçi sınıfının hakları, demokratikleşme ve sosyal adalet gibi evrensel temaları da gündeme getirdi (Açıkyol, 2020: 39).

Kızıl Kuşak’ın, 1968 döneminde gençlik hareketinin önemli bir sembolü haline gelmesinin birkaç temel nedeni bulunmaktadır. Başlangıçta 68 olaylarının 1960 öncesi olaylardan farkı, 1960 yılında daha çok var olan düzeni korumakken, 1968 yılında düzene başkaldırı vardı (Demirci, 1974: 65). Bu hareketin tanınması, yalnızca sosyalist ideolojilerin etkisiyle değil, aynı zamanda toplumsal ve siyasal bağlamın dinamikleriyle de şekillenmiştir. 1968 dönemi ve Kızıl Kuşak, yalnızca bir kuşağın karşı duruşunu ve hayal kırıklığını değil, aynı zamanda gençliğin toplumsal dönüşümdeki önemli rolünü de simgeler. Bu hareket, gençlerin kendi toplumlarında ve dünyada değişim yaratma arzusunun somut bir ifadesidir. O dönemdeki devrimci çabalar hemen bir sonuç doğurmasa da, Kızıl Kuşak’ın bıraktığı miras günümüzde toplumsal değişim ve gençlik mücadelesinin sembolü olmayı sürdürüyor. Kızıl Kuşak’ın mirası, sosyalist düşüncenin ve işçi hareketlerinin güçlenmesine, gençlerin siyasal alanda daha aktif bir rol üstlenmesine olanak tanımıştır. Günümüzde gençlik hareketleri, hâlâ toplumsal eşitsizliklere karşı mücadele vermekte ve dünya genelinde devrimci düşünceler etkisini sürdürmektedir.

SONUÇ

Kızıl Kuşak'ın tanınmasının ardında yalnızca ideolojik bir hareket değil, aynı zamanda hem küresel hem de yerel toplumsal değişim taleplerinin bir bileşkesi bulunmaktadır. Eşitsizliklere, emperyalizme ve baskılara karşı bir tepki olarak ortaya çıkan bu hareket, dönemin gençliği için güçlü bir kimlik kazanmış ve toplumsal dönüşümün önemli bir aracı haline gelmiştir. Kızıl Kuşak, hem Türkiye'de hem de dünya genelinde benzer hareketlere ilham vererek, toplumsal değişimin sembolü konumuna ulaşmıştır. 1968 hareketi ve Kızıl Kuşak, yalnızca bir neslin isyanı değil, aynı zamanda toplumun geleceği adına büyük bir umut taşımaktaydı. Bugün bile, bu hareketin izleri gençlerin toplumsal değişim taleplerinde, adalet ve eşitlik arayışlarında, özgürlükçü ve demokratik bir bakış açısıyla devam etmektedir. 1968 olayları sonrası yaşanan olayların yarattığı siyasi ortam, bu hareketin nasıl zamanla etkisiz hale getirildiğini ve baskı altına alındığını gösterse de, takip eden yıllarda gençler arasında iletişimin artması ve toplumsal özgürlüklerin artışıyla birlikte bu hareketin ruhu yeniden canlanmaya başlamıştır. Gençlerin bu etkileşimlerini gözlemlemek, yalnızca geçmişimizi değil, aynı zamanda geleceğimizi de anlamamıza yardımcı olur. Teknolojinin ve küresel bağlantıların hızla arttığı bir dünyada, gençlerin bilgiye erişim biçimleri, toplumsal cinsiyet eşitliği, çevre sorunları ve haklar konusundaki duyarlılıkları, onları önceki nesillerden ayıran en önemli özelliklerden biridir.

KAYNAKÇA

- Açıkyol, E. (2020). "12 Eylül Darbe Dönemini Anlatan Romanlarda Baskın Bir Ruh Hali Olarak Bungunluk", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (2), 38-44.
- Aydın, İ. (1971). *Kültür Kavramı ve Gençlik*. İstanbul: Gün Matbaası.
- Bulut, F. (2011). "68 Kuşağı Gençlik Olaylarının Uluslararası Boyutu ve Türkiye'de 68 Kuşağına Göre Atatürk ve Atatürkçülük Anlayışı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 11 (23), 123-149.
- Büyükboyacı, Ş. (2021). "68 Öğrenci Olaylarının Eğitim İle İlgili Boyutları ve Türk Basımındaki Yansımaları", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat*

Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, (53), 119-135.

- Charriere, J. (1996). *Çin'de Sosyalimin Kuruluşu*. (Çev. Kenan Somer). İstanbul: İzlem Yayınları.
- Çelik, O. (2023). Ali Şeriatî'nin Düşünsel Dünyası ve Siyasal Fikirleri; Şahsiyetler, Olaylar ve Olgular. *KutBilim Sosyal Bilimler ve Sanat Dergisi*, 3 (1), 1-10. <https://doi.org/10.58642/kutbilim.1229832>
- Çetinkaya, H. (1986). *Sancılı Yıllar (1965-1971)*. Ankara: Tekin Yayınevi.
- Çınar, S. (2023). "A Study of the Reflections of the World Youth Movements That Emerged in 1968 in Türkiye", *Journal of Studies in Social Sciences*, 22 (4), 1-12.
- Demirci, E. (1974). *Gençlik ve Örgütlenmeler*. İstanbul: Saklı Yayınları.
- Fırat, K. (2008). *Dünyada ve Türkiye'de 68*. İstanbul: İleri.
- Kaplan, Musa. (2012). *Devrim Yolcuları*. İstanbul: Ozan Yayıncılık.
- Koç, N. (2022). "National Turkish Students' Union: A Student Movement and Necip Fazıl Kısakurek", *Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 17 (33), 23-63.
- Levent, R. (2020). "Yeni Toplumsal Hareketler İle Merkez Sağ İktidarlar Arasındaki İlişki", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (39), 211-227. <https://doi.org/10.30794/pausbed.675424>
- Lüküslü, D. (2015). *Türkiye'nin 68'i*. İstanbul: Dipnot Yayınevi.
- Özgür, E. (2013). Yaşa Göre Değer Farklılıkları ve Siyasi Kuşak Aidiyeti. *Sosyoloji Dergisi*, 3(26), 45-76.
- Sommer, I. (2018). *Devrimci Şiddet*. (Çev. Işık Ergüden). İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Soner, Ş. (2009). *Bizim 68'liler*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Temizgüney, F. (2018). "1960 Darbesine Giden Süreçte Önemli Bir Kesit: İstanbul Öğrenci Olayları", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 14 (27), 181-211.
- Toprak, Z. (1998). "1968'i Yargılamak ya da 68 Kuşağına Mersiye", *Cogito*, (14), 154-159.

2. BÖLÜM

MEKÂNIN SİNEMADA ANLATISAL İŞLEVİ: ARIF V 216 FİLMİ ÖRNEĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Hayriye Elif USLUGİL

Konya Teknik Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi

Mimarlık Bölümü

heuslugil@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7923-2784>

1. GİRİŞ

Sinemada anlatının izleyiciye aktarılmasını sağlayan birçok unsur bulunmaktadır. Diyaloglar, oyunculuk, jest ve mimikler, kostümler, mekânlar, ışık kullanımı ve çekim açıları gibi unsurlar, filmin temel enstrümanlarını oluşturur. Eğer bu enstrümanlar uyum içinde kullanılırsa seyirci hikâyeye tamamen kapılır. Ancak küçük bir uyumsuzluk bile izleyicinin anlatıdan kopmasına neden olabilir. Bu nedenle, sinemada her detay titizlikle planlanır ve tasarlanır.

Bu çalışmada filmde kullanılan mekânlar ve hikâyeye nasıl katkı sağladıkları tartışılacaktır. Çalışmanın amacı, sinema ve mimarlığın güçlü birlikteliğinin her iki disiplin için de katkı sağladığını tespit etmektir.

2. SİNEMADA ANLATI UNSURLARI: MEKÂNIN ROLÜ

Sinema ve mimarlık, birbirleriyle sürekli etkileşim içinde olan iki disiplindir. Sinema, mimarlığa yeni bir deneyim alanı sunarken, aynı zamanda bir arşiv niteliği taşıyarak mimarlık tarihine dair önemli belgeler üretmektedir. Benzer şekilde, mimarlık da sinemaya katkı sağlayarak hikâyenin anlamını derinleştiren mekânsal bağlamlar oluşturur. Ryan ve Lenos'a göre, sinematik anlatıda mekân yalnızca bir arka plan unsuru değil, aynı zamanda anlatının temel bileşenlerinden biridir ve karakterlerin psikolojisiyle doğrudan ilişkilidir (Ryan & Lenos, 2014, s. 85). Bu bağlamda, sinemada başrolü her zaman mekânın oynadığını söylemek yanlış olmaz.

2.1. Mekânın Hikâyeye Katkisi: Zaman, Atmosfer

Mekân, sinema anlatısının temel bileşenlerinden biri olup, hikâyenin geçtiği dönemi, karakterlerin sosyo-ekonomik yapılarını ve ruh hallerini izleyiciye doğrudan aktaran bir unsurdur. Sinema, mekân aracılığıyla yalnızca fiziksel bir alan sunmaz, aynı zamanda karakterlerin psikolojisini, toplumsal dinamikleri ve olay örgüsünün gelişimini şekillendirir. Çam'a (2016) göre, sinemasal mekânlar, izleyiciye yalnızca görsel bilgi sağlamaz, aynı zamanda anlatının atmosferini oluşturarak hikâyeye duygusal bir derinlik kazandırır.

3. Arif V 216 Filminin Konusu Ve Mekânsal Çeşitliliği

Arif V 216 filmi aslında bir devam filmi niteliğindedir. Karakterler, daha önce yapılmış olan G.O.R.A. ve A.R.O.G. filmlerinden izleyiciye tanıdiktir. Ana karakter Arif, sade hayatına devam ederken, G.O.R.A. gezegeninde tanıştığı robot arkadaşı 216 onu ziyarete gelir. Komşuların ve istihbarat teşkilatlarının kovalamacası üzerine bir zaman makinesi ile 1969 yılının İstanbul'una giderler. Burada insanlarla ve dönemin ünlü isimleriyle tanışır, ancak işler karışır. 216 ve Arif'in arası açılır. Zaman makinesi ile 2017 yılına geri döndüklerinde ise artık bir distopya ile karşılaşır. Geçmişini düzeltmek için tekrar zaman yolculuğu yaparlar ve çeşitli olaylar yaşandıktan sonra film mutlu sonla biter.

Arif V 216 filminin incelenmesinin nedeni, bu denli farklı mekân ve zaman değişikliklerinin yapılması ve bunun hikâyeye içinde başarılı bir şekilde işlenmiş olmasıdır. Film, geçmiş ve geleceği iç içe geçirerek izleyiciye hem nostaljik hem de distopik bir deneyim sunar. Bu yönüyle sinemada mekânın anlatıya nasıl entegre edildiğini incelemek açısından önemli bir örnektir.

3.1 Yeşilçam Sineması ve Mekân Kullanımı

Yeşilçam sineması, Türkiye'de 1950'lerden itibaren gelişerek 1980'lere kadar süregelen bir sinema ekolü olarak, hem anlatı yapısı hem de mekân kullanımını açısından özgün bir sinema dili oluşturmuştur. Özellikle **1960-1975** yılları arasındaki **Yüksek Yeşilçam Dönemi**, kentleşme, modernleşme ve toplumsal değişim gibi unsurların filmlerde yoğun bir şekilde işlenmesine olanak tanımıştır. Bu bağlamda Yeşilçam filmlerinde mekân kullanımı, yalnızca bir arka plan öğesi olmanın ötesinde, karakterlerin kimliklerini, toplumsal konumlarını ve anlatının dramatik yapısını destekleyen önemli bir unsur olmuştur (Akyol Altun & Uzun, 2012).

Yeşilçam sinemasında mekân, bireyin toplumsal yapıyla kurduğu ilişkinin bir yansıması olarak ele alınmıştır. Özellikle İstanbul, filmlerde modernleşmenin ve sınıfsal çatışmaların simgesi olarak sıkça kullanılmıştır. Zengin-fakir karşıtlığı, şehir hayatına adapte olmaya çalışan taşralı karakterlerin hikâyeleri ve gecekondu-mahalle kültürü gibi temalar, mekân kullanımının ana çerçevesini oluşturmuştur (Arslan, 2011). Filmlerde İstanbul'un lüks semtleri ve gecekondu bölgeleri arasındaki fark, karakterlerin sosyo-ekonomik konumlarını vurgulayan bir araç olarak kullanılmıştır. Örneğin, fakir ama gururlu bir karakterin şehrin varlıklı kesimiyle olan mücadelesi, mekân kullanımı üzerinden anlatılmıştır (Buckland, 2018).

Yeşilçam filmlerinde mekân, karakterlerin iç dünyasını yansıtan bir atmosfer yaratmak amacıyla seçilmiştir. Romantik filmlerde Boğaz manzaralı sahneler, dramatik yapımlarda ise kasvetli ve dar sokaklar, anlatıyı destekleyen unsurlar olarak öne çıkmıştır (Elmacı, 2013). Dönemin değişen kent dokusu, mimari açıdan da sinemada kendine yer bulmuştur. Ergin (2007) tarafından yapılan çalışmada da vurgulandığı gibi, modern apartmanlar ve geleneksel yapılar arasındaki geçiş, filmlerin arka planında toplumsal değişimin görsel

bir temsilcisi olarak kullanılmıştır.

4. Arif v 216: Mekânların Hikâyeye Katkısı

Filmin ilk sahnelerinde Arif, modern hayatın karmaşası içinde sıradan bir gün geçirirken, aniden beklenmedik olaylar zinciri içinde kendisini bulur. Evin önünde mahalleli ile toplanan kalabalık, olayları izlerken Amerikan tarzı konutların belirgin şekilde vurgulandığı bir sahneye şahit oluruz. Bu sahne, genellikle Hollywood filmlerinde gördüğümüz banliyö hayatı ve kaos anlamına bir gönderme niteliği taşır. Pastel renklerle boyanmış ahşap evler, beyaz çitlerle çevrili bahçeler ve özenle tasarlanmış peyzaj, filmin bu bölümüne dikkat çekici bir estetik katmaktadır. Burada, tipik Amerikan banliyö kültürüne yapılan bir gönderme ile sinematik bir karşıtlık yaratılmış, Arif'in yaşadığı mekânın farklı kültürel bağlamları nasıl yansıttığı izleyiciye sunulmuştur.

Şekil 1. Arif'in Amerikan tarzı evi.

Arif 216 ile buluştuktan hemen sonra kötü adamlar tarafından kovalanmaya başlar. Kaçmak için zaman makinesini kullanırlar ve 1969 tarihine İstanbul'a ışınlanırlar. Sonraki ilk sahneler siyah beyaz kurgulanmıştır. Yeşilçam filmlerini aratmayan görüntüler birçok filme gönderme yapar.

Şekil 2. Tarihi semtlerin film atmosferine uygun olarak kullanımı.

Kovalamacı sahnesi, 1969 yıllarının İstanbul sokaklarına götürür izleyiciyi. Az katlı, birbirine yakın konutlar ve yaşayan sokaklar görülmektedir. Burada gerçek mekânlar titizlikle seçilmiş, gereken yerlerde müdahaleler yapılmıştır.

Şekil 3. Siyah beyaz çekilen kovalamaca sahnesi sırasında İstanbul sokakları.

Arif v 216, bir mahalle hayatının içine düşerek Yeşilçam'ın sıcak ve samimi atmosferine uyum sağlamaya çalışır. Filmde betimlenen mahalle, Yeşilçam sinemasının temel taşlarından biri olan dayanışma ve komşuluk ilişkilerini yansıtmaktadır. Karakterler, birbirine bağlı ve yardımlaşan bireylerden oluşan bir topluluk içinde hareket eder. Bu mahalle dokusu, 1960 ve 1970'li yıllarda çekilen pek çok Yeşilçam filminde görülen dayanışmacı toplum anlayışını yansıtmaktadır.

Mahallede yer alan evlerin iç mekân tasarımları da bu nostaljik atmosferi destekler niteliktedir. Yeşilçam filmlerinde sıkça rastlanan köşk tipi evlere benzeyen bu yapılar, geniş oturma alanları, çiçek desenli duvar kâğıtları, duvar süslemeleri ve klasik mobilyalar ile tamamlanmıştır. Filmde kullanılan dekorlar, Yeşilçam'ın tipik mekânsal estetiğini çağrıştırarak izleyicide geçmişe dair güçlü bir aidiyet duygusu oluşturur. Şekil 4 ve Şekil 5, mahalledeki evin iç mekân tasarımını ve bu mekânların filmde nasıl kullanıldığını göstermektedir.

Şekil 4. Mahalledeki Ev

Şekil 5. Mahalledeki Ev

Filmin büyük bölümü 1969 yılında geçmektedir. Burada hikâye gereği Arif v 216, Sadri Alışık'ın oğlu için düzenlediği sünnet düğününe katılır. Bu düğün sahnesi de dönemin özelliklerini tamamen yansıtmaktadır. Düğün sahnesinde kullanılan dekor, kostümler ve ışık kullanımı, Yeşilçam döneminin tipik görsel kodlarına sadık kalınarak oluşturulmuştur.

Şekil 6. Düğün sahnesi

Sonraki sekansta 216, bir oyuncak fabrikası sahibi olan Besim Toker ile tanışır. Filmin önemli bir bölümü Besim Toker'in evinde geçer. Evin iç mekânları, Yeşilçam melodramlarındaki konak atmosferini yansıtmak üzere özel olarak tasarlanmış set ortamında inşa edilmiştir. Mekân tasarımında kullanılan mobilyalar, duvar kâğıtları ve aksesuarlar, 1960'ların burjuva yaşamını yansıtmak üzere seçilmiştir. Bu süreç, dönemin dekor anlayışına sadık kalınarak detaylı bir çalışma ile gerçekleştirilmiştir.

Şekil 7. Besim Toker Evi inşa süreci

Şekil 8. Besim Toker Evi

Şekil 9. Besim Toker Evi

Besim Toker'in evi, sadece iç mekân tasarımıyla değil, aynı zamanda dış cephe düzenlemesi ve peyzaj unsurlarıyla da dönemin yaşam tarzını yansıtmaktadır. Bahçesinde düzenlenen havuz başı partileri, filmde Yeşilçam'ın zengin sınıf tasvirlerine gönderme yaparak nostaljik bir atmosfer yaratmaktadır. Büyük camlı salonlar, geniş verandalar ve klasik taş kaplama duvarlar, dönemin mimari stiline uygun olarak yeniden tasarlanmıştır. Bu detaylar, dönemin Yeşilçam filmlerinde sıkça rastlanan varlıklı karakterlerin yaşam alanlarıyla büyük benzerlikler göstermektedir.

Ayrıca, Besim Toker'in evi yalnızca bir dekor olarak değil, aynı zamanda film anlatısında karakterlerin sosyo-ekonomik statülerini belirginleştiren bir öğe olarak da kullanılmıştır. Arif ve 216'nın eve giriş sahnelerinde, mekânın ihtişamı ve gösterişli yapısı vurgulanarak, onların yeni bir sosyal çevreye dahil olma süreci desteklenmiştir. Bu yönüyle mekân, yalnızca görsel bir unsur olmanın ötesinde, anlatının temel bileşenlerinden biri haline gelmiştir.

Şekil 10. Besim Toker Evi dış mekanlar

Arif ve 216, film boyunca sürekli değişen zaman ve mekânlarda kendilerini bulurlar. Bu değişimler, karakterlerin mekâna uyum süreçlerini ve yaşadıkları dönüşümleri izleyiciye hissettirmek amacıyla özenle tasarlanmıştır. 1969 İstanbul'una geldiklerinde, Arif ve 216, sıcak mahalle ilişkileri içinde kendilerini bambaşka bir dünyada bulurlar. Bu dönemin estetiği, Yeşilçam'ın klasik mekân kullanımı ile birebir örtüşmektedir. Eski konaklar, ahşap evler ve samimi mahalle atmosferi, karakterlerin aidiyet duygusunu güçlendiren unsurlar arasında yer alır.

Ancak geleceğe, 2017'ye geldiklerinde, karşılımları soğuk, distopik bir atmosfer çıkar. Brütalist yapılar, devasa ve kasvetli mekânlar, modern dünyanın birey üzerindeki baskısını hissettirmektedir. Karakterlerin bu mekânlara uyum sağlama süreci, filmin dramatik yapısını güçlendiren temel unsurlardan biri haline gelir. Özellikle Kız Kulesi'nin kum yığınları arasında kalmış halî, geçmişin nostaljik mekânlarının nasıl yok olduğunu dramatik bir şekilde vurgular.

Film, zamanlar arası geçişlerle sinemada zaman-mekân ilişkisini güçlü bir şekilde kullanmaktadır. 1969 ve 2017 arasındaki fark, yalnızca dekor ve mekân tasarımı ile değil, aynı zamanda karakterlerin mekânla kurduğu ilişkilerle de vurgulanır. Yeşilçam estetiğiyle inşa edilen geçmiş, nostaljik ve sıcak bir atmosfer sunarken, 2017'nin sert hatlara sahip soğuk dünyası, yabancılaşma duygusunu besleyen bir unsur olarak kullanılmıştır.

Filmde kullanılan mekânlar, sadece anlatıyı desteklemekle kalmaz, aynı zamanda izleyicide belirli duyguların yaratılmasını sağlar. Yeşilçam sahneleri nostalji hissini pekiştirirken, distopik gelecek sahneleri yabancılaşma ve gerilim yaratmaktadır. Bu duygu geçişleri, mekân kullanımının sinemasal anlatıda ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermektedir. Yeşilçam estetiğinin kullanıldığı sahneler izleyiciye güven ve sıcaklık hissi verirken, distopik geleceğin tasarımı ise insanı tedirgin eden ve kaybolmuşluk hissini pekiştiren bir anlatı inşa etmektedir.

Bu çalışma göstermektedir ki, mekan bir sinema sahnesinin en önemli unsurudur. Arif v 216 filminin değişken atmosferinin izleyiciyi kapsayabilmesinin sebeplerinden bir tanesi de mekanların hikaye ile olan uyumu ve gerçekçidir. Mekan bizi bu fantastik hikayeye inandırmakta, hikayenin var olduğuna ikna etmektedir.

Sinema ve mimarlık karşılıklı fayda sağlamaktadırlar. Disiplinler arası çalışmaların oldukça faydalı olduğu görülmektedir. Bu tür çalışmaların artırıl-

ması bütün sanat ve bilim dalları için faydalı olacaktır.

SONUÇ

Bu çalışma göstermektedir ki, mekân bir sinema sahnesinin en önemli unsurudur. *Arif v 216* filminin değişken atmosferinin izleyiciyi kapsayabilmesinin sebeplerinden bir tanesi de mekânların hikâye ile olan uyumu ve gerçekçiliğidir. Mekân, izleyiciyi bu fantastik hikâyeye inandırmakta ve anlatının var olduğuna ikna etmektedir.

Sinema ve mimarlık karşılıklı fayda sağlamaktadır. Disiplinler arası çalışmaların oldukça faydalı olduğu görülmektedir. Bu tür çalışmaların artırılması, bütün sanat ve bilim dalları için faydalı olacaktır.

Ayrıca, filmdeki mekân kullanımı sadece fiziksel ortamları değil, aynı zamanda karakterlerin psikolojik durumlarını ve toplumsal yapının dönüşümünü de yansıtmaktadır. Mahalle hayatının içtenliği, Yeşilçam melodramlarındaki ev içi atmosferleri ve distopik geleceğin sert geometrik tasarımı, mekânların anlatı içindeki rolünü güçlendiren unsurlar olarak dikkat çekmektedir.

Sonuç olarak, *Arif v 216*, sinema ve mekân ilişkisini güçlü bir şekilde işleyerek, izleyiciyi hem geçmişin nostaljik atmosferine hem de geleceğin belirsiz ve soğuk dünyasına sürüklemektedir. Film, zaman-mekân ilişkisi bağlamında, Türkiye sinemasının farklı dönemlerine bir selam dururken, izleyiciyi düşündüren bir sinemasal deneyim sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Adiloğlu, F. (2006). *Sinemada mimari açılımlar*: Halit Refiğ filmleri. İstanbul: Es Yayınları.
- Çam, A. (2016). "Sinemasal mekânlar ve sinemasal mekânların çözümlenmesi." *sinecin*, 7(2), 7-37.
- Ryan, M., & Lenos, M. (2014). *Film çözümlemesine giriş: Anlatı sinemasında teknik ve anlam* (E. S. Onat, Çev.). Ankara: De Ki Yayınları.
- Abisel, N. (1994). *Türk sineması üzerine yazılar*. Ankara: İmge Yayınları.
- Akyol Altun, D. ve Uzun, İ. (2012). *Yeşilçam sinemasında mekân kullanımı*. *Mimarlık Dergisi*, (366), 50-55.

- Akyol Altun, D. (2022). *Use of space in Yeşilçam cinema in the context of symbolization of traditional-modern dilemma*. GRID Architecture, Planning and Design Journal, 5(2), 276-300.
- Allmer, A. (2010). *Sinemekân, sinemada mimarlık*. 1. baskı, Varlık Yayınları.
- Arslan, S. (2011). *Cinema in Turkey: A new critical history*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Buckland, W. (2018). *Sinemayı anlamak* (Çev. T. Göbekçin). Hayalperest Yayınevi.
- Elmacı, T. (2013). *Kader ve Masumiyet filmleri bağlamında melodram türünün yeniden üretimi*. Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks, 5(2), 261-277.
- Ergin, S. (2007). *Mimarlık ve sinema etkileşiminin sinemasal mekâna etkileri ve Nuri Bilge Ceylan sinemasından bir örnek: Uzak*. Anadolu Üniversitesi FBE, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.

3. BÖLÜM

ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN İSRAFA KARŞI TUTUMLARININ İNCELENMESİ: ERZURUM İLİ ÖRNEĞİ

Özkan YETKİN

Öğretmen, Erzurum Hamidiye Kız Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi

zknytkn@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-3441-2738>

Nurgül EKŞİOĞLU

Öğrenci, Erzurum Teknik Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi

nurguleksioglu25@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0008-1325-2115>

Sinan HALİS

Şube Müdürü, Erzurum Yakutiye İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü

sinan.halis@meb.gov.tr

<https://orcid.org/0009-0000-7093-1263>

Erol BEDİR

Okul Müdürü, Erzurum Sultan Abdulhamid Raylı Sistemler Teknolojisi

Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi

erol_bedir@hotmail.com

<https://orcid.org/0009-0008-2653-8622>

Aslı Beyza GARİPOĞLU

Öğretmen, Erzurum Cumhuriyet Anadolu Lisesi

beyza_gunday@hotmail.com

<https://orcid.org/0009-0001-8161-5503>

GİRİŞ

İsraf kelimesi sözlüklerde seraf mastarıyla aynı anlamda kullanılmaktadır. Sözlüklere bakıldığında israf kelimesi çok farklı anlamlarda kullanılmaktadır. İsraf herhangi bir konuda aşırıya gitmek, yanlış yola sapmak, sahip olunan imkânları ve malları gereksiz yere veya gereğinden fazla harcamak anlamında kullanılmaktadır(Özdal, 2015). Türk Dil kurumu sözlüğü incelendiğinde ise gereksiz yere para, zaman, emek harcama veya savurganlık olarak tanımlanmaktadır.

Günümüzün en büyük sorunlarından birisi olan israf Kur-an'ı Kerimde 23 ayette geçmektedir. Ayrıca israf kelimesinin benzerleri hadislerde de geçmektedir. Dinimizde israf ayet ve hadislerde yasaklanmıştır. Örneğin A'râf Suresinin 37. Ayetinde “Yiyiniz içiniz fakat israf etmeyiniz; çünkü Allah israf edenleri sevmez” denilmektedir.(Karaarslan, 2013).Dinimizde yasaklanan bir davranış günümüzde aşırı derece yapılmaktadır.

İsrafın boyutlarında bakılacak olursa yapılan araştırmalarda günümüzde her gün açlık ve benzeri sebeplerden yaklaşık 25 bin kişi hayatını kaybetmektedir. Yiyecek israfı ise Dünyada 1 Trilyon dolar değerindedir. Yılda yaklaşık 1.3 milyar ton yiyecek çöpe gitmektedir. Su konusunda ise Dünyada 70 ülke su sıkıntısı çekmektedir. Türkiye'nin en kalabalık nüfuslu ili olan İstanbul'da İSKİ tarafından yapılan açıklamada bir aile yıllık yaklaşık 150 ton su israf etmektedir. Ayrıca saniye de 1 damla su israfı ile yılda 6 ton su israf edilmektedir. Diçle Elektrik Dağıtım A.Ş genel müdürlüğü tarafından 2017 yılında yapılan bir açıklamada elektrik israfının engellendiğinde 5 Milyar TL tasarruf edileceği söylenmiştir. İsraf çoğu kişi tarafından yiyecek içecek israfı olarak algılanmaktadır. Yapılan çalışmalar genellikle ekmek israfı su israfı üzerine odaklanmaktadır. Günümüzün en büyük sorunlarından birisi ise zaman israfıdır. Özellikle teknolojinin hızla gelişmesi ile akıllı telefon, tablet, bilgisayar gibi elektronik cihazlarda saatlerce zaman geçirilmektedir. Saniyelerin bile bazı durumlarda çok önemli oldu zamana dikkat edilmemektedir. İsrarla ilgili verilen bu örneklere bakıldığında israfın etkilerinin büyüklüğü gözler önüne serilmektedir.

İsraf ilgili valilikler, belediyeler, okullar vakıflar çalışmalar yapmaktadır. Yapılan çalışmalar genellikle yiyecek içecek israfı üzerine yoğunlaşmaktadır.2013 yılında T.C Toprak mahsulleri ofisi tarafından

“Ekmeğini İsrâf Etme” projesi ile ekmek israfının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Türkiye İsrâfı Önleme Vakfı tarafından “İsrâfa Hayır Yürüyüşü” yapılmıştır. Gıda İsrâfını Önleme ve Bilinçlendirme platformu tarafından 2017 yılında “Afiyet Olsun, İsrâf Olmasın” adlı proje ile gıda israfının önüne geçilmeye çalışılmıştır. 2013 yılında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi tarafından “Su İsrâfını Önleme” kampanyası başlatılmıştır. Ayrıca okullarda da su israfı ve ekmek israfının engellenmesi amacıyla çalışmalar yapılmaktadır. İsrarla alakalı yapılan en kapsamlı proje Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yapılan “ Sıfır Atık” projesidir Bu proje tüm devlet kurumlarında israfı engellemeye çalışmaktadır. Projenin amacı ise atık oluşumunun önlenmesi, önlemenin mümkün olmaması durumunda atığın en aza indirilmesi, yeniden kullanıma öncelik verilmesi, kaynakların verimli kullanılması, atığın kaynağında ayrı toplanması, etkin toplama sisteminin kurulması ve atıkların geri dönüşümü/geri kazanımının sağlanması için etkin sıfır atık yönetim sisteminin kurulmasıdır.

Sorunlar ve çalışmalar incelendiğinde Dünyanın en büyük sorunlarından birisi olan israf hakkında yeteri kadar çalışmanın yapılmadığı ortaya çıkmıştır. Bilimsel çalışmalar genellikle dini yönden israfı incelemektedir. Kurumlar tarafından yapılan çalışmalar ise yiyecek içecek israfını ele almaktadır. Yapılan bu çalışma diğer çalışmalardan farklı olarak 6 farklı ortaöğretim okul türünden farklı sınıf seviyelerine göre öğrencilerin israfına karşı farkındalık düzeyleri tespit edilmiştir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın Modeli

Karma yöntem ile yürütülen bu çalışma, ortaöğretim öğrencilerinin israfına karşı tutumlarının neler olduğunu, yapılan çalışmaların farkındalık yaratıp yaratmayacağını incelemek için, nicel ve nitel araştırma yöntemlerinden tarama modeli ve yarı deneysel desen modeli birlikte kullanılarak hazırlanmıştır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu araştırmanın evreni 2023-2024 eğitim öğretim yılında Erzurum ili Merkez ilçeleri Yakutiye ve Palandöken ilçelerinde öğrenim gören

ortaöğretim öğrencileridir. Seçilen örneklem sınıf düzeylerine göre orantısal olarak dağıtılmıştır. Örneklem olarak seçilen öğrencilerin okul türü ve sınıf düzeylerine göre dağılımları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Örneklem grubunun okul türü ve sınıf düzeyine göre dağılımı

Okul Türü	Form Uygulanan 9. Sınıf Öğrenci Sayısı	Form Uygulanan 10. Sınıf Öğrenci Sayısı	Form Uygulanan 11. Sınıf Öğrenci Sayısı	Form Uygulanan Toplam Öğrenci Sayısı	Geçerli Form Sayısı
Fen Lisesi	30	30	30	90	89
Sosyal Bilimler Lisesi	30	30	30	90	88
Anadolu Lisesi	30	30	30	90	87
Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	30	30	30	90	85
Anadolu İmam Hatip Lisesi	30	30	30	90	86
Özel Lise	30	30	30	90	84
TOPLAM	180	180	180	540	522

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen 6 sorudan oluşan katılımcıların demografik özelliklerini araştıran bilgi toplama formu ve ÇINAR tarafından hazırlanan İsrafa Karşı Farkındalık Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek kullanılmadan önce mail yoluyla izin alınmıştır.

İsrafa karşı Farkındalık Ölçeği

ÇINAR tarafından 3’lü likert şeklinde hazırlanan (“Hayır, Katılmıyorum”, “Kısmen Katılıyorum”, “Evet, Tamamen Katılıyorum”) 20 maddelik form Isparta il merkezinde bulunan 3 farklı okulda öğrenim gören 100 Öğrenciye uygulanmıştır. Ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik analizleri yapıldığında formun genel güvenilirliği $\alpha=,770$ olarak bulunmuştur. Faktör analizi uygunluğunu tespit etmek için Kmo ve Küresellik testi analizi yapılmış, KMO değerinin 0,607 küresellik testi ise ,05 den küçük olduğu için faktör analizi için uygun olduğu görülmüştür. Faktör yapılarının nasıl olduğunu belirlemek için açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Veri toplama aracı olan form Erzurum İli Palandöken ve Yakutiye ilçelerinde uygulamak için Valilikten gerekli izinler alınmıştır. Formun uygulanacağı 6 farklı okul türünden 6 okul belirlenmiştir. Araştırmacılar tarafından okullara gidilerek okul idarelerinden gerekli izinler alınarak her okulda 90 öğrenciye form uygulanmıştır. Form uygulama, yapılan açıklamalarla ve formların toplanmasıyla birlikte ortalama 20 dakika sürmüştür. Form uygulama sonrası kontrolleri yapılarak eksik doldurulan, doldurulmayan, sınıf ve cinsiyet bilgileri yer almayan formlar tespit edilerek değerlendirmeye alınmamıştır. Değerlendirmeye alınan formlar 1’den başlayarak numaralandırılmış ve bilgisayarda işlenmeye hazır hale getirilmiştir. Verilen cevaplara da numaralar verilmiş, bilgisayara girilerek işlenmeye hazır duruma getirilmiştir.

Ankette kapalı uçlu sorulara verilen yanıtlar “SPSS 22,0 for Windows (Statistical Package for Social Sciences)” istatistik programı aracılığıyla analiz edilerek frekans, yüzde ve aritmetik ortalamalar hesaplanmış, açık uçlu sorudan elde edilen nitel veriler üzerinde ise içerik analizleri yapılmıştır. İsrafa karşı farkındalık ölçeğinden toplanan veriler normal dağılım gösterdiğinden parametrik testlerden t testi, tek yönlü anova testi ve post hoc testlerinden Tukey testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Katılımcıların Demografik Bilgi ve İsraf Hakkında Düşüncelerinin

Analizi

Tablo 2: Araştırma grubunun bazı demografik özellikleri

	Sayı(n)	Yüzde(%)	
Cinsiyet	Erkek	293	56,1
	Kadın	229	43,9
	Toplam	522	100
Yaş Grupları	14	75	14,4
	15	172	33,0
	16	185	35,4
	17	84	16,1
	18	6	1,1
	Toplam	522	100
Okul Türleri	Fen Lisesi	89	17,0
	Sosyal Bilimler Lisesi	88	16,9
	Anadolu Lisesi	87	16,7
	Mesleki Ve Teknik A.L	85	16,3
	İmam Hatip Lisesi	86	16,5
	Özel Lise	84	16,7
	Toplam	522	100
Sınıf Seviyeleri	9	176	33,7
	10	175	33,5
	11	171	32,8
	Toplam	522	100

Tablo 2’de görüldüğü gibi araştırmaya 522 birey katılmıştır. Katılımcıların 293’ü erkek bireylerden oluşurken 229’u kız öğrencilerden oluşmaktadır. Yaş gruplarına göre incelendiğinde 357 birey 15 veya 16 yaş aralığındadır. Katılımcıların yaş ortalaması 15,56 olarak hesaplanmıştır.6 Farklı okul türüne dağılan katılımcılar 3 farklı sınıf seviyesindedir.

Tablo 3:“Ailenizin maddi durumu nasıl?” sorusuna verilen cevapların analizi.

	Fen Lisesi	Sosyal Bilimler Lisesi	Anadolu Lisesi	Mesleki Ve Teknik A.L	İmam Hatip Lisesi	Özel Lise	Sayı(n)	Yüzde (%)	
Ailenizin maddi durumu nasıl?	Kötü	0	2	5	4	2	14	2,7	
	Orta	35	30	44	42	41	15	207	39,7
	İyi	48	53	33	35	38	59	266	51,0
	Çok İyi	6	3	5	4	5	12	35	6,7
	Toplam	89	88	87	85	86	87	522	100

Yapılan ankette katılımcılara sorulan “Ailenizin maddi durumu nasıl?” sorusuna orta cevabını veren yüzdeler dilimde %39,7 sayısal dilimde 207 kişidir, iyi cevabını veren ise yüzdeler dilimde %51,0 sayısal dilimde 266 kişidir. Okul türlerine göre incelendiğinde sosyal bilimler lisesi, fen lisesi ve özel lise öğrencilerinin maddi durumları Anadolu lisesi, imam hatip lisesi ve meslek lisesi öğrencilerine göre daha iyi durumdadır.

Tablo 4:“İsraf ve tutumluluk hakkında herhangi bir seminer eğitimi aldınız mı?” sorusuna verilen cevapların analizi.

	Fen Lisesi	Sosyal Bilimler Lisesi	Anadolu Lisesi	Mesleki Ve Teknik A.L	İmam Hatip Lisesi	Özel Lise	Sayı(n)	Yüzde (%)	
İsraf ve tutumluluk hakkında herhangi bir seminer eğitimi aldınız mı?	Evet	20	23	17	20	18	32	130	24,9
	Hayır	69	65	70	65	68	55	392	75,1
	Toplam	89	88	89	89	85	87	527	100

Örneklem grubuna sorulan “İsraf ve tutumluluk hakkında herhangi bir seminer eğitimi aldınız mı?” sorusuna Evet cevabını veren yüzdeler dilimde %24,9 sayısal dilimde 130 kişidir, Hayır cevabını veren ise yüzdeler dilimde %75,1 sayısal dilimde 392 kişidir.

Tablo 5: “Bir Odadan diğerine geçerken lambayı söndürmediğim olur” sorusuna verilen cevapların analizi.

Bir odadan diğerine geçerken lambayı söndürmediğim olur.		Fen Lisesi	Sosyal Bilimler Lisesi	Anadolu Lisesi	Mesleki Ve Teknik A.L	İmam Hatip Lisesi	Özel Lise	Sayı(n)	Yüzde (%)
		Evet	5	18	15	22	17	20	188
Hayır	32	34	30	37	34	21	237	36,0	
Kısmen	52	36	42	26	35	46	97	45,4	
Toplam	89	88	89	89	85	87	527	100	

Katılımcı grubu sorulan “Bir Odadan diğerine geçerken lambayı söndürmediğim olur” ifadesine Evet cevabını veren yüzdelik dilimde %18,6 sayısal dilimde 188 kişidir, Hayır cevabını veren ise yüzdelik dilimde %36,0 iken sayısal dilimde 297 kişidir, Kısmen cevabını veren yüzdelik dilimde %45,4 sayısal dilimde 197 kişidir. Okul türlerine göre incelendiğinde Fen Lisesi öğrencileri diğer okul türlerindeki öğrencilere göre daha hassas davranmaktadır.

Tablo 6: “Enerji İsrafını önleme konusunda arkadaşlarımı uyarırım” sorusuna verilen cevapların analizi.

Enerji İsrafını önleme konusunda arkadaşlarımı uyarırım.		Fen Lisesi	Sosyal Bilimler Lisesi	Anadolu Lisesi	Mesleki Ve Teknik A.L	İmam Hatip Lisesi	Özel Lise	Sayı(n)	Yüzde (%)
		Evet	35	35	21	27	42	22	182
Hayır	33	34	42	35	28	41	127	24,3	
Kısmen	21	19	24	23	16	24	213	40,8	
Toplam	89	88	89	89	85	87	527	100	

Örneklem grubuna sorulan “Enerji İsrafını önleme konusunda arkadaşlarımı uyarırım” ifadesine Evet cevabını veren yüzdelik dilimde %34,9 sayısal dilimde 182 kişidir, Hayır cevabını veren ise yüzdelik dilimde %24,3 iken sayısal dilimde 127 kişidir, Kısmen cevabını veren yüzdelik dilimde

dilimde %40,8 sayısal dilimde 213 kişidir. Anadolu Lisesi, Meslek lisesi ve özel lise öğrencileri diğer okul türlerine göre bu ifadeye daha az oranda dikkat etmektedir.

Tablo 7: “Arkadaşlarımı ve çevremdeki insanları kâğıt israfı yapmamaları konusunda uyarırım” sorusuna verilen cevapların analizi.

Arkadaşlarımı ve çevremdeki insanları kâğıt israfı yapmamaları konusunda uyarırım		Fen Lisesi	Sosyal Bilimler Lisesi	Anadolu Lisesi	Mesleki Ve Teknik A.L	İmam Hatip Lisesi	Özel Lise	Sayı(n)	Yüzde (%)
		Evet	29	28	26	30	39	31	183
Hayır	21	15	22	12	23	19	112	21,5	
Kısmen	39	45	39	43	24	37	227	43,5	
Toplam	89	88	89	89	85	87	527	100	

Örneklem grubuna sorulan “Arkadaşlarımı ve çevremdeki insanları kâğıt israfı yapmamaları konusunda uyarırım ” ifadesine Evet cevabını veren yüzdelik dilimde %35,1 sayısal dilimde 183 kişidir, Hayır cevabını veren ise yüzdelik dilimde %21,5 iken sayısal dilimde 112 kişidir, Kısmen cevabını veren yüzdelik dilimde %43,5 sayısal dilimde 227 kişidir. Okul türlerine göre incelendiğinde imam hatip lisesi öğrencileri diğer okul türlerine göre kâğıt israfında arkadaşlarını daha fazla uyarmaktadır.

Tablo 8: “Tekrar kullanılacak olan kâğıtları geri dönüşüm kutusuna atarım” sorusuna verilen cevapların analizi.

Tekrar kullanılacak olan kâğıtları geri dönüşüm kutusuna atarım		Fen Lisesi	Sosyal Bilimler Lisesi	Anadolu Lisesi	Mesleki Ve Teknik A.L	İmam Hatip Lisesi	Özel Lise	Sayı(n)	Yüzde (%)
		Evet	33	32	18	26	20	26	155
Hayır	17	17	34	21	35	24	148	28,4	
Kısmen	39	39	35	38	31	37	219	42,0	
Toplam	89	88	89	89	85	87	527	100	

Örneklem grubuna sorulan “Tekrar kullanılacak olan kâğıtları geri dönüşüm kutusuna atarım” ifadesine Evet cevabını veren yüzdelik dilimde

%29,7 sayısal dilimde 155 kişidir, Hayır cevabını veren ise yüzdelik dilimde %28,4 iken sayısal dilimde 148 kişidir, Kısmen cevabını veren yüzdelik dilimde %42,0 sayısal dilimde 219 kişidir. Okul türlerine göre incelendiğinde Fen Lisesi ve sosyal bilimler lisesi öğrencileri geri dönüşüme daha çok dikkat etmektedir.

Tablo 9: “Boş zamanlarımı doğru değerlendirdiğimi düşünüyorum” sorusuna verilen cevapların analizi.

Boş zamanlarımı doğru değerlendirdiğimi düşünüyorum		Fen Lisesi	Sosyal Bilimler Lisesi	Anadolu Lisesi	Mesleki Ve Teknik A.L	İmam Hatip Lisesi	Özel Lise	Sayı(n)	Yüzde (%)
	Evet	35	47	40	22	30	31	205	39,3
Hayır	20	13	18	33	23	15	122	23,4	
Kısmen	34	28	29	30	33	41	195	37,4	
Toplam	89	88	89	89	85	87	527	100	

Örneklem grubuna sorulan “Boş zamanlarımı doğru değerlendirdiğimi düşünüyorum” ifadesine Evet cevabını veren yüzdelik dilimde %39,3 sayısal dilimde 205 kişidir, Hayır cevabını veren ise yüzdelik dilimde %23,4’iken sayısal dilimde 122 kişidir, Kısmen cevabını veren yüzdelik dilimde %37,4 sayısal dilimde 195 kişidir.

Tablo 10: “Zorunlu durumlar dışında bilgisayar başında vakit harcıyorum” sorusuna verilen cevapların analizi.

Zorunlu durumlar dışında bilgisayar başında vakit harcıyorum		Fen Lisesi	Sosyal Bilimler Lisesi	Anadolu Lisesi	Mesleki Ve Teknik A.L	İmam Hatip Lisesi	Özel Lise	Sayı(n)	Yüzde (%)
	Evet	37	49	56	46	48	24	260	49,8
Hayır	28	17	12	16	22	26	121	23,2	
Kısmen	21	22	22	23	16	37	141	27,0	
Toplam	89	88	89	89	85	87	527	100	

Örneklem grubuna sorulan “Zorunlu durumlar dışında bilgisayar başında vakit harcıyorum” sorusuna Evet cevabını veren yüzdelik dilimde %49,8 sayısal dilimde 260 kişidir, Hayır cevabını veren ise yüzdelik dilimde %23,2

iken sayısal dilimde 121 kişidir, Kısmen cevabını veren yüzdelik dilimde %27,0 sayısal dilimde 141 kişidir.

Ölçek Analizleri

Bu bölümde araştırmanın amacı doğrultusunda ortaöğretim öğrencilerine uygulanan “İsrafa Karşı Farkındalık Ölçeği” ve alt boyutları olan “Elektrik İsrafi Boyutu”, “Ekmek İsrafi Boyutu”, “Kâğıt israfi Boyutu”, “Su İsrafi Boyutu” ve “Zaman İsrafi Boyutu” alt boyutlarından elde edilen veriler tablolar halinde sunulmuş ve bu tablolara ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Ölçme araçlarından elde edilen puan dağılımı normal dağılım gösterdiğinden, araştırmada parametrik testlerden Bağımsız Gruplar için t Testi ve One-Way Anova Testi kullanılmıştır.

Tablo 11: Cinsiyete göre İsrafa Karşı Farkındalık Ölçeği Aldıkları Puanlara İlişkin Bağımsız Gruplar İçin t Testi Sonuçları

	n	\bar{X}	Ss	t	p
Erkek	293	2,209	,255	4,130	,000
Kadın	229	2,300	,242		

* $p \leq ,05$

Tablo 11’de cinsiyete göre İsrafa Karşı Farkındalık Ölçeğinden Aldıkları Puanlara İlişkin Bağımsız Gruplar İçin t Testi Sonuçları görülmektedir. Tablo 11’e bakıldığında, Erkek öğrencilerin ($\bar{X} = 2,209$) kız öğrencilerin ($\bar{X} = 2,300$) İsrafa Karşı Farkındalık Ölçeğinden aldıkları puanların ortalamaları arasında kız öğrencilerinin lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Tablo 12: Cinsiyete göre İsrafa Karşı Farkındalık Ölçeği zaman israfı Alt Boyutundan Aldıkları Puanlara İlişkin Bağımsız Gruplar İçin t Testi Sonuçları

	n	\bar{X}	Ss	t	p
Erkek	293	2,132	,503	-,541	,000
Kadın	229	2,326	,459		

* $p \leq ,05$

Tablo 12’de cinsiyete göre İsrafa Karşı Farkındalık Ölçeği zaman israfı Alt Boyutundan Aldıkları Puanlara İlişkin Bağımsız Gruplar İçin t Testi Sonuçları görülmektedir. Tablo 12’ye bakıldığında, Erkek öğrencilerin ($\bar{X}=2,132$) kız öğrencilerin ($\bar{X}=2,326$) İsrafa Karşı Farkındalık Ölçeği zaman israfı Alt Boyutundan Aldıkları puanların ortalamaları arasında kız öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Cinsiyete göre İsrafa Karşı Farkındalık Ölçeği elektrik israfı, ekmek israfı, kâğıt israfı ve su israfı alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin bağımsız gruplar için t Testi sonuçlarında anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Tablo 13: Okul Türlerine göre İsrafa Karşı Farkındalık Ölçeğinden Aldıkları Puanlara İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Boyut	n	\bar{X}	Ss	f	p	Anlamlı Fark
İsrafa Karşı Farkındalık Ölçeği	Fen Lisesi	89	2,311	,240	3,378	,005
	Sosyal Bilimler Lisesi	88	2,309	,248		
	Anadolu Lisesi	87	2,209	,259		
	Mesleki ve Teknik A.L.	85	2,244	,244		
	İmam Hatip Lisesi	86	2,212	,277		
Özel Lise	87	2,209	,231			

* $p \leq ,05$

Tablo 13’de okul türlerine göre İsrafa Karşı Farkındalık Ölçeği Aldıkları Puanlara İlişkin Bağımsız Gruplar İçin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları görülmektedir. Tablo 13’e bakıldığında, Fen Lisesi öğrencilerinin ($\bar{X}=2,301$), Sosyal Bilimler Lisesi öğrencilerin ($\bar{X}=2,309$), Anadolu Lisesi öğrencilerin ($\bar{X}=2,209$), Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğrencilerinin ($\bar{X}=2,244$) İmam Hatip Lisesi öğrencilerin ($\bar{X}=2,212$), Özel Lise öğrencilerin ($\bar{X}=2,209$) İsrafa Karşı Farkındalık Ölçeği aldıkları puanların ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Anlamlı farklılığın kaynağını test etmek için Post-Hoc testlerinden Tukey testi kullanılmıştır. Farklılığın yönü (Fen Lisesi)-(Özel Lise), yönünde bulunmuştur.

Tablo 14: Okul Türlerine göre İsrafa Karşı Farkındalık Ölçeğinin Su İsrافی Alt Boyutundan Aldıkları Puanlara İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Boyut	n	\bar{X}	Ss	f	p	Anlamlı Fark
İsrafa Karşı Farkındalık Ölçeğinin Su İsrافی Alt Boyutu	Fen Lisesi	89	2,266	,330	3,382	,005
	Sosyal Bilimler Lisesi	88	2,264	,337		
	Anadolu Lisesi	87	2,229	,321		
	Mesleki ve Teknik A.L.	85	2,150	,415		
	İmam Hatip Lisesi	86	2,168	,321		
Özel Lise	87	2,103	,296			

* $p \leq ,05$

Tablo 14’de okul türlerine göre İsrafa Karşı Farkındalık Ölçeğinin Su İsrافی Alt Boyutundan Aldıkları Puanlara İlişkin Bağımsız Gruplar İçin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları görülmektedir. Tablo 14’e bakıldığında, Fen Lisesi öğrencilerinin ($\bar{X}=2,266$), Sosyal Bilimler Lisesi öğrencilerin ($\bar{X}=2,264$), Anadolu Lisesi öğrencilerin ($\bar{X}=2,229$), Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğrencilerinin ($\bar{X}=2,150$) İmam Hatip Lisesi öğrencilerin ($\bar{X}=2,168$), Özel Lise öğrencilerin ($\bar{X}=2,103$) İsrafa Karşı Farkındalık Ölçeğinin Su İsrافی Alt Boyutundan aldıkları puanların ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Anlamlı farklılığın kaynağını test etmek için Post-Hoc testlerinden Tukey testi kullanılmıştır. Farklılığın yönü (Fen Lisesi)-(Özel Lise) ve (Sosyal Bilimler Lisesi)-(Özel Lise) yönünde bulunmuştur.

Tablo 15: Okul Türlerine göre İsrafa Karşı Farkındalık Ölçeğinin zaman israfı Alt Boyutundan Aldıkları Puanlara İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Boyut	n	\bar{X}	Ss	f	p	Anlamlı Fark	
İsrafa Karşı Farkındalık Ölçeğinin Zaman İsrافی Alt Boyutu	Fen Lisesi	89	2,310	,465	6,622	,000	Fen-Özel
	Sosyal Bilimler Lisesi	88	2,397	,440			Sbl-Özel
	Anadolu Lisesi	89	2,237	,558			Sbl-İhl
	Mesleki ve Teknik A.L.	89	2,172	,413			Sbl-Mtal
	İmam Hatip Lisesi	85	2,162	,564			And-Özel
	Özel Lise	87	2,015	,418			

*p≤ ,05

Tablo 15’de okul türlerine göre İsrafa Karşı Farkındalık Ölçeğinin zaman israfı Alt Boyutundan Aldıkları Puanlara İlişkin Bağımsız Gruplar İçin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları görülmektedir. Tablo 15’e bakıldığında, Fen Lisesi öğrencilerinin (\bar{X} =2,310), Sosyal Bilimler Lisesi öğrencilerinin(\bar{X} =2,397), Anadolu Lisesi öğrencilerinin (\bar{X} =2,237), Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğrencilerinin (\bar{X} =2,172) İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin (\bar{X} =2,162), Özel Lise öğrencilerinin (\bar{X} =2,015) İsrafa Karşı Farkındalık Ölçeğinin zaman israfı Alt Boyutundan aldıkları puanların ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Anlamlı farklılığın kaynağını test etmek için Post-Hoc testlerinden Tukey testi kullanılmıştır. Farklılığın yönü (Fen Lisesi)-(Özel Lise), (Sosyal Bilimler Lisesi)-(Özel Lise), (Sosyal Bilimler Lisesi)-(İmam Hatip Lisesi), (Sosyal Bilimler Lisesi)-(Meslek Lisesi), (Anadolu Lisesi)-(Özel Lise) yönünde bulunmuştur.

Okul türüne göre İsrafa Karşı Farkındalık Ölçeği elektrik israfı, ekmek israfı, kâğıt israfı alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin bağımsız gruplar için tek yönlü varyans analizi sonuçlarında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Sınıf seviyelerine ve yaşa göre israfı karşı farkındalık ölçeğinden ve alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin bağımsız gruplar için tek yönlü varyans analizi sonuçlarında anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

SONUÇLAR VE TARTIŞMALAR

İsraf ile ilgili yapılan araştırmalarda yiyecek ve içecek israfı üzerinde durulduğu fakat şuan günümüzün en büyük sıkıntısı olan zaman israfı üzerine yeterli çalışma bulunmaktadır. Yapılan bu çalışmada zaman israfı üzerine seminer verdirilerek ve zaman kavramının en büyük düşmanlarından birisi olan sosyal medya bağımlılığı hakkında pano hazırlanarak öğrencilerin bilgilendirilmesi sağlanmıştır.

Ortaöğretim öğrencilerinin israf farkındalıklarının tespit eden ve farklı okul türlerinde karşılaştırma yapan bir araştırmaya rastlanmıştır.

Araştırmaya yaş ortalaması 15,56 olan 293 erkek, 229 kız öğrenciden oluşan 522 öğrenci katılmıştır. Öğrencilerin, sınıf seviyelerine ve okul türlerine göre sayısı birbirine çok yakındır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin maddi durumları orta ve iyi seviyededir.

Örneklem grubu öğrencileri %75,1 ‘i herhangi bir israf ve tutumluluk semineri veya eğitimi almamıştır.

Katılımcı öğrencilerin %36’sı başka odaya geçerken açık olan lambayı söndürürken diğer katılımcılar bazen söndürmekte veya hiç söndürmemektedir ve %34,9’u arkadaşlarını enerji israfı konusunda uyarmaktadır.

Örneklem grubunun %51,5’i ekmek israfına dikkat ederken %49,5’i dikkat etmemekte veya kısmen dikkat etmektedir. %45,8’lik katılımcı ekmek israfı konusunda arkadaşlarını uyarmaktadır.

Katılımcıların %65,9’u kâğıt israfının ağaçlara zarar verdiğini düşünürken %35,1’i kâğıt israfı konusunda arkadaşlarını uyarmaktadır. Ayrıca %29,7’si kâğıtları geri dönüşüm kutusuna atmaktadır. Okul türüne göre incelendiğinde kâğıt israfını en az dikkat eden okul, imam hatip ve Anadolu liseleridir.

Günümüzün en büyük sıkıntısı olan zaman israfında ise katılımcıların %39,3’ü boş zamanlarını iyi değerlendirdiğini düşünmektedir. Okul türüne göre Sosyal Bilimler Lisesi öğrencileri diğer okullara göre zaman israfına daha çok dikkat etmektedir. Fakat bilgisayar başında boş zaman geçirme konusunda özel lise öğrencileri ve fen lisesi öğrencileri diğer okul türlerine göre daha dikkatlidir.

Cinsiyete göre İsrafa Karşı Farkındalık Ölçeğinden ve ölçeğin zaman alt boyutundan aldıkları puanlara ilişkin bağımsız gruplar İçin t testi sonuçları incelendiğinde kız öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık çıkmıştır. Fakat ölçeğin elektrik israfı, ekmek israfı, kâğıt israfı ve su israfı alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin bağımsız gruplar için t Testi sonuçlarında anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Okul türüne göre israfı karşı farkındalık ölçeğinden ve ölçeğin su israfı alt boyutu ve zaman israfı alt boyutundan aldıkları puanlara ilişkin bağımsız gruplar için tek yönlü varyans analizi sonuçları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Anlamlı farklılığın kaynağını test etmek için Post-Hoc testlerinden Tukey testi kullanılmıştır. Farklılığın yönü israfı karşı farkındalık ölçeğinde (Fen Lisesi)-(Özel Lise) yönünde, su israfı alt boyutunda (Fen Lisesi)-(Özel Lise) ve (Sosyal Bilimler Lisesi)-(Özel Lise) yönünde zaman israfı alt boyutunda (Fen Lisesi)-(Özel Lise), (Sosyal Bilimler Lisesi)-(Özel Lise), (Sosyal Bilimler Lisesi)-(İmam Hatip Lisesi), (Sosyal Bilimler Lisesi)-(Meslek Lisesi), (Anadolu Lisesi)-(Özel Lise) yönünde bulunmuştur. Okul türüne göre İsrafa Karşı Farkındalık Ölçeği elektrik israfı, ekmek israfı, kâğıt israfı alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin bağımsız gruplar için tek yönlü varyans analizi sonuçlarında anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Sınıf seviyelerine ve yaşa göre israfı karşı farkındalık ölçeğinden ve alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin bağımsız gruplar için tek yönlü varyans analizi sonuçlarında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Bu sonuca göre 4 nolu hipotez red edilmiştir.

Sonuç olarak öğrencilerin israfı karşı duyarsız olmadığı fakat yeteri kadar dikkat etmediği ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin zaman israfına dikkat etmediği tespit edilmiştir.Okul türlerine göre incelendiğinde okul türlerine ve cinsiyete göre anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir.

KAYNAKÇA

- Çınar, F.(2018). Din ve Değer İlişkisi: İsrafa Karşı Farkındalık Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma. Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 17(33): 39-62
- Gümüş, Ç.(2015). Ekmek İsrafını Önleme Konulu Sosyal Sorumluluk Kampanyasına İlişkin Uzman Ve Öğrenci Görüşleri. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi
- Karaarslan, H.İ.(2013). Kur'ân-ı Kerim'de İsrâf Kavramı. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Özdal, E.(2015). Hadislerde İsrâf ve İktisat. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- <http://www.ekmekisrafetme.com/>
- <http://www.israf.org/sayfa/Israfa-Hayir-Yuruyusu/259>
- <http://www.israf.net/haber/Afiyet-Olsun-Israf-Olmasin-Projesi/9>
- <http://www.sosyalsorumluluk.org/su-israfini-onleme-projesi/>
- <http://sifiratik.gov.tr/>

4. BÖLÜM

BASIM İŞLETMELERİNDE KAĞIT-KARTON DEPOLAMA

Doç. Dr. Pelin HAYTA

Sinop Üniversitesi, Gerze Meslek Yüksekokulu

Tasarım Bölümü

phayta@sinop.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-1613-0785>

Prof. Dr. Mehmet OKTAV

Marmara Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi

Basım Teknolojileri Bölümü

moktav@marmara.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-9872-4802>

GİRİŞ

M.Ö. 3000’lü yıllarda yazı yazmak için kullanılan ilk malzeme Papirüs kağıttır. İlk ilkel kağıdın üretiminden bugüne kadar kağıdın temel hammadde-lerinde ve üretim yöntemlerinde çok önemli bir değişiklik olmamıştır. Basım sektöründe basılı çeşitli mamuller üretmek için temel hammaddeler kağıt/karton ve mürekkeplerdir. Kağıt ve kartonun fiziksel ve kimyasal farklılık gösteren yüzlerce çeşidi vardır (Özdemir, 2021; Cornaggia vd., 2023). Kâğıdın temel bileşeni tüm bitkilerin esası olan selülozdur. Kâğıt, selüloz esaslı bitki- sel liflerin dövülmesi, mekanik etkilerle kesilmesi, saçaklanması, su emerek şişmesi ile oluşan “kâğıt hamuru” adı verilen hamurun bir elek üzerinde ke-

çeştilirerek oluşturulan yaş tabakanın kurutulmasıyla elde edilen belirli bir sağlamlık kazanmış olan düzgün kuru bir tabakadır (Dölen, 2024; Eroğlu ve Usta, 1990; Eroğlu ve Usta, 204). Kağıt, yüzyıllardır birçok endüstride kullanılmıştır, ancak son yıllarda sürdürülebilirlik ve karbon ayak izini azaltmak için geri dönüştürülebilir temel bir malzeme olarak yeniden yoğun olarak tercih edilmeye başlanmıştır. Kağıdın tüm dünyada basit bir selülozik baskı altı malzemesi olarak tercih edilmesinin sayısız nedeni vardır, bunlardan bazıları mekanik özellikleri, üç boyutlu lif yapısı, biyolojik olarak parçalanabilirliği ve sürdürülebilirliği, üretim ve modifikasyon kolaylığı, makul fiyatı ve erişim kolaylığı olarak sıralanabilir (Akgül vd. 2020). Basılı mamul üretimi için kullanılan çeşitli kâğıt ve kartonların depolanması önemli bir konudur (Akgül ve Hayta, 2024).

Depo; korunmak, saklanmak veya gerektiğinde kullanılmak için bir şeyin konulduğu yer, ardiye demektir. Depo, geçmişte sadece koli, paket ve ürünlerin istiflendiği bir yer (alan) olarak algılanırken; bugün gelinen noktada işletme için rekabet avantajı yaratmada yeni bir araç olarak değerlendirilmektedir. Basım işletmelerinde; uygun depolama koşullarının sağlanması hammadde-malzeme depolanması süresince malzemelerin deformasyona uğramasını önlemek amacıyla önemlidir. Özellikle kağıtlar ve kartonların depolama işlemi iyi bir organizasyon gerektirir. Kağıt ve kartonların mukavemeti bünyesini oluşturan selüloz liflerinin birbirine sıkıca keçelenerek bağlanmasından kaynaklanır. Lifler arasındaki hidrojen bağları ve Van der Waals kuvvetleri, kağıt ve kartonun fiziksel dayanıklılığını sağlar. Kağıt ve kartonlar optimum koşullarda depolanmazsa; kağıdın yapısını oluşturan nem çekici selüloz lifleri içinde bulunduğu havadan nemi absorbe ederek rijit formunu kaybeder. Çünkü selüloz lifleri arasındaki hidrojen bağları su molekülleri tarafından kırılabilir veya zayıflatılabilir. Bu durumda kağıt ve kartonlar orijinal formlarını kaybeder ve baskı sırasında basılabilirlik sorunları yaşanır (Xerox, 2004). Kağıt ve kartonların depolanması; vinçle yüzlerce kilo ağırlıktaki, bobin veya paletli kağıt veya kartonların istiflenmesi gibi çeşitli işlemleri içerir. Bu işlemler basım işletmeleri için hayati önem taşır, hammadde ve malzemelere ihtiyaç duyulduğunda mevcut olmasını sağlar. Ne yazık ki, malzemelerin uygunsuz şekilde depolanması genellikle maliyetli ve iş sağlığı ve güvenliği açısından da risklidir.

Depo personelinin eğitim ve öğretimine ek olarak, uygun çalışma uygulamaları, ekipman ve kontroller gibi genel güvenlik ilkelerinin uygulanması, malzemelerin taşınması ve depolanmasıyla ilgili iş yeri kazalarını azaltmaya yardımcı olabilir. Malzemeler ister elle ister mekanik olarak taşınınsın, çalışanların görevleriyle ilişkili potansiyel tehlikeleri ve tehlikeyi en aza indirmek için işyerlerinde kontrolü nasıl sağlayacaklarını bilmeleri ve anlamaları gereklidir. Malzemelerin uygunsuz şekilde taşınması ve depolanması yaralanmaya yol açabilir. Bu nedenle çalışanlar, ekipmanın güvenli olmayan veya uygunsuz şekilde taşınmasından kaynaklı meydana gelebilecek kazaların da farkında olmalıdırlar. Ayrıca, çalışanlar bu tür kazaların meydana gelmesini ortadan kaldırma veya en aza indirme yöntemlerini tanıyabilmelidir. İşverenler ve çalışanlar, güvenli olmayan veya sağlıksız koşulları, uygulamaları veya ekipmanları tespit etmek için işyerlerini incelemeli ve düzeltici işlem yapmalıdır.

Depo; üretim esnasında kullanılacak hammadde-malzemelerin bulunduğu özel alandır. Basım işletmelerinde üretilen mamuller genellikle depolanmadan müşteriye sevk edilir. Bu nedenle basım işletmelerinin deposunda; üretimde kullanılan ve uygun olmayan çevre şartlarından etkilenerek fiziksel ve kimyasal değişime uğrayabilen hammadde, malzeme veya yarı mamul bulunur. Mürekkeplerin havanın oksijeninden etkilenerek kabuk oluşturması, kağıtların nem sebebiyle yumuşaması, dalgalanması veya aşırı sıcaktan nem kaybetmesi fiziksel ve kimyasal değişimlere örnek verilebilir.

1. KAĞIT ve ORTAM

1.1. Tabaka Kağıdın Özellikleri

Kağıt ve karton higroskopik özelliklere sahip malzemelerdir. Bu, atmosferik ortamdan nemi emebilecekleri veya bırakabilecekleri anlamına gelir. Higroskopik malzemeler, çevredeki ortam havası arasındaki nem farklılıklarını sürekli olarak telafi etmeye çalışır ve de bu hiç bitmeyen dinamik bir süreçtir (Billerudkorsnäs, 2025).

Bağıl nem, hakim hava koşullarına bağlı olduğundan, genellikle güçlü dalgalanmalar olur. Bu hava dalgalanmaları, özellikle sıcaklık kontrollü olmayan

depolarda depolama koşulları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Malzeme ile ortam havası arasında büyük sıcaklık farklılıkları olması durumunda, malzemenin eğrilmesi, büzülmesi veya hatta mikro düzeyde boyut değiştirmesi riski büyüktür (Cornaggia, et al., 2023).

Önerilen depolama koşulları:

- Sıcaklık 20 - 25 °C
- Bağıl nem %50 - 55'dir.

Nakliye sırasında, kağıt ve kartonlar büyük ölçüde soğuyabilir veya ısınabilir. Bu nedenle, kağıt veya karton malzeme ambalajından çıkarılmadan, açılmadan ve işlenmeden önce, orijinal nakliye ambalajı (palet veya koli) içinde en az 8 ila 36 saat iklimlendirmelidir. Örneğin 15°C'lik bir sıcaklık farkı ve 1 m³'lük bir hacim (palet boyutu 80 x 120 x 100 cm) durumunda, malzeme sıcaklığının sabit bir sıcaklığa iklimlendirilmesi yaklaşık 36 saat sürecektir.

Kağıt malzemelerin işlenmesinde, yalnızca gerekli miktarda malzemenin ambalajından çıkarılması önerilir. Açılan paketler derhal kapatılmalıdır. Kağıt ve karton malzemeler düz bir şekilde depolanmalıdır. Özellikle karton ve oluklu mukavvalar düz bir şekilde depolanmazsa, malzemenin ciddi şekilde eğrilmesine yol açabilir (Lean & Green, 2024).

1.2. Web Kağıdın Özellikleri

Bobinler; baskı odası sıcaklığına tam olarak uyum sağlayana dek ambalajlı olarak kalmalıdır. Kağıt bobinin etrafındaki dış ambalaj, bobin baskı için makinaya yükleninceye kadar açılmadan kalmalıdır. Koşullandırma süresi, taşıma veya depolama ortamı ile baskı odası arasındaki sıcaklık farkına, kağıdın iletkenliğine ve bobinin boyutuna (rulo çapı veya palet üzerindeki yığının hacmi) bağlıdır. Bobinler için koşullandırma süresi, kenarlardan içeriye doğru koşullandırıldıkları için çaplarına bağlıdır.

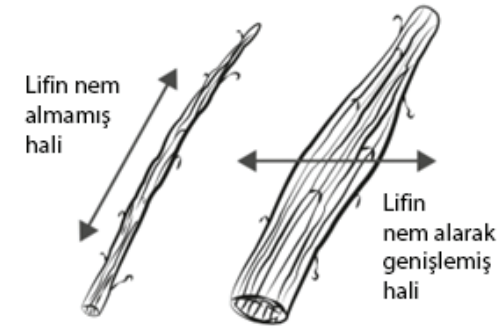
Tabakalara benzer olarak, zamanından önce ambalajı açılan soğuk bobinlerin, ılık baskı odası havasına maruz kalması; yoğunlaşmayla nem tutmasını sağlar bu bobinlerin dış kısmında yumuşak, bollaşmış ya da stabil olmayan kâğıda neden olabilir. Soğuk kâğıdın toplama ve istiflenmeye daha az dayanımı vardır (Ülgen vd., 2008).

1.3. İklim ve Elyaf Bazlı Ürünler

Odun esas olarak selülozdan oluşur, ancak ayrıca hemiselüloz, lignin, biraz reçine, mum ve yağlardan da oluşur. Odunu kağıt hamuruna dönüştürmek için bu farklı bileşenlerin çözündürülmesi ve filtrelenmesi gerekir. Kağıt selüloz elyafından yapılır. Bunun çoğu ağaçlardan elde edilir; bazı daha ince kağıt sınıfları kısmen veya tamamen pamuk veya eski paçavralardan elde edilen selüloz elyaflarından yapılır (Dölen, 2023).

Bitmiş kağıt tabakasının özellikleri, kağıt yapım sürecinde kullanılan ağaç türüyle başlayarak birçok faktör tarafından belirlenir. Çam gibi yumuşak ağaçlar (daha çok iğne yapraklı olanlar), sert ağaçlardan üretilen kağıttan daha güçlü ancak biraz daha pürüzlü bir yüzey oluşturur ve sert ağaçlardan üretilen kağıt daha zayıf ancak daha pürüzsüz bir kağıt yüzeyi verir. Çoğu kağıt fabrikası, istenen özelliklere sahip tek tip bir tabaka üretmeye çalışırken yumuşak ve sert ağaçların karışımını kullanır.

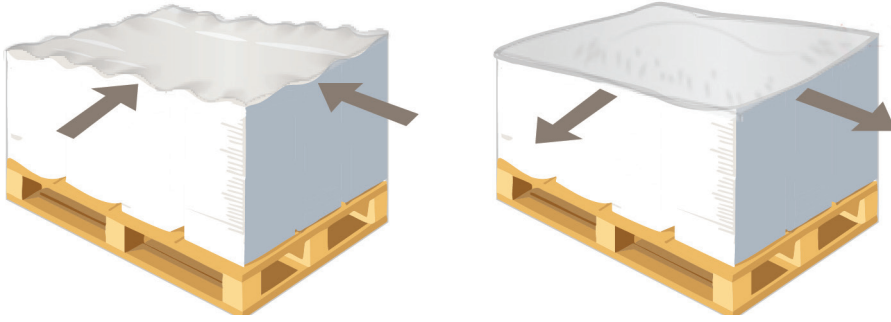
Kağıtların kalitesi, kısa bir süre içinde sararan öğütülmüş mekanik odun hamurundan üretilen gazete kağıdından, yüzyıllarca iyi durumda kalan yüksek kaliteli pamuk elyafı kağıtlarına kadar değişir (State Library Victoria, 2025).

Şekil 1. Kağıdın lif yapısı

Kağıt, gözeneklerinde buhar olarak ve/veya yapısının küçük kılcal damarlarında sıvı olarak nem içeren gözenekli bir malzemedir. Bir kağıdın nem hassasiyeti, belirli ham maddeler ve bunların işlenmesiyle ilgilidir. Örneğin, düşük veya hiç mineral dolgu maddesi içermeyen kağıtlar, yüksek dolgu maddesi içeren bir kağıttan daha yüksek neme sahiptir. Nem içeriği ayrıca baskı

işlemine göre de değişebilir. Örneğin, tabaka beslemeli ofset için kullanılan WFC kağıdı, heat-set sıcak hava ile kuruyan mürekkebin kullanıldığı web ofsetten farklı olacaktır.

Şekil 2. Kağıdın bulunduğu ortamdaki nem değişikliğine bağlı olarak değişimi (Oklar nemin giriş ve çıkış yönünü göstermektedir).

1.4. Bağlı Nem

Hava, belirli bir sıcaklıkta yalnızca belirli miktarda nem buharı içerebilir ve o sıcaklıkta içerebileceği maksimum nem miktarını emdiğinde doymuş hale gelir. Sıcaklık ne kadar yüksekse, o kadar fazla nem emebilir. Bağlı nem belirli bir sıcaklıktaki mümkün olan en yüksek nem içeriğine göre mutlak nem içeriğinin oranıdır.

Kağıt kontrol parametrelerinden biri ortam nemi ve sıcaklık, bağlı hava nemini belirleyen önemli bir unsurdur. Nem içeriği doğrudan güvenilirliği ve baskı kalitesini etkiler. Kağıdın depolanması ve çalışma ortamıyla dengede olmaması, statik yük ve boyut değişiklikleri gibi ciddi baskı sorunlarına, çekme zayıflığı, katlama direnci ve yüzey pürüzsüzlüğü zorluklarına yol açabilir. Çok düşük nem içeriğine sahip kağıtlar, uzun süreler boyunca ortama maruz kaldıklarında nemi emme eğilimindedir. Bu, çalıştırılabilirlik sorunlarına yol açabilecek dalgalı kenarlara neden olabilir. Baskı kağıdı için minimum nem içeriği yaklaşık %3'tür; bunun altındaki oranda, baskı makinesinde sıkışmalara ve yanlış beslemelere, kağıtta baskı makinesinin elektrik ekipmanına etki edebilecek, ek yerlerinin atlanmasına neden olabilecek, katlama ve ciltleme işlemlerinde zorluklara yol açabilecek yüksek statik elektrik olacaktır (Akgül

ve Özakhun, 2024). Çok fazla nem de aşırı kıvrılmaya, sıkışmalara ve baskı kalitesi sorunlarına neden olabilir.

Kağıt, nem dengesini sağlamak için nemi emerek veya dışarı vererek kendisini çevreleyen havanın nemine adapte eder (Ülgen vd., 2019). Bu genellikle tropikal iklimlerde veya sıcak ve nemli yaz dönemlerinde klimasız depolarda ve matbaalarda meydana gelir veya nemli koşullarda taşıma veya depolama sırasında nem geçirmez ambalaj kullanılmadığında meydana gelir. Kışın, soğuk olan ve daha sonra bir baskı odasının sıcak havasında ambalajından çıkarılan kağıt, bitişik hava sıcaklığının keskin bir şekilde düşmesine ve hava neminde hızlı bir artışa neden olur. Daha sonra kağıt kenarları nemi emer ve bu da onları tabakaların merkezine doğru şişirir.

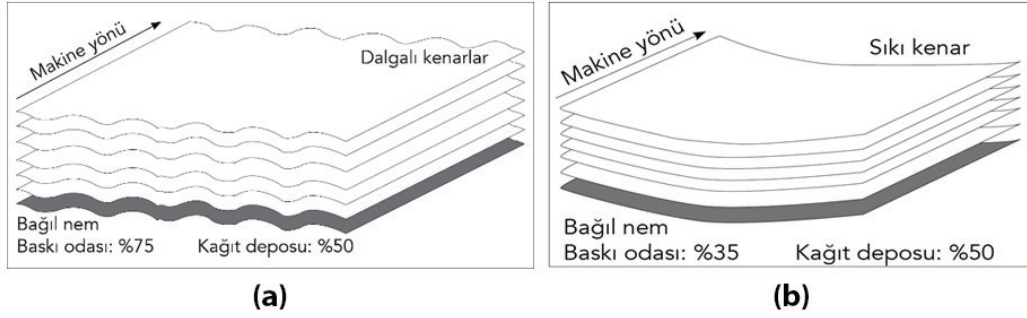
Mutlak neme bağlı olarak kağıt lifleri nemi emer veya dışarı atar, bu da özellikle makine yönünde değil kağıdın çapraz yönünde şişmelerine veya büzülmelerine neden olur.

Genellikle çok kuru kağıt düşük hava nem koşullarında işlendiğinde oluşur. Kritik alt seviye sınırı hem kağıt hem de baskı odası mutlak nem için %30-40 nemdir.

Kağıt, lojistik ve depolama zinciri boyunca nem geçirmez ambalajında sarılı kalmalıdır. Sıcaklık ve mutlak nemdeki herhangi bir fark, ortam baskı odası koşullarıyla dengelenene kadar açılmamalıdır. Optimize edilmiş baskı için kağıt stabilitesi 20-25°C ve %50-55 mutlak nemde elde edilir (Rotronic, 2025).

Dalgalı kenarlar genellikle, kâğıdın maruz kaldığı nemin yükselmesiyle oluşur. Palet halindeki tabakaların merkezi nispeten değişmeden kalırken, kenarlar nemi emer ve genişler. Bu durum kâğıt, yüksek nemli baskı odasında ambalajsız kaldığında da ortaya çıkar. Ortamı çevreleyen hava çabucak soğuyacak ve yoğunlaşma gerçekleştiğinde, korunmasız kâğıt nem alabilecektir. Soğuk kâğıdın ayrıca toplanmaya ve istiflemeye daha az dayanımı vardır.

Nem kaybının ve kısılmanın olduğu sıkı kenarlar, baskı odasındaki nispi nemin (RH), kâğıdın nispi neminden düşük olmasından kaynaklanır. Bu durum ayrıca, ılık kâğıdın soğuk baskı odasında ambalajı açıldığında ortaya çıkar. Ortamı çevreleyen hava çabucak ılıklaşacak ve nispi nemi düşürecek, bu; tabakanın merkezi değişmeden kalırken, korunmasız kâğıdın kenarlarının nem kaybetmesine ve sıkışmasına neden olabilecektir.

Şekil 3. (a) Dalgalı kenarlı kağıt. (b) Sıkı kenarlı kağıt.

Kâğıt lifleri nem değişimlerine maruz kaldığı zaman boydan çok çapta genişler ve daralır, doku yönü kâğıdın; çevresine vereceği tepkiyi ve baskıda nasıl bir performans göstereceğini etkileyecektir. Kâğıt nem değişimlerine maruz kaldığında, su yönüne dik olarak daha çok genişleyecek ve daralacaktır. Olumsuz olarak korunmasız kalmış kâğıt, stabil olmayan dalgalı veya sıkı kenarla sonuçlanan durum; baskı sırasında birçok probleme neden olabilir.

Yüksek nispi nem ve aşırı rutubet, mürekkep kurumasını geciktirebilir ve düşük nispi nem ve azaltılmış rutubet, statik oluşuma ve kağıdın katlanması sırasında kırılma ve çatlamaya neden olabilir.

1.4. Sıcaklık ve Nem

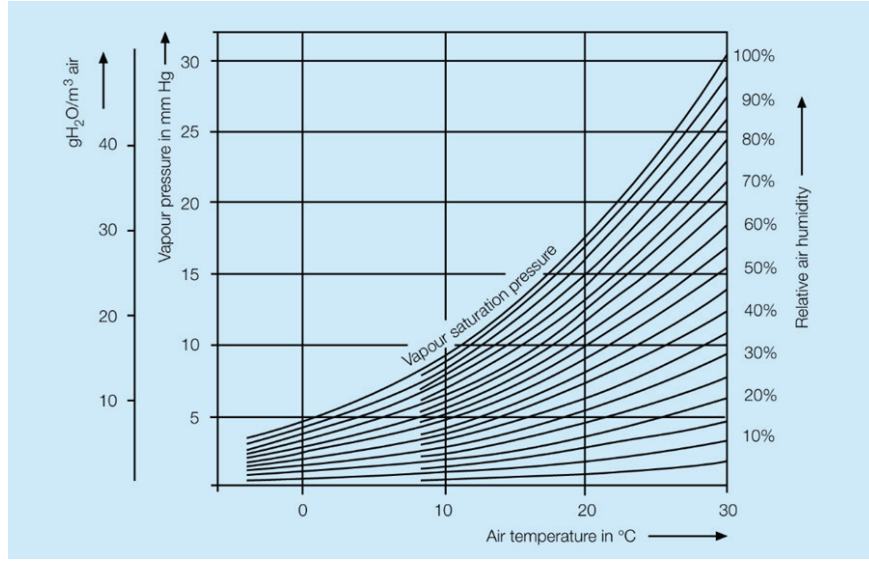
Kağıdın depolandığı odanın sıcaklığı, kağıdın makinede nasıl performans gösterdiği üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilir. Nem gibi, sıcaklığın da kağıdın yapısal davranışı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir (Linville ve Östlund, 2014). Optimum kağıt depolama ve baskı makinasının çalışma sıcaklığı 20°C ila 25 °C olmalıdır. Kağıdın düzgün işlenmesini ve performansını sağlamak için nem kontrolü şarttır. Optimum depolama koşulları, %50 ila %55 bağıl neme sahip alanları içerir. Otomatik kontrol cihazları her zaman güvenilir değildir. Alanlar, doğru bir cihaz kullanılarak sürekli olarak iki kez kontrol edilmelidir. Düzgün bir şekilde çalışırken bile, depolama veya çalışma alanının açık kapılardan ve aşırı giriş-çıkış trafiğinden kaynaklanan dış hava ile aşırı yüklenmesi, çevre kontrol sistemlerini alt üst edebilir. Çevresel değişiklikleri telafi etmek için bağıl nemde (ve bazen sıcak-

lıkta) yukarı veya aşağı ayarlamalar gerekebilir. Nemdeki artış, kağıdın dalgalı kenarlar geliştirmesine ve sıkışmalara ve yanlış beslemelere neden olabilir. Bu, kenarların nemi emerken kağıt yığınının geri kalanının etkilenmemesi nedeniyle meydana gelebilir (Linville ve Ostlund, 2014).

Kâğıdı; sıcak nesnelere, havalandırma veya soğuk duvarlar gibi aşırı sıcaklık değişikliklerine neden olacak ortamlarda depolamaktan kaçınılmalıdır. Kâğıt asla rutubetli ve nemli ortama maruz kalabileceği betonla doğrudan temas halinde depolanmamalıdır. Bobinler daima yüzüstü değil, yanları üzerinde depolanmalıdır. Yüzeyleri üzerinde uzun süre depolama; oval olmalarına ya da bobinlerin dış ve kenarların zarar görmelerine neden olabilir.

Kâğıdın yüksek ya da düşük neme maruz kalması durumunu en aza indirmek, özellikle çoklu baskı geçişlerinde, her yüzü için, uygun stabilitede tabaka gerektirdiğinden önemlidir. Deponun sıcaklığı termometre ile nemi higrometre ile kontrol altında tutulmalıdır. Çok renkli baskıda kağıdın mikro boyut değişimine bağlı renk ayarsızlıklarını önlemek için palet kağıtların nispi nem kontrolü yapılmalıdır. Kontrol, tabakalar arasına yerleştirilen bir kılıç nem ölçerle yapılabilir. Özellikle işin planlandığı gibi gitmemesi olasılığı varsa, kâğıdın ambalajı sadece gerektiğinde açılmalıdır. IR kurutucu veya UV kütleme kullanırken, makinaya yüklenmiş kağıdın sıcaklıkları takip ve kontrol edilmelidir. Isı 35°C'nin altında tutulmalıdır.

Sıkı kenarlı kâğıt, kapalı bir alanda, nemlendirici aygıt vasıtasıyla, yüksek düzeyde neme maruz kalarak yeniden koşullandırılabilir ya da eğer mümkünse, kenarlardaki gerginliği gidermek için yeniden kesim uygulanabilir. Baskı odası nispi nemi çok yüksek olduğunda, dalgalı kenarlı kâğıdın oluşumunu önlemek için baskı odası ısısı maksimum 29°C'ye yükseltilebilir. Sıcaklık yükseldiğinde, nispi nem düşecektir. Dalgalı kenarlı tabakalar için, baskı ve nemlendirme yapmadan kağıt makinadan geçirilebilir ve IR kurutucuyla ya da besleme paletinin üzerindeki çubuk ısıtıcılarla ön ısıtma yapılabilir.

Şekil 4. Sıcaklık ve nem ilişkisi (Sappi, 2025)

1.6. Depolama İçin İklim Değişkenleri

Depolama ve çalışma ortamıyla dengede olmayan kağıt, statik yük ve boyut farklılıkları, mürekkep kirlenme ve kuruma, çekme zayıflığı, katlama direnci ve yüzey pürüzsüzlüğü gibi ciddi baskı sorunları yaratabilir. Baskı kağıtları için minimum nem oranı yaklaşık %3'tür (Garbowski, 2023).

Kağıt-karton depolama fiziksel şartları, baskı ortamıyla aynı hassas iklimlendirme koşullarını gerektirmese de, diğer genel depolama koşullarının çoğu uygulanabilir. Ortam sıcaklıkları donma noktasının altında olduğunda lojistik zincirinde ve depolamada önemli bir risk vardır. Kağıttaki %5-8 su içeriği kolayca donabilir ve bu da yanlış birleştirmeler, mikro kabarcıklanma, mürekkebin soğuması vb. gibi sorunlara yol açabilir. Kağıdın varış anındaki sıcaklığı, yerel iklim koşullarının çığ noktasından daha düşük olabilir ve bu da kağıt ambalajının yüzeyinde yoğuşmaya neden olabilir. Kağıt stabilitesi 20°C ila 25°C ve %50 - 55 bağıl nemde elde edilir ve bu koşullar baskı verimliliğini artıracaktır (StoraEnso, 2025).

Kağıt durumunu optimize etmek için öneriler:

- İyi havalandırma koşulları altında saklanmalıdır. Hava, depolanan kağıt-

ların etrafında serbestçe dolaşmalı ve dış duvarlara temas etmemelidir.

- Kağıdı, ısıtılmış nesnelere, havalandırma delikleri veya soğuk duvarlar gibi aşırı sıcaklık değişikliklerine maruz kalan alanlarda saklamaktan kaçınılmalıdır. Kağıt, neme veya rutubet koşullarına maruz kalabileceği betonla doğrudan temas halinde asla saklanmamalıdır.
- Depolamanın fiziksel koşulları mümkünse baskı ortamı şartları ile aynı olmalıdır.
- Çok soğuk kağıtlar için yeterli iklimlendirme şarttır.
- Kağıt koruyucu ambalajında saklanmalıdır. Ambalajın hasar görmesi önlenmeli ve kullanılmayan kağıtlar yeniden sarılmalıdır (Wilson, 1995).

2. KAĞIDA ZARAR VEREN UNSURLAR

Kağıt fiziksel ve kimyasal bozulmaya karşı hassastır. Kağıt üzerindeki çalışmalar kontrollü koşullar altında basit ve dikkatli bir depolama gerektirir. Kağıt üzerindeki çalışmalarda en sık görülen hasarlar; ısı, yüksek nem ve doğrudan ışığa maruz kalma durumlarıdır.

Kağıdın başlıca düşmanlarından biri, elyafta bulunan, üretim sırasında veya daha sonra atmosfer kirleticileri gibi asidik malzemelerle temas sonucu ortaya çıkan asittir. Isı, yüksek nem ve yapay veya doğrudan güneş ışığına aşırı maruz kalma, kağıtların bozulmasına neden olan kimyasal reaksiyonları hızlandırır. UV ışığı ayrıca kağıttaki selüloza zarar vererek sararmasına ve kırılma haline gelmesine neden olur. Bu etki, daha yüksek sıcaklıklar ve nemle daha da kötüleşir.

Kağıtlar toz tutma, nemi emme eğilimindedir. Bu da küf oluşumu ve böcekler için uygun bir ortam sağlar. Küf ve zararlıların neden olduğu lekeler giderilemez. Her iki sorun da nemle daha da kötüleştiğinden, kağıtları yeterli hava sirkülasyonunun olduğu nispeten kuru bir ortamda tutmak önemlidir.

3. KİMYASAL GÜVENLİK

Kağıt ve karton malzeme çok gözenekli olduğundan çok düşük bariyer özelliklerine sahiptir. Bu nedenle, kağıt içeriğinde bulunan kimyasalların ve ayrıca örneğin baskı mürekkepleri ve yapıştırıcılardan gelen kimyasalların göçü yaygındır ve seviyeleri çok yüksek olabilir. Kimyasal göç, gıda türü, sıcaklık ve depolama süresi gibi faktörlere ve ayrıca kimyasalın uçuculuğuna bağlıdır.

Doğası gereği nem emen kâğıt, daima bulunduğu ortamla denge durumunu sağlamak için değişir. Bir sünger gibi, maruz kaldığı uç değerlere ve içinde bulunduğu atmosfere göre nem emer veya kaybeder. Kâğıdın nem emici özelliği türlerine göre değişir fakat kâğıt tamamen çevre ısısına uyum sağladığında ve doğru şekilde kontrol edilip iklimlendirilmiş baskı odasında stabilize edildiğinde, boyutsal daha üstün baskı performansı temin edilir. Baskı odasında fiziksel şartlar kontrol edilmese bile; kâğıdın ortam ısısına uyumu için hem sıcaklığın, hem nispi nemin izlenmesi gerekir.

Aklımasyon (yeni ortama alıştırmaya) zamanı; söz konusu kâğıdın hacmiyle bağlantılı olarak, baskı odası ve kâğıt arasındaki sıcaklık farklarıyla ilgilidir. Minimal farklar için genel kanı, 24'ten 36 saate kadardır (Lopes, 2013; Denison, 2023).

Doğru şekilde kondisyonlandırılmış kâğıt ile baskıda daha rahat bir şekilde çalışılır. Ambalaj açıldıktan sonra kâğıt üreticisi, nem dengesizliğinden ya da kâğıdın baskıdaki durumunu olumsuz şekilde etkileyen çevresel koşullardan dolayı sorumlu tutulamaz.

4. KAĞIT DEPOLARININ GENEL ÖZELLİKLERİ

Kağıt depoları; kağıdın fazla nem ve sıcaklık farkı gibi benzeri durumlara maruz kalarak deforme olmaması, iş güvenliği için uygun depolama ve taşıma imkanlarının sağlanması açısından temel olarak aşağıda yer alan özelliklere sahip olması gerekir;

- Kuru ve iyi havalandırılmış
- Temiz, tozsuz

- Sağlam, düz ve yatay zemin
- Yeterli çalışma alanı
- İyi aydınlatma ancak aşırı doğrudan gün ışığına maruz kalmama.
- Koridorlar ve numaralı depolama bölmeleri için zemin işaretleri
- Yönetilen yangın riskleriyle güvenli çalışma için tasarlanmış
- Matbaaların kağıt depolama sıcaklığı ile baskı odası sıcaklığının benzer olması
- Beklenen tüm trafiğe dayanacak kadar büyük kapılar ve kapalıyken kar veya suyun girmesini önleyecek yapıda olması.

Bina, rüzgarla sürüklenen yağmur veya kar gibi aşırı hava koşullarında bile kağıdın tamamen korunacağı şekilde iyi inşa edilmelidir. Yapı; beton, tuğla veya çelik gibi yanmaz malzemelerden yapılmalıdır. Konum, tasarım ve malzemeler, yüksek hacimli kağıtların depolanmasıyla ilgili yangın yönetmeliklerine ve sigorta gerekliliklerine uymalıdır. Kapı açıklıklarında zemine yerleştirilen bir ızgara uygun bir gidere bağlanarak, suyun depoya girmesini önleyecektir. Çatı tamamen su geçirmez olmalıdır. Sırtlı çatılar önerilir, çünkü yeni ve iyi bakımlı düz çatılar bile sızdırma eğilimindedir ve yoğun kar yükü altında zarar görür.

İklim değişikliği alışılmadık hava koşullarına neden olabilir. Örneğin kısa bir süre içinde yoğun yüksek hacimli yağıştan kaynaklanan ani su baskını risklerinin yüksek olmasına yol açabilir ve bu da bir kağıt deposunun içinde ve çevresinde drenaja daha fazla dikkat edilmesini gerektirir. Yağmur suyu drenaj boruları ve olukları yeterli kapasiteye sahip olmalı ve tercihen dışarıda bulunmalıdır. Eğer içeride bulunuyorlarsa makine ve taşımadan kaynaklanan çarpışma hasarından yeterince korunmaları gerekir.

4.1. Malzeme Taşıma Düzeni

Kağıt ve kartonlar büyük miktarda sipariş edildiye genellikle; kağıt tahta paletler üzerinde gelir. Bu paletler dikkatli bir şekilde taşınmalıdır. Normal nakliye taleplerine dayanacak şekilde tasarlanmış olsalar da, paletler, itilirse, düşürülürse, çarpılırsa veya bir forklift tarafından dürtülürse hasara karşı koruma sağlamaz. Paletlerin yanlış taşınması, kağıtta fiziksel hasara neden

olabilir; bunlardan bazıları hemen fark edilmeyebilir; bu da sıkışma oranını ve diğer besleme ve görüntüleme sorunlarını artırır.

Malzeme taşıma, verimliliği sağlamak ve kaza riskini en aza indirmek için dikkatli bir analiz gerektirir. Mümkünse depodan malzeme çıkarılırken son giren ilk çıkar mantığı ile kullanılırsa, ihtiyaç duyulan malzemeye ulaşmak için diğer malzemeleri taşımaktan kaçınılmış olur. İyi tasarım, personelin kendilerini ve malzemeleri tesis içinde taşıma süresini en aza indirir.

Koridorlar mümkün olduğunca düz olmalıdır; her dönüş bir çarpışma veya dökülen yük riskini artırır. Duvar kenarları, bina sütunları, kağıt ve paletler için köşe çarpışma koruması kullanılmalıdır. Koridorlar, taşıma ekipmanının özelliklerine göre boyutlandırılmalıdır. Araçlar, sabit nesnelere veya takılma riskini en aza indirmek için yollar ve yürüyüş yolları tasarlanmalıdır. İnsanlar mümkün olan en kısa rotayı kullanacaklardır, bu nedenle park yeri, soyunma odaları ve iş istasyonları arasındaki yolların uzunluğunu en aza indirilmelidir. Rotalar açıkça işaretlenmeli ve doğru şekilde aydınlatılmalıdır.

4.2. Yığılma

Paletler veya tek tek bobinler yığılanacaksa, kenarların ezilmesini veya başka bir hasara neden olmasını önlemek için dikkatlice üst üste yerleştirilmelidir.

Şekil 5. Bir basım işletmesinde kağıt-karton deposu.

4.3. Depolama ve İşleme

Kağıdı doğrudan zeminde saklamamak gerekir, çünkü bu nem emilimi olasılığını artırır. Kağıt, aşırı sıcaklık ve nemden korunan bir alanda paletlerde, raflarda veya dolaplarda saklanmalıdır.

Baskı makinasına yüklemeye hazır olana kadar kapalı kağıt paketleri açılmamalıdır. Kağıt paketi ambalajı, kağıdı nemden koruyan bir iç astar içerir. Bobin ambalajını çıkarmak, ortama bağlı olarak kağıdın nemi kaybetmesine veya emmesine neden olabilen koruyucu nem bariyerini ortadan kaldırır. Kağıt nem değişikliklerine karşı çok hassastır ve bu dalgalanma aşırı kıvrılmaya, dalgalı kenarlara, sıkı kenarlara ve diğer kalite sorunlarına neden olabilir.

4.4. Sirkülasyon ve Koridorlar

Depo trafiği için kapılar ve koridorlar tüm araçların geçebileceği kadar geniş olmalı ve yükleme alanlarında yeterli çalışma alanı bulunmalıdır. Yükleme alanlarına yakın depolama alanları önerilir. Koridorlar, taşıma ekipmanının

özelliklerine göre boyutlandırılmalıdır. Ana koridorlar, iki yüklü forkliftin birbirini geçebileceği ve yükleme/boşaltma için 90° dönüş için izin verecek kadar geniş olmalıdır. Araçlar ve insanlar için ayrı güzergahlar olmalıdır.

Yaya sirkülasyonunun araçlarla, sabit nesnelere çarpışma veya tökezleme riskini en aza indirmesi gerekir. Park yeri, soyunma odaları ve iş istasyonları arasındaki yolların uzunluğunu en aza indirerek risk azaltılmalıdır ve insanların en kısa mevcut rotayı kullanacağı unutulmamalıdır. Rotalar açıkça işaretlenmeli ve doğru şekilde aydınlatılmalıdır.

Koridorlar mümkün olduğunca düz olmalıdır çünkü her dönüş bir çarpışma veya dökülen yük riskini artırır. Duvar kenarları, bina sütunları, bobinler ve palet koruyucuları için köşe çarpışma koruması kullanılmalıdır. Trafik yolları, güvenli çalışmayı sağlamak ve görsel olarak verimli bir iş yeri sağlamak için zeminde çizgiler ve sembollerle açıkça işaretlenmelidir. Daha güvenli çalışma sağlamak için tehlikeli yerler için köşe ve asılı bilyalı aynalar ve diğer güvenlik ekipmanları gereklidir. Yüksek riskli alanlar boyalı çizgilerle sınırlandırılmalı veya sabit veya hareketli bariyerlerle ayrılmalıdır. Koridorlar, depolama alanları ve makine çalışma alanları zeminlerde 75 mm genişliğinde sarı boya/bantla tanımlanmalıdır. Depolama bölmeleri yerleştirme ve alma işlemlerini kolaylaştırmak için numaralandırılmalıdır. Hasarlı kağıtların değerlendirilmesi ve onarılması için bir alan ayrılmalıdır.

Forklift erişimi için bobinler arasında yeterli alan gereklidir.

Hasar ve yangın koruma önlemi olarak duvarların önünde en az 50 cm güvenlik mesafesi bırakılmalıdır. Sütunlar, elektrik dolapları vb. gibi savunmasız özellikler, tehlikeli olduğu belirtilerek boyanmış korkuluklar veya kumla doldurulmuş kutularla korunmalıdır.

Üretimin başlangıcı ve sonu, malzemelerin üretim döngüsüne girdiği ve daha sonra bitmiş ürünler olarak gönderildiği yerdir. En iyi uygulama kriterleri tüm depolama operasyonları için geçerlidir. Küçük matbaalar için bu genellikle araçları yüklemek ve boşaltmak için elektrikli bir kaldırma kamyonu veya rıhtım asansörü bulunan zemin seviyesindeki bir yükleme kapısıdır. Daha büyük tesislerde çatılı bir yükleme bölmesi (rıhtım) bulunur ve bazılarında küçük teslimat araçlarının erişimine izin vermek için dahili bir yükleme rampası bulunur. Bazı matbaalarda, işin hiçbir parçasının kaybolmamasını sağlamak için siparişin tüm parçalarını biriktirmek için özel bir yerleştirme alanı bulunur.

Rıhtım kapıları kamyon genişliğinden yaklaşık 10 cm daha geniş olmalıdır. Boşaltma rıhtımının güverte yüksekliği kamyon yüksekliğine göre değişir, örneğin minibüsler ve küçük kamyonlar için 50 cm ile büyük kamyonlar için 1,2 m arasındadır. Çözümler farklı kamyon yükseklikleri için kapılar/rıhtımlar, farklı yüksekliklere sahip dış platformlar veya çukur tipi rıhtım dengeleyicilerdir. Rampa açısı %5'ten yüksek olmamalı ve yanal korumaya sahip olmalıdır. Kapılar, rıhtımlar, dolaplar vb. sarıya boyanmış 150 mm çapında çelik borular kullanılarak kamyon çarpışmasından korunmalıdır. Rıhtımlar kötü hava koşullarından korunmalıdır. Kamyon ile bina arasındaki rıhtım contaları, 'kaybolan' sıcak veya soğuk havadan sağlanan enerji tasarrufu sayesinde bir yılda kendini amorti edebilir. Rıhtımın sınırı renkle vurgulanmalıdır.

Servis yolu ve rıhtım yaklaşımları kamyonların boyutuna/boyutlarına göre boyutlandırılmalıdır. Zeminde yaklaşık 3,4 m aralıklı sürekli paralel çizgiler, manevra yaparken araçları yönlendirmeye yardımcı olur. Soldan direksiyonlu ülkelerde, kamyonlar saat yönünün tersine dönmelidir çünkü sürücü kamyonun veya römorkun ucunu daha kolay görebilir. Bunun tersi sağdan direksiyonlu ülkelerde geçerlidir. Kamyon manevra alanı için genel bir kılavuz, iskeleye yaklaşma mesafesinin kamyonun uzunluğunun en az iki katı olması gerektiğidir.

4.5. Zemin

Zemin, fırtına taşkınlarını önlemek için etkili giderlere sahip, çevredeki zemin seviyesinden daha yüksek bir seviyede olmalıdır. Zeminler her yerde düz olmalı ve depolanan malzemenin ve deponun içinde çalışan makinelerin ağırlığına dayanacak kadar güçlü olmalıdır. Kağıt ağırlığı, sınıfa göre değişir, örneğin 1000 genişliğinde x 1000 mm bobin gazete kağıdı yaklaşık 500 kg ağırlığındayken, kuşe kağıt 1000 kg ağırlığındadır.

Tercih edilen zemin kaplama malzemeleri cilalı beton veya bitümdür (ancak daha az aşınmaya dayanıklıdır). Beton zeminler, genellikle kimyasal, leke ve kaymaya dayanıklı ve temizlemesi kolay bir epoksi ve üretilen kaplama ile tozlanmayı önlemek için kapatılmalıdır. Yansıtıcı açık renkli bir zemin yüzeyi aydınlatmayı artırır. Zeminin son yüzeyinde gevşek parçacıklara izin verilmez.

Zemin koşulları, forkliftlerde kullanılan lastik türünü belirler. Çatlak zeminler, rulolara taş hasarı tehlikesini artırdığı için onarılmalıdır. Pürüzlü veya çatlak bir zemin, son derece sert lastikler kullanılırsa kazalara neden olabilir. Lastik izlerini ortadan kaldırmak için, yeni zeminlere sahip binalara taşıdıklarında yeni kamyonlara iz bırakmayan lastikler takılmalıdır.

Zemindeki çatlaklar ve hasarlar mümkün olan en kısa sürede onarılmalıdır. Dengesiz alanlar, bu alanlara yükleme yapılmasını önlemek için tehlikeli olduğu belirtilerek boyanmalıdır. Dengesiz zeminler, forkliftlerle taşınırken bobinler üzerinde ek stres oluşturur çünkü kaymayı önlemek için daha yüksek sıkıştırma basıncı gerektirir ve bu da bobinin bozulma riskini artırır.

4.6. Aydınlatma

Matbaalarda aydınlatma tüm diğer fiziksel unsurlar kadar önemlidir. Çalışma ortamı iyi aydınlatılmamışsa yorgunluk ve iş kazaları olabilir, verimlilik düşer (Hayta ve Sesli, 2023) En az 200 lüks aydınlatma ile yeterli aydınlatma gereklidir. Teknolojiler arasında floresan tüp lambaları ve gaz deşarjlı/aydınlık deşarjlı lambalar yer alabilir. Floresan tüpler yalnızca elektronik balastla kullanılmalıdır çünkü ferromanyetik balastlı tüplerden önemli ölçüde daha az enerji kullanırlar ve daha uzun ömürlüdürler. Tüm lambalar, cam kırıklarının işçilerin ve depolanan kağıtların üzerine düşmesini önlemek için koruyucu kapaklara sahip olmalıdır.

Kapılar konteynerlerin, kamyonların vb. yükleme platformlarını daha iyi aydınlatmak için dönen bir spot ışığı ile donatılabilir. Depolanan yükün en yüksek noktasından lambalara kadar olan güvenlik marjı 1 m'dir (Lean & Green, 2024).

4.7. Yangın Güvenliği

Yangın önlemleri yerel düzenlemeler, çevresel hassasiyet ve itfaiye ve sigortacının gereksinimleri tarafından belirlenir. Tüm düzenleyici ve düzenleyici olmayan gereksinimleri belirlemek esastır.

Depo ile bitişik binalar arasında yeterli boş alan olmalıdır. Bu mesafe duvar malzemelerinin yangına dayanıklılığına ve yerel gereksinimlere bağlıdır.

Binalar arasında yanıcı malzeme veya makine depolanamaz çünkü bu güvenlik mesafesini azaltır.

Yönetmelikler ve sigorta şirketleri tarafından açık yüzey sınırı uygulanır - bazıları bunu yangın kapıları ile ayrılmış 4000 m² ile sınırlarken, diğerleri 6000 m²'nin üzerinde sınırlar. Yangın kapılarının ve duvarların 120 dakika yangına dayanacak şekilde tasarlanması önerilir. Tasarımı etkileyen yerel düzenlemeleri belirlemek önemlidir. Örneğin belirli faaliyetler arasındaki asgari mesafe ve sahanın sınırı, inşaat malzemelerinin yangına dayanıklılığı, belirli ayırma duvarlarının asgari yüksekliği vb.

Söndürme suyuna olan ihtiyaç, sahaya su temininden etkilenir. İtfaiye teşkilatı, sahada bir su deposuna ihtiyaç duyabilir. Binanın etrafında yangın suyu için bir yeraltı borusu normalde gereklidir. Depo, iç yangın suyu borularıyla donatılmışsa, çarpışma hasarına karşı iyi bir şekilde korunmalıdır. Soğuk ortamlardaki basınçlı borular yeterli şekilde yalıtılmalıdır.

Çevreyi korumak için yangından kaynaklanan söndürme suyunun geçici olarak tutulması gerekebilir. Bu tutmanın genel saha konseptinde uygulanmasıyla maliyetler en aza indirilebilir, örneğin belirli koşullar altında yükleme rıhtımı bölgeleri tutma sağlayabilir.

Yerel yetkililer ve/veya sigorta şirketleri tarafından gerekli görüldüğünde sprinkler sistemleri kurulmalıdır. Sistem, depolanan malların tehlike sınıflandırmasını, depo boyutlarını ve yerel yönetmelikleri karşılayacak şekilde doğru bir şekilde boyutlandırılmalıdır. Tüm makinelerin motor bölmesinde sabit söndürme sistemleri, yangın tehlikelerini önlemenin çok iyi ve uygun maliyetli bir yoludur.

Erken tespit cihazları çok önemlidir. Otomatik bir alarm sistemi kurulmalı ve tercihen doğrudan itfaiye veya güvenlik şirketine bağlanmalıdır. Yangın söndürücüler, alarm zilleri, düğmeler, işaretler vb. ulusal yapı yönetmeliklerine göre yerleştirilmelidir. Yangın talimatları özellikle açık ve görünür olmalıdır; işaretler ve boyalı çizgilerle işaretleme esastır.

Duman tahliye cihazları, verimliliğini en üst düzeye çıkarmak için tercihen tavan duman perdesi bölümüyle birleştirilerek çatıya kurulmalıdır. Paratonerler genellikle düzenleyici bir gerekliliktir.

Depoda çalışan tüm personel, yangınla mücadele ekipmanlarını kullanmak için eğitilmeli ve becerilerini korumak için düzenli tatbikatlar yapılmalıdır.

Yerel itfaiye teşkilatıyla ortak tatbikatlar şiddetle tavsiye edilir. Tüm makineler otomatik söndürme sistemi ve taşınabilir bir söndürücü ile donatılmalıdır (Lean & Green, 2024).

5. MATBAALARIN KAĞIT-KARTON DEPOLARI

Matbaalardaki kağıt depoları, küçük bir baskı atölyesindeki kağıt raflarından ayrı çok büyük bir alana sahip depolara kadar oldukça değişkendir. Kağıt depoları genellikle baskı üretim sahasına entegredir ve atık toplama, dağıtım vb. gibi diğer işlevleri içerebilir. İdeal olarak kağıt deposu, taşıma mesafelerini en aza indirmek için alım rampasının yanında ve baskı atölyesine yakın olmalıdır. Bu yapılandırma, yangın riski depolama ve üretim alanlarını sınırlamak için dikkat gerektirecektir. Sıcaklık ve nemi kontrol etmek için sistemlere sahip olabilirler veya olmayabilirler.

Bazı kağıt fabrikaları, lojistik şirketleri ve çok büyük matbaalar, otomatik kamyon bobin boşaltma, konveyör sistemleri, yüksek bölmeli depolama ve vinçler gibi oldukça otomatik kağıt işleme ve dahili lojistiğe sahip olabilir. Matbaacılar bobinin baskı makinesine raylı nakliyesi ile otomatik yükleme ve hazırlama da dahil olabilir. Matbaacılar için temel otomasyon gereksinimi, kağıt bobinleri ve ambalajları için ilgili ekipman tedarikçileriyle kesin özellikleri ve toleransları belirlemektir.

SONUÇ

Kağıt ve karton higroskopik özelliklere sahip malzemelerdir. Higroskopik malzemeler, çevredeki ortam havası arasındaki nem farklılıklarını sürekli olarak dengelemeye çalışır. Kağıt ve kartonlar buldukları ortamdan nemi emebilir veya salgılayabilirler. Bağlı nem, o andaki mevcut hava koşullarına bağlı olduğundan, nem oranında dalgalanmalar olur. Bu hava dalgalanmalar, özellikle sıcaklık kontrollü olmayan depolarda depolama koşulları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Kağıt ile ortam havası arasında büyük sıcaklık farklılıkları olması durumunda da kağıdın dalgalanması, büzülmesi veya mikro düzeyde boyut değiştirmesi riski vardır. Kağıdın bu fiziksel değişimleri baskı sırasında, baskı sonrası işlemlerde çalışma verimliliğini ve nihai üründe de baskının görüntüsünü etkiler. Malzemelerin uygunsuz şekilde depolanması genellikle maliyetli ve iş sağlığı ve güvenliği açısından da risklidir. Bu sorun-

ların yaşanmaması için; kağıt ve kartonlar yukarıda anlatılan optimum koşullarda depolanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akgül, A., Yalçın, Ş., Sesli, Y., Oktav, M., Nayci Duman, M. (2020). Effect of paper porosity and mesh weaving density on total color difference (ΔE) in screen printing on paper, *Sanat ve Kültür Çalışmaları*, Ankara: İksad Publishing House, pp.16-27.
- Akgül, A., Özakhun, Ş. C. (2024). Ofset baskıda statik elektrik problemi ve çözüm yöntemleri. *Sosyal ve Beşeri Bilimler - Basım Teknolojileri Alanında Uluslararası Araştırmalar-I*. Serüven Yayınevi ISBN: 978-625-6319-76-9
- Akgül, A., Hayta, P. (2024). Baskı kağıtlarının yüzey yapılarının ofset baskı için seçim kriterleri ve kalite üzerine etkileri. *Sosyal Ve Beşeri Bilimler - Basım Teknolojileri Alanında Uluslararası Araştırmalar-I*, Serüven Yayınevi. pp. 27-39.
- Billerudkorsnäs. (2025). Handbook for sack kraft papers and paper sacks. Technical Document. <https://www.billerud.com/globalassets/billerudkorsnas/our-offer/packaging-materials/sack-paper/sack-handbook.pdf> Erişim Tarihi: 8.02.2025
- Cornaggia, A., Gajewski, T., Knitter-Piątkowska, A., Garbowski, T. (2023). Influence of humidity and temperature on mechanical properties of corrugated board-numerical investigation. *BioResources*, 18(4), 7490-7509. DOI: 10.15376/biores.18.4.7490-7509
- Dennison, A. (2023). Storage conditions for pressure-sensitive materials and finished labels. Technical Document. <https://label.averydennison.com/content/dam/averydennison/lpm-responsive/na/doc/technical-bulletins/technical%20marketing%20bulletins/storage-conditions-technical-bulletin.pdf> Erişim Tarihi: 10.01.2025
- Dölen E. (2024). Kağıdın Geçmişten Günümüze 2000 Yıllık Serüveni. BASEV Yayınları, İstanbul.
- Eroğlu, H., Usta, M. (1990). Kağıt ve Karton Üretim Teknolojisi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayını, Trabzon.

- Dölen E. (2023). Dünyada ve Türkiye’de Kağıtçılığın ve Matbaacılığın Tarihiçesi. Ke-tebe Yayınları, İstanbul.
- Eroğlu, H., Usta, M. (2004). Kağıt ve Karton Üretim Teknolojisi Cilt I. Selüloz ve Kağıt Sanayii Vakfı, Trabzon.
- Garbowski, T. (2023). Safety factors in the design of corrugated board packaging. *Packaging Review*, (3). DOI: 10.15199/42.2023.3.2
- Hayta, P. Sesli Y. (2023). Sosyal Bilimlerde Akademik Analiz ve Yorumlar. Bölüm 24: Basım işletmelerinde işgörenin sağlığını olumsuz etkileyen fiziksel et-kenler. s. 443. Özgür Yayınları. Gaziantep. <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub195>
- Lean & Green. (2025). Optimised paper handling & logistics. E-book. <https://thecpi.org.uk/library/PDF/Public/health-safety/transport/07%20Paper%20Hand-ling%20and%20Logistics%20best%20practice%20guide%202017.pdf> Erişim Tarihi: 10.12.2024
- Linville, E., Ostlund, S. (2014). The combined effects of moisture and temperature on the mechanical response of paper. *Experimental Mechanics* 54:1329-1341. <https://doi.org/10.1007/s11340-014-9898-7>
- Lopes, P. (2013). Offset printing recommendations. Technical Document. <https://www.peterspapers.co.za/wp-content/uploads/2019/09/Soporset-Off-set-Printing-Recommendations.pdf> Erişim Tarihi: 8.02.2025
- Özdemir, L. (2021). Kağıdın basılabilirlik terimlerinin anlamları ve kullanılışları. *Av-rasya Terim Dergisi*, 9(3):1-6.
- Rotronic, (2025). Paper and climate. Technical Document. https://www.rotronic.com/pub/media/productattachments/files/w/h/whitepaper_paper_e.pdf Erişim Tarihi: 8.02.2025
- Sappi (2025). Climate and paper the interaction between climate and the processing of coated papers in printing and finishing. Technical Brochure. <https://cdn-s3.sappi.com/s3fs-public/sappietc/Climate%20and%20Paper.pdf> Erişim Ta-rihi: 10.02.2025
- State Library Victoria. (2025). Caring for works on paper. https://www.slv.vic.gov.au/sites/default/files/Caring%20for%20works%20on%20paper_0.pdf Erişim Tarihi: 10.02.2025
- StoraEnso. (2025). Paperboard guide. Technical Document. <https://4056792.fs1.hubspotusercontent-eu1.net/hubfs/4056792/Consumer%20board/Paperbo->

- [ard-guide.pdf](#) Erişim Tarihi: 11.02.2025
- Ülgen, M., Oktav, M., Gençoğlu E. (2008). Matbaacının Kağıt Hakkında Bilmesi Ge-rekenler. Basev Yayınları, İstanbul.
- Ülgen, M., Oktav, M., Çakır, N. (2019). Grafik Sanatları için Kimya. L. Ozdemir (Ed.), Basev Yayınları, İstanbul.
- Wilson, W. K. (1995). Environmental guidelines for the storage of paper records. Niso Press. USA.
- Xerox. (2004). Helpful facts, what you need to know! About paper. Techni-cal Document. https://download.support.xerox.com/pub/docs/DocuP-rint_100_100MX/userdocs/any-os/en/HelpfulFactsAboutPaper.pdf Erişim Tarihi: 10.02.2025

5. BÖLÜM

1960-1980 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE SİYASAL İSTİKRAR SORUNU

Ziya GÜNAY

ziyagunayduru@gmail.com

Çankırı-Eldivan İlçe Milli eğitim müdürlüğü

<https://orcid.org/0000-0001-9327-2205>

GİRİŞ

Siyasi otorite ile ordu arasındaki ilişki, tüm çağlar boyunca toplumlar için sürekli olarak büyük önem taşıyan bir konu olmuştur. Bu bağlantılar, özellikle toplumların devletlere dönüşümü ve ardından sivil idare ile askeri sorumlulukların ayrılması sırasında giderek daha önemli hale gelmiştir. Askeri güçler, kayda değer yeteneklerine rağmen, görev sınırları ve demokratik otoriteye uyma konusunda sürekli olarak zorluklarla karşılaşmışlardır.

Siyasi istikrarsızlık siyaset bilimi ve ekonomi alanlarında önemli bir konudur ve bu konu ampirik araştırmalarla kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. 1960'lı yıllarda ortaya çıkan ve siyaset bilimciler tarafından kapsamlı bir şekilde incelenen siyasi istikrarsızlık alanı, siyasi istikrarsızlığı, siyasi kurumların dayanıklılığı ve meşruiyeti olarak tanımlamaktadır. Siyasi istikrarsızlığın araştırılmasındaki temel zorluk, siyasi olaylara doğrudan tanık olamamak veya ölçememektir. Bu nedenle siyasi istikrarsızlık çalışmalarında darbelerin, devrimlerin sıklığı, hükümet ve anayasa değişiklikleri gibi endekslerden yararlanılmaktadır.

Türkiye, 1960 ile 1980 yılları arasında siyasi istikrar konusunda büyük bir

sınavla karşılaşmıştır. Bu dönem, ülkede yaşanan askeri müdahaleler, siyasi çalkantılar ve ekonomik zorluklarla damgalıdır. Türk siyasi tarihinde önemli bir yer tutan bu dönem, ülkede siyasal istikrarsızlıkla başa çıkma ve demokratikleşme çabalarının bir yansımasıdır. Ekonomik sorunlar da siyasal istikrarsızlığın altını çizen bir diğer önemli unsur olmuştur. Yüksek enflasyon, işsizlik ve ekonomik dengesizlik, hükümetlerin ekonomik politikalarını belirlemede güçlük çekmelerine neden olmuştur. Bu bağlamda, bu çalışmada; 1960-1980 yılları arasında Türkiye’de yaşanan siyasal istikrar sorunu, anlaşılmaya çalışılacaktır. Bu dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik bağlamını ele alarak, Türkiye’nin demokratikleşme sürecindeki bu kritik dönem daha yakından incelenecektir. Bu çalışmanın önemi, 1960-1980 yılları arasındaki 20 yıllık Türk siyasi hayatı içerisinde meydana gelen siyasi olayları ve bu dönemdeki siyasi istikrarsızlıkların nedenlerini inceleyip bu dönemde oluşan istikrarsızlığın kaynaklarına ışık tutmaktadır.

Nitel araştırmanın tarihsel yönetiminden yararlanılan bu çalışmada Türk siyasi hayatı, Siyaset felsefesi ve Sosyolojisi ile ilgili literatür kaynaklarından yararlanılarak 1960-1980 yılları arasındaki siyasal istikrarsızlık sebepleri incelenmiştir.

1. İSTIKRAR VE İSTIKRARSIZLIK KAVRAMI

1.1. İstikrarsızlık/İstikrar Kavramı ve Siyasal İstikrarsızlık

“Siyaset” terimi Arapça kökenlidir ve gerçek anlamda eğitmek, öğretmek ve yönetmek anlamına gelmektedir. Günümüzde bireyleri, ulusları ve siyasal sistemleri denetleme ve yönetme eylemini ifade etmektedir. Siyaset kavramı, toplumsal refahın artırılması, kentlerin yönetilmesi, denetlenmesi ve bu süreçte ortaya çıkabilecek sorunların çözülmesi hedeflerini kapsamaktadır (Ertekin, 2006).

Yukarıda belirtilen açıklamalara dayanarak, benzer şekilde siyasi istikrarı, tutarlı siyasi karar alma, arzu edilen hedeflerin kararlı bir şekilde takip edilmesi ve sistemin sürekliliğinin garantisi ile karakterize edilen istikrarlı olma durumu olarak tanımlamak mümkündür. Siyasal istikrar kavramı, sistemin istikrarının yanı sıra siyasal süreç boyunca siyasal partilerin, bürokrasinin, bası gruplarının ve seçmenlerin düşünce ve eylemlerindeki sarsılmaz kararlılık

ve sürekliliği de kapsamaktadır (Ertekin, 2006). Pratik anlamda, siyasi istikrar kavramı genellikle yürütme organına özgü istikrar olarak anlaşılmakta ve tanımlanmaktadır.

İstikrar, “*durulma, yerleşme, karar kılma, kararlılık, işlerin düzenli ve yolunda gitme durumu*” olarak tanımlanabilir (Öztürk, 2004). Bu, istikrar fikrinin gerçek tanımıdır. Politika söz konusu olduğunda “istikrar” terimi iki farklı şekilde anlaşılabilir: İlk anlamı “sakinlik”tir ve bu da “otoriter istikrar” olarak yorumlanabilir. İkincisi, hareketliliğin devam etmesiyle eşanlamı olan demokratik istikrar kavramı vardır. Bu bağlamda ikincisine, özellikle de siyasi istikrara odaklanacağız. Yukarıda anlatılanlara ek olarak, belirlenen sınırlar içinde ve belirli bir aralıkta meydana gelen değişim de istikrarın bir başka anlamıdır. Ancak istikrarsızlık bu durumun tam tersidir ve bu durumun tam tersiyle ilişkilidir. İstikrarsızlık olduğunda, değişiklikler sadece çizilen veya belirlenen çizgilerle sınırlı kalmaz, sürekli olarak arzu edilenin veya beklenenin tam tersi koşulları doğurur. Siyaset biliminde istikrarsızlık iki temel başlık üzerinde açıklanabilir: Devamsızlığın sistemi ve istikrarsızlıklaştırıcı olaylarının tekrar etmesi.

Siyasi istikrar ve istikrarsızlık gibi konular, sosyal bilimler dahil birçok alanda çeşitli deneyimlerle test edilmiş ve doğrulanmış kapsamlı bir teoriye dayanmaktadır. Genel olarak siyasi istikrarsızlık hedefi, hükümetin toplumu yönetme biçimi, kendi egemenliğini veya ülkenin coğrafi bütünlüğünü koruma açısından karşılaştığı tehlikeli bir durumdur. Siyasi istikrarsızlık kavramı, en basit ve kesin bir şekilde, siyasette istikrarın bulunmaması olarak tanımlanabilir.

1.2. İstikrarsızlık Göstergeleri

Siyasi istikrar araştırmalarında bir ülkenin ne kadar istikrarlı olduğunu göstermek için farklı kriterler kullanılmaktadır. Ancak en yaygın olanları sivil düzen, siyasi meşruiyet, hükümetin zaman içindeki başarısı, yapısal değişimin olmayışı ve anayasanın dayanıklılığıdır. Bu faktörler aynı zamanda hükümetin ne kadar istikrarlı olduğunu da göstermektedir. Söz konusu faktörler şöyle sıralanabilir (Hekimoğlu, 1989; Aunger, 1981):

- Sivil Düzenin Varlığı ve Şiddetin Yokluğu

- Siyasal Meşruiyet
- Yönetmel Etkinlik
- Kurumlarda Yapısal Değişimin Yokluğu
- Anayasanın Dayanıklılığı/Sürekliliği

Bu faktörler arasında önemli olduğu düşünülen ilk şey, hemen hemen tüm siyasi istikrar tanımlarında yer alan “sivil düzenin varlığı ve şiddetin yokluğu” etkenidir (Akıncı, 2014).

1.3. Siyasal İstikrarsızlık Nedenleri

1.3.1. Yönetim sistemi

Bir ulusun yönetilme şekli siyasi istikrarsızlığa katkıda bulunan bir faktör olabilir. Dünya çapında demokratik yönetim biçimleri olarak kabul edilen parlamenter sistem ve başkanlık sistemini siyasi istikrar açısından değerlendirilebilir. Parlamenter sisteme yönelik en önemli eleştiri, onun hükümette istikrarsızlığa neden olma eğilimidir. Ancak başkanlık sisteminde belirli bir süre için seçilen cumhurbaşkanının bu süre içinde parlamento tarafından görevden alınmaması nedeniyle yürütme organı istikrarı sağlamaktadır. Tersine, parlamenter sistemde hükümetin dayanıklılığı hiçbir zaman garanti altına alınmamıştır (Gözler, 2002).

1.3.2. Siyasi yozlaşma

Siyasi yolsuzluk, siyasi istikrarsızlığa katkıda bulunan önemli bir faktördür. Sistemin mükemmelliği ne olursa olsun, siyasi yolsuzluklar ve politikacıların eylemleri onu işlemez hale getirebilir. Otokratik liderlik, siyasette adam kayırma ve oy değişimi gibi yolsuzluk biçimleri, siyasi istikrarsızlığın desteklenmesinde önemli role sahiptir. Siyasi yolsuzluk, toplumun herhangi bir üyesinin kişisel çıkar elde etmek amacıyla toplumun refahını göz ardı ederek toplumsal düzenlemeleri ihlal etmesi anlamına gelir (Aktan, 1997).

1.3.3. Siyasi partiler sistemi ve seçim sistemi

Siyasi partiler ve serbest seçimler tartışmasız demokratik sistemlerin vazgeçilmesi mümkün olmayan unsurlarıdır. Hükümetin ülkeyi etkin ve istikrarlı

bir şekilde yönetme kapasitesi dikkate alındığında bu kavrama “istikrar ilkesi” ve “yönetilebilirlik ilkesi” adı da verilebilir. Ülkede popülerlik kazanan çeşitli siyasi hareketlerin parlamentoda temsil edilmesi zorunludur. Burada seçim sisteminin ikincil bir işlevi ortaya çıkmaktadır. Bu, farklı bakış açılarının tasvirinde eşitliği sağlamak için yapılır. Seçim sisteminin “adalet ilkesi” olarak adlandırılan işlevi olarak adlandırılmaktadır (Türk, 2006).

1.4. Türkiye’de Siyasal İstikrarsızlık ve Nedenleri

1.4.1. Parlamenter sistem

Türkiye’de parlamenter sistemin istikrarlı hükümetler yaratma konusundaki etkinliği açıkça yetersizdir. Türkiye’de parlamenter sistem çeşitli faktörlerden dolayı daha yaygındır. Bunlar arasında sıklıkla koalisyon oluşturan hükümetlerin sık sık değişmesi, parlamentonun güvensizlik oyu yoluyla veya onları istifaya zorlayarak hükümetleri devirme eğilimi ve beş yıllık olağan dönem sona ermeden erken seçimlerin yapılması yer almaktadır. Olumsuz özelliklerin hakim olduğu ileri sürülebilir (Gözler, 2002).

1.4.2. Siyasi yozlaşma ve siyasete olan güvensizlik

Siyasetteki yolsuzluklar ve siyasi ahlakın bozulması, Türkiye’de siyasi istikrarsızlığa katkıda bulunan önemli faktörlerdir. Gelişmekte olan ülkelerde siyasi yolsuzluk yaygındır. Bunun nedeni kalkınma sürecinde ekonomik, sosyal ve politik yapıda meydana gelen hızlı değişimlerdir. Ekonomik, sosyal ve politik çerçevedeki hızlı dönüşümler aynı zamanda yeni umutları da ortaya çıkarmaktadır (Korkmaz, 2001). Bu fırsatları geçiş dönemi fırsatları olarak değerlendirmek mümkündür.

1.4.3. Siyasi partiler yasası, seçim sistemi ve liderlik olgusu

Türkiye’de siyasetin yozlaşması çoğunlukla siyasi parti liderlerinin hegemonya kurmasından kaynaklanmaktadır ve bu durumun önemli ve temel etkisi bulunmaktadır. Lider hegemonyasının yaygınlığı parti içinde demokratik ilkelerin yeterince korunmadığını göstermektedir. Türkiye’de siyasi istikrar eksik ama siyasetçilerin istikrarı tartışılabilir. Sık sık yönetim değişikliğinin yaşandığı ülkemizde, özellikle liderlik vasıflarına sahip olan siyasetçilerin mi-

nimum düzeyde değişim sergiledikleri görülmektedir.

1.4.4. Ekonomik nedenler

Ülkemizdeki kalıcı ekonomik zorluklar, siyasi istikrarsızlığın önemli bir katalizörü olmuştur. Siyasi istikrarsızlık genellikle ekonomik krizlere yol açsa da ekonomik krizlerin siyasi istikrarsızlığı da tetikleyebildiği durumlar vardır. Her ekonomik krizin sona ermesinin ardından, kriz sırasında iktidarda olan siyasi parti veya partiler, sonraki seçimlerde seçmen desteğinde düşüş yaşamıştır. Basitçe söylemek gerekirse halk, ekonomik felaketten iktidar partisini sorumlu tutmaktadır.

1.4.5. Askeri müdahaleler

Ülkemizin askeri müdahalelerle dolu bir geçmişi vardır: Anarşi ve terör gibi olaylar nedeniyle toplumda artan siyasi, ekonomik ve sosyal çalkantılar. Bu tür muhalefeti bastıracak demokratik mekanizmaların yetersizliği göz önüne alındığında, demokratik rejimlere veya siyasi sürece askeri müdahaleler gerekli hale gelebilir. Bu müdahalelerle tüm siyasi aktörlerin yetki ve yükümlülükleri geçici olarak durdurulmakta, yönetim orduya devredilmektedir. Halkın iradesi dışında gerçekleştirilen bu müdahaleler, siyasi istikrarsızlığa katkıda bulunan önemli bir faktör olup, bu müdahalelerin tek meşru gerekçesi, halkta yaşanan umutsuzluk duygusunun hakim olmasıdır. Bu süreçte pek çok demokratik ve anayasal hak ve özgürlük geçici olarak durdurulmaktadır.

1.4.6. Toplumsal kutuplaşmalar

Toplumsal gelişmişlik düzeyi siyasi sürecin önemli bir belirleyicisidir. Özellikle tarım kültürlerinden çağdaş sanayi toplumlarına geçiş sürecinde kırsal bölgelerden kentlere göçün siyasi istikrar üzerinde önemli bir etkisi ortaya çıkmaktadır. Bu geçiş aşamasında kırsal toplumların yaşam tarzını, gelenek ve göreneklerini sanayi toplumunun düzenlemelerinin yerine koymak mümkün değildir. Bu aşamada, yerleşik düzenlemeleri hiçe sayan bir sistemden yararlanmaya çalışan, kendi çıkarlarına hizmet eden farklı gruplar ortaya çıkar. Kendilerini halkın kurtarıcıları olarak gösterirler, ancak iktidara geldiklerinde öncelikli amaçları kişisel veya yakın çevrelerinin çıkarlarını korumaktır (Arslan, 2004). Küresel ölçekte siyasi istikrarsızlığa önemli bir katkıda bulunan

terörizm, özellikle son zamanlarda insanlığın en acil sorunlarından biri olmaya devam edilmektedir.

1.4.7. Uluslararası gelişmeler

Başkan Kennedy'nin 1963'te öldürülmesinin ardından Başkan Yardımcısı Johnson başkanlığı devralmıştır. Liderlikteki bu değişikliğe rağmen Amerika Birleşik Devletleri dünya çapındaki ülkelerle aktif olarak ilgilenmeye devam etmiştir. Ülkenin, Soğuk Savaş'tan kaynaklanan iki kutuplu dünya yapısı içerisinde bağlı ve bağımlı ortak ülkeler kurma yaklaşımı devam etmiştir. Bu güvenlik yaklaşımı sayesinde, ABD ordusunun Vietnam'a ve diğer küresel çatışmalara aktif olarak katılması ve dolayısıyla uluslararası ilişkilerde önemli bir etki yaratması nedeniyle ABD askeri-endüstriyel kompleksi olumlu sonuçlar elde etmiştir. 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın güvencesiyle Kıbrıslı Rumlar, Enosis (Yunanistan'la birleşme) arzusuyla azınlık oluşturan Kıbrıslı Türklere karşı operasyonlar başlatmıştır. Türkiye ise garanti anlaşmasını Kıbrıs'a müdahalenin gerekçesi olarak algılamıştır ve bu müdahalenin hazırlıklarını yapmaktadır. Johnson, 5 Haziran 1964'te Türkiye'nin müdahalesini engellemek amacıyla Başbakan İnönü'ye bir mektup göndermiştir. Mektup, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerde krize yol açmıştır. 1947 Truman doktrini sonucunda daha da yakınlaşan iki millet, ilk kez birbirlerinden uzaklaşmaya başlamıştır (Hasgüler, 2018). Bu açmazın ortasında, Kurtuluş Savaşı'nın önemli isimlerinden Gazi İsmet İnönü'nün Başbakanlık görevini üstlenmesi Türkiye için önemli bir şans oluşturmuştur. İnönü, geçmiş deneyimlerinden yararlanarak durumu ustaca ve soğukkanlılıkla yönetmiş ve başarıyla çözmüştür.

Sonuç olarak, eğer Türkiye müdahale etmeye karar verirse, Sovyetler Birliği ile bir çatışma durumunda NATO ve ABD Türkiye'ye savunma sağlamayacaktı. Ayrıca ABD'nin silahları Kıbrıs'ta kullanılamayacaktı. Aynı zamanda Türk toplumunda ortaya çıkan ABD karşıtı girişimlerin de başlangıç aşaması olarak değerlendirilebilir. Bu dönemde Türkiye sürekli olarak ABD'nin çıkarlarıyla uyumlu bir politika izledi. Bu ülke, dünyadaki diğer ülkelerin aksine, hem Müslüman hem de Batılı müttefik vasıflarını taşıyan eşsiz bir millet olarak öne çıkmaktadır. Türkiye aslında 1960'ların başındaki Jüpiter füze krizi sırasında yükümlülüklerini yerine getirmiştir. Daha sonra Sovyetler Birliği ve

ABD, Küba krizini çözmek için müzakerelere başlamış ve bu, küresel toplum için geçici bir rahatlama sağlamıştır (Viottive ve Kauppi, 2014).

Batı, Kıbrıslı Türklerin Rumlarla birlikte 1960'lardan bu yana Kıbrıs'ın kurucu halkları olarak eşit statüye sahip olmalarını tatmin edici bulmaktadır. Yunanlıların Kıbrıs'ın tek sahibi olduklarını iddia etmeleri ve 1960'tan sonra harekete geçmeleri ile durumun rengi yavaş yavaş ortaya çıkmıştır. Kıbrıs'ın durumunun NATO'nun ABD'deki güneydoğu kanadı üzerinde herhangi bir etkisi olmamalıdır. Dolayısıyla Türkiye'nin bu alanda uyumlu ve iyi niyetli bir aktör rolünü yerine getirmeye devam etmesi zorunludur.

Yazılı anlatıma göre Türkiye'nin güçlü amfibi operasyonları gerçekleştirebilecek kapasitede bir güce sahip olmadığı belirtilmiştir. Sonuç olarak İsmet Paşa'ya Kıbrıs'a müdahale için düzensiz harp birlikleri kullanması yönünde baskı yapılmıştır. Amerika hatasını kabul etmiş ve Türkiye'yi kışkırtmanın yersiz olduğunu kabul etti, ancak ikili ilişkiler tam olarak eski durumuna dönmemiştir. Dahası, Sovyetlerle diplomatik ilişkilerde olumlu bir değişim yaşanırken, Arap ülkeleriyle daha güçlü ittifaklar kurulmuştur.

2. 1923-1960 ARASI SİYASİ GELİŞMELER

2.1. Tek Parti Dönemi

2.1.1.1923-1929 Arası iç gelişmeler

1923'ten 1940'a kadar olan dönemde parti hayatına geçişin başlamasıyla birlikte önemli bir değişim yaşanmıştır. Önceki yönetim teknikleri, baskıcı doğaları, daha güçlü yaptırımların uygulanması ve seçim veya eleştiriye ilişkin hükümlerin bulunmaması nedeniyle daha büyük bir hata payı sergilemekteydi. (Timur, 2001). Cumhuriyet'in ilk yıllarında kurulan siyasi partiler (TcPF ve Serbest Cumhuriyet Fırkası) daha özgürlükçü ve liberal partiler olmakla birlikte dönemin siyasal gelişmeleri ve olayları dahilinde mevcut iktidar tarafından kapatılmıştır. Bu kapatılma nedenleri içerisinde iktidar tekeli korumak, dönem içerisinde yapılacak olan inkılapların temelini oluşturmak ve buna muhalif olabilecek olan kesimi bir bakıma siyasal karar alma merkezinin dışına çıkarmak olarak ifade edilebilir (Akıncı ve

Bayramoğlu, 2024).

Daha sonra hiziplerde yaşanan değişiklik, daha sistemli bir demokratik örgütlenme hedefiyle parti adı altında yeni düzenlemelerin hayata geçirilmesini gerektirmektedir. Her partinin ayrı sembolleri olmasına rağmen anayasaya uygun kanunlar çıkarmaları zorunlu hale gelmiştir. Önceki zamanların aksine, siyasi sistemin işleyişi daha kapsamlı hale gelmiştir. Kurulan ilk siyasi parti Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'ndan doğan Cumhuriyet Halk Partisi'dir (Timur, 2001).

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, varlığı boyunca sürekli olarak popülist bir yaklaşım benimsemiş, daha aşırı tedbirleri desteklemek yerine mevcut yapının iyileştirilmesini ve değiştirilmesini savunmuş, dolayısıyla yeni gelişmelere karşı çıkmıştır. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile Cumhuriyet Halk Fırkası'nı hem birbirine bağlayan hem de ayıran temel prensip, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Terakki'den farklı olarak daha radikal tercihler yaparak köklü dönüşümler gerçekleştirmeye çalışmasıdır. Sonuç olarak bu kavramın bir sonucu olarak ordunun siyasi işlere karışmaması gerektiği ileri sürülerek bazı sınırlamalar getirilmiştir. Bu konseptte uygun olarak, ordunun siyasi işlerden ayrılmasını sağlamak amacıyla askerlerin seçim süreçlerine katılımı açıkça yasaklanmıştır. Terakki Partisi'nin siyasi stratejisi, hem yasama hem de yürütme organlarında doğrusal otoritenin etkin bir şekilde kullanıldığını göstermektedir (Sunay, 2008).

Dönemin siyasal gelişmelerinden biri olan Şeyh Said Ayaklanması da gerekçe gösterilerek bu olay dahilinde Takrir-i Sükun Kanunu da fırsat bilerek kapatılan Terakkiperver Cumhuriyet fırkası tecrübesi çok partili hayata mevcut koşullar dahilinde geçilemeyeceğini göstermiştir. Demokrasimiz açısından önemli bir yere sahip olan TpCF'nin kapatılması, muhalefetin tekrar örgütlü bir şekilde bir araya gelmesinin zorlaştırmış ve uzun yıllar muhalefetin siyaset sahnesinde varlık göstermemesine yol açmıştır (Akıncı ve Bayramoğlu, 2024).

2.1.2.1929- 1938 Arası iç gelişmeler

1930 yılının Ağustos ayında "kontrollü" bir muhalefet partisi olarak kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF), Cumhuriyet tarihindeki ikinci muhalefet partisidir. Serbest Cumhuriyet Fırkası, daha önce kurulmuş olan Terak-

kiperver Cumhuriyet Fırkası’ndan (TPCF) farklı bir yapıya sahiptir. Her iki parti de aslında Cumhuriyet Halk Partisi’nden doğmuştur. TPCF, CHP içindeki “doğal bir muhalefet hareketinin ayrılması” sonucu kurulmuşken, SCF, “bazı şartların dayatmasıyla Atatürk tarafından kurdurulmuş, sembolik bir muhalefet oluşturma girişimi”dir (Timur, 2001).

Serbest Cumhuriyet Fırkası, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün “himayesinde” kurulmuştur. Kuruluşun nedenleri iç ve dış faktörlere dayanmaktadır. Türk Devrimi’nin modernleşme hedefleri doğrultusunda, ülke yönetiminin “Batı tarzında” olması gerekmektedir; bu da birden fazla siyasal partinin varlığını zorunlu kılıyordu (Timur, 2001).

Birinci Dünya Savaşı ile ilgili bölgelerde huzursuzluk ve anlaşmazlıklar, liberal ekonomi politikalarının ardından yeni bir iktisadi politikanın geliştirilmesine yol açmıştır. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası, çoğulcu demokrasinin uygulanmasına izin vermek ve eşit bir şekilde rekabet etmek için bir zemin sağlamıştır. Zamanla bu iki fırka farklı bir amaca ulaşmıştır. Tek partili dönemin yaşanması, dönemin özellikleri ve o dönemin ekonomik koşulları nedeniyle tekrar gündeme gelmiş ve tartışmalara yol açmıştır (Orhan, 2009).

1931 yılına kadar kadınların milletvekili seçilme hakkı programda yer alıyordu. 1935 programında ise iki dereceli seçim sisteminin demokratikleşmesi hedeflenmiş, ancak tek dereceli seçim sistemine geçiş yapılmamıştır. 1943 tarihli program, iki dereceli sistemin devam edecek olması konusunda daha az ilerleme kaydetmiştir. 1935 programı, 1931 programı ile karşılaştırıldığında daha fazla ayrıntıya ve içeriğe sahiptir (Sunay, 2008).

İsmet İnönü, Mustafa Kemal Paşa’nın 10 Kasım 1938 tarihinde vefat etmesiyle 11 Kasım’da yapılan TBMM oturumunda 348 oy alarak yeni cumhurbaşkanlığı görevini üstlenmiştir. TBMM’nin 14 Kasım 1938 tarihli oturumunda da başvekilliğe Celal Bayar’ı tayin ettiğini açıklamıştı (TBMM Zabıt Ceridesi: 1938). Celal Bayar’ın başvekilliği sırasında Türkiye’nin uluslararası alanda önemli atılımları olmuştu. Hatay’ın anavatana katılması bu atılımlardan en büyüğüydü. Ayrıca II. Dünya Savaşı’nın yankıları dünya genelinde görülmeye başlamıştı. Olası savaş tehlikesine karşı Türkiye, sınırlarını korumaya ve stratejisini uluslararası alanda güçlendirmeye yöneltmişti

2.2. Milli Şef Dönemi 1938-1950

2.2.1. II. Dünya savaşı ve Türkiye üzerindeki etkisi

Türkiye Cumhuriyeti’nin İkinci Dünya Savaşı boyunca takip ettiği dış politikası incelemeye tabi tutulduğunda öncelikle savaş başlamadan kendisini uluslararası antlaşmalarla koruma altına alma mücadelesi ön plana çıkmaktadır. Ekim 1939’da Türkiye, İngiltere ve Fransa arasında “Üçlü İttifak Antlaşması” imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre, eğer Türkiye Cumhuriyeti’ne Avrupa’dan bir saldırı gerçekleşirse, İngiltere ve Fransa Türkiye’ye destek sağlayacak; benzer bir saldırı İngiltere veya Fransa’ya yönelirse, Türkiye “hoşgörülü bir tarafsızlık” politikası benimseyecektir. Ayrıca, savaş Akdeniz’e yayıldığı takdirde üç ülke arasında karşılıklı yardımlaşma olacaktır. Türkiye’nin isteği doğrultusunda eklenen iki numaralı protokole göre Türkiye’nin SSCB ile savaşa girmesi de istenmeyecektir. Aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti’nin savaşa katılması söz konusu olduğu takdirde Türkiye’ye sağlanması gerekli olan türlü askeri ve teknik yardımlar da antlaşmada yer almıştır (Kiraz, 2018; Tuncer, 2012).

Kasım 1941’de ise ABD ve Türkiye arasında herhangi bir anlaşma olmasına rağmen Amerikan Hükümeti tarafından Türkiye’ye de yardım yapılmaya başlanmıştır (Güler, 2004).

Bu arada 1941 yılı ortalarında Türkiye’nin durumu hiç iç açıcı gözük-müyordu. Nitekim Amerika savaşa katılmamış, Mihver devletler tarafından Balkanlar işgal edilmiş, Bulgaristan sınırına Alman Kuvvetleri yerleşmiştir. Bu süreç içerisinde Almanya tarafından Türkiye’ye saldırılacağından ve Rusya’nın da bu durumdan yararlanarak Türkiye’yi işgal edebileceğinden, dolayısıyla Polonya gibi Türkiye’nin de parçalanabileceğinden endişe edilmekteydi. Hitler’in ise bu endişenin Türkiye ile İngiltere’yi daha fazla yakınlaştıracığını düşünmesi üzerine kendisi tarafından 4 Mart 1941 tarihinde İsmet İnönü’ye mektup gönderilerek, Almanya hükümetinin Türkiye’ye saldırmayacağı, Alman ordularının ise Türkiye sınırından 60 kilometre uzakta duracağı bildirilmiş, 18 Haziran 1941 tarihinde ise “Türk – Alman Saldırmazlık Paketi” imzalanmıştır. (Goloğlu, 2021). Böylece Türkiye, Almanya’nın olası bir saldırısından kurtulurken, SSCB’ye saldırmak isteyen Almanya ise Türkiye’nin gerçekleştirebileceği bir saldırıyı engellemiştir.

İkinci Dünya Savaşı boyunca denge politikası izleyen Türkiye Cumhuriyeti ise dış politikasını kendi menfaatlerini göz önünde bulundurarak belirlemek için mücadele vermiş, bu sayede savaş dışı kalmış, toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını muhafaza etmiştir (Haykır ve Aslan, 2021).

2.2.2. Çok partili hayata geçiş

İkinci Dünya savaşı sonlarında Türkiye'de politik gelişmeler hız almaya başladı. Bununla beraber hem dış hem de iç kaynaklardan Tek Parti iktidarına yönelik baskılar artmaya başlamıştır. Savaş sonrası ekonomik zorluklar bu durumu daha da kötüleştirmiştir. Türkiye savaşa katılmamasına rağmen etkileri çok şiddetliydi (Paksoy, 2008). Atatürk'ün ölümü ile gerilim zaten artmaya başlamıştı. Savaş bu durumu değiştiremedi. Bu nedenle, ekonomideki bozulma, esnaf ve toprak ağalarını zor durumda bıraktı.

1945'te değişen dünya koşulları, Türk toplumunda da bir değişimin gerekliliğini ortaya çıkardı (Paksoy, 2008). Celal Bayar tarafından 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti kurulmuştur. Bayar, düzenlediği basın toplantısında Parti'nin genel görüşlerini ve programını açıklamıştır. İlk iki ay boyunca DP çok yavaş gelişti, ancak üçüncü aydan itibaren hızla artmaya başlamıştır. Halkın sevgisi CHP'yi endişelendirmiştir.

1946-1950 döneminde her iki parti de çatışmaya girmiştir. Çok partili siyasi yapıya geçiş, mevcut siyaset biçimini değiştirmeye başlamıştır. Tek partili sistemden çok partili sisteme geçişle birlikte, halkın siyasetçilere bakışı değişmeye başlamıştır. Türk köylüsü bir kişilik kazanmıştır. Politikacılar ise köylerin yollarını öğrenmeye başlamış ve ülkenin her yerine yayılmaya çalışmışlardır. 1946-1950 yılları arasında, İnönü hem devleti hem de partiyi liberalleştirmeye devam etmiştir. Bu, İnönü'nün çok partili siyasetin başarısına ve Türkiye-Batı ilişkilerinin iyileşmesine güvenmesinden kaynaklanmıştır (Paksoy, 2008).

2.3. 1950-1960 Arası İç-Dış Gelişmeler

2.3.1. 1950 seçimleri

14 Mayıs 1950'de genel seçimler yapıldı. Bu seçimlerde, CHP ve DP tüm ülkede aday gösterirken, Millet Partisi 22 ilde, Milli Kalkınma Partisi ise yalnızca İstanbul'da aday çıkarmıştır. Seçim sonuçlarına göre, Demokrat Parti

416, Cumhuriyet Halk Partisi 69 ve Bağımsızlar 1 milletvekili kazanmıştır (Unat, 2011). Bu seçimler, Türkiye tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Şemsettin Günaltay hükümetinin adil bir seçim ortamı yaratma çabaları, iktidar ve muhalefet arasındaki ilişkilerin yumuşamasına neden olmuştur. Seçim öncesinde CHP, zafer kazanacağına dair büyük umutlar beslemiş ve bu iyimserlik, muhalefete karşı daha ılımlı bir tutum sergilemesine yol açmıştır (Demirel, 2011).

Seçim sürecinde ve sonrasında iktidara geldiklerinde, Demokrat Partililer bürokrasinin kendilerine engel olabileceğinden endişe duydukları için eleştirilerinde bürokrasiyi partiden bağımsız tutmayı tercih etmişlerdir. Bürokrasi tarafsız hale getirildikten sonra başarı sağlanmıştır. Parti, geçmişteki hataların sorumluluğunu bürokrasiye yüklememiştir. Zamanla, bu stratejilerinin doğru olduğu kanıtlanmıştır. Bürokrasi, CHP ile bağlarını kopararak tarafsız bir duruş sergilemiştir. Bu tarafsızlık, Başkan Yardımcısının seçim kazanmasında önemli bir faktör olmuştur. Memurların tarafsız tutumu, Başkan Yardımcısının seçmen kitlesine güven vermiştir. Sonuç olarak, kayıtlı seçmenlerin %90'ının oy kullandığı bu seçimlerle, CHP iktidarı demokratik yolla Demokrat Parti'ye devretmiştir (Ahmat, 2010).

2.3.2. Türkiye'de Demokrat Partili yıllar

Bu, Türkiye için yeni bir dönemin başlangıcıydı. TBMM tarafından cumhurbaşkanı seçildikten sonra Celal Bayar Genel Başkan Yardımcılığından istifa etmiştir. Onun yerini Başbakan Adnan Menderes almıştır. Refik Koraltan TBMM başkanıyken, Fuat Köprülü Dışişleri Bakanlığı görevine getirilmiştir. Dörtlü Takrir, muhalefet döneminde uygulanmış ve iktidara geldiklerinde siyasetin kilit noktalarında yer almıştır (Unat, 2011). Bu yıllarda, Türkiye tarım makineleri ve aletlerinde önemli bir artış görmüştür. 1924 yılında ülke genelinde 220 traktör vardı, ancak 1950 yılında 9.905 vardı. 1956 yılında 43.727 olacaktır. Makineli tarım, üretimi de artırmıştır. Bu avantajlı koşullar altında, DP tüm gücünü ekonomik gelişmeye adanmıştır (Akşin, 2010). Tarım sektörü, Demokrat Parti iktidarının ekonomikteki en önemli değişikliklerinden biriydi. Marshall Planı kapsamında sağlanan fonlar, tarım araçları, ziraat makineleri ve özellikle traktör ithalatına önemli ölçüde destek sağlamıştır (Pamuk, 2014).

2.3.3. Türkiye’nin NATO’ya katılımı

NATO, 4 Nisan 1949’da ABD ve Avrupa ülkeleri tarafından, Sovyet tehdidine karşı bir savunma mekanizması olarak kurulmuştur. Cahit Can’a göre, örgütün resmi kuruluş amacı Sovyet tehdidine karşı koymak olsa da, esas hedefi İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa’da güç kazanan komünist partilerin iktidara gelmesini engellemektir (Can, 2011). Sovyet tehdidi, Truman Doktrini ile birlikte Türkiye hükümetlerini etkileyen önemli bir faktör olmuş ve Demokrat Parti, Türkiye’nin NATO’ya katılımı için yoğun bir çaba sarf etmiştir. Türkiye, NATO’nun iki kutuplu dünya düzeninde bir parçası olana kadar kendini tam anlamıyla güvende hissetmemiştir. Bu endişeler, Türkiye’yi Amerika’nın stratejik hedeflerini desteklemeye yöneltmiştir. Bu ilişki, Marshall Planı çerçevesinde sağlanan askeri ve ekonomik yardımlar sayesinde daha da pekişmiştir. 1952’de NATO üyesi olarak Türkiye, Batı dünyası ile olan bağlarını güçlendirmiştir (Yılmaz, 2014).

2.3.4. İktidar-muhalefet ilişkileri

Demokrat Parti’nin ilk yıllarında görünürde bir sorun yoktu, ancak buna rağmen parti liderleri huzursuzdu. Menderes ve Bayar’da gelişen İnönü endişesi, bu huzursuzluğun kaynağı olmuştur (Akşin, 2013). Bu endişe, İsmet İnönü’nün görünüşte Başbakanlık görevini üstlenmek istememesi ve bu görevi bırakmak için fırsatlar aradığı düşüncesine dayanıyordu. İnönü siyasetten çekilmediği sürece, Dışişleri Bakanları kendilerini güvende hissetmiyordu.

2.3.5. Demokrat Parti’nin iç siyaseti

Demokrat Parti, demokrasiyi bir sayı sistemi olarak tanımlamıştır. Bu düşüncenin ışığında, çoğunluğun arzuları yerine getirilecekti. Birkaç aydınlanmanın yorumları dikkate alınmaya değer değildi. İktidar sahipleri olarak, çoğunluğun arzularına uymak yeterliydi. Bu inançla, çoğunluğa dayanan hükümetin tüm eylemlerini halka hizmet olarak adlandırarak meşrulaştırmaktaydı. Bir sonraki seçimlerde halk, hükümetin kararlarını değiştirebilirse (Ahmat, Ahmad, 2010). İktidarda oldukları yıllar boyunca, CHP ile DP arasında bir fark arayanlar, “DP popülist, kır partisi olarak, CHP seçkinci, aydınların desteklediği kent partisi olarak nitelenmiştir. “Demokrat Parti, halktan yetki alan ve büyük çoğunluğu temsil ettiğini her zaman dile getiren bir parti olarak, dev-

let kurumlarını kendi arzularına göre kullanmaya karar vermiştir. Çok partili sistemin gerekliliği olan devletin tüm siyasi partilere eşit mesafede olması gerektiği fikrini göz ardı etmişlerdir (Ahmad, 2010). İktidara geldiklerinde güçlü bir demokrasi kurma niyetinde olduklarını iddia etseler de demokrasiyi ve çok partili sistemi ihmal etmişlerdir (Karpaz, 2007).

2.3.6. 1957 Seçimleri ve Demokrat Parti döneminin sonu

Devrimci Parti (DP) siyasi olarak çökmeye başlamıştı. Döviz kaynakları tükenmiş ve dış borç olanakları tükenmişti. Ekonomik kriz vardı. 1950’de büyük çoğunlukla iktidara gelen parti, basın ve muhalefeti 1955’ten itibaren giderek daha fazla baskıladı ve muhalefet yıllarında şikayet ettiği demokrasi dışı uygulamalara yöneldi. Dışişleri Bakanı, iktidar ve basın arasındaki çatışmanın zirve noktasında, 1958’de yapılması gereken seçimleri 17 Ekim 1957’de yapmaya karar vermiştir (Akşin, 2013). 1957’de yapılan seçimleri de DP kazanmıştır; ancak oyları önemli ölçüde azalmıştır. CHP, iktidar partisinin %48.6’sına karşı %41.4 oy almıştır. Yeni meclis, Demokrat Partinin 424 milletvekiliyle, CHP’nin 178 milletvekiliyle, Cumhuriyetçi Millet Partisinin ve Hürriyet Partisinin 4’er milletvekiliyle genişlemiştir.

Tek parti dönemi, Türkiye’nin modernleşme sürecinde önemli adımlar atmasına rağmen, demokrasi, insan hakları ve siyasi çeşitlilik gibi kavramların yeterince gelişmediği bir dönem olarak da değerlendirilir. II. Dünya Savaşı sonrasında çok partili sisteme geçiş, Türkiye’nin siyasi peyzajında önemli bir dönemeç olmuştur.

3. 1960-1973 ARASI SİYASİ GELİŞMELER VE SİYASAL İSTİKRAR SORUNALI

3.1. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi

27 Mayıs 1960 tarihinde beklenen darbe gerçekleşti ve on yıllık Demokrat parti hükümeti, ordu tarafından devrildi. Ordu, “*Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) memleketin idaresini ele almıştır*” bildirisinde, “partileri içine düşükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun seçimi kazananlara devir ve teslim etmek

için harekete geçmiştir.” Bu girişim, hiçbir kişiye veya topluluğa karşı değildir.” (Karal, 1960)” ifadelerinde açıklaması yapılmıştır. Saat 16.00’da radyoda halka seslenen Cemal Gürsel, Başbakanın iktidarını sert bir şekilde eleştirmesi ile birlikte, tek amacın demokratik bir düzen kurmak olduğunu dikkatle yinelemiştir (Özdağ, 1997). 27 Mayıs 1960 darbesi sırasında, darbeyi gerçekleştiren subaylar ordunun ve halkın amaçlarını açıkça belirtti ve medyayı bu amacı meşrulaştırmak amacıyla kullandılar. Darbe sonrası seçimlerde basının, DP çizgisindeki partilere destek verdiği görülmüştür. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan itibaren, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) yalnızca dış savunmayı değil, aynı zamanda kurulan rejimin güvenliğini de sağlamakla yükümlü olmuştur. Bu yükümlülük, çok partili dönemde daha belirgin hale gelmiş, tek parti döneminde ise pek gözlemlenmemiştir (Türkiye Tarihi 1839-2010, 2016).

Darbelerin bizden götördükleri ve bize getirdiklerini daha iyi anlayabilmek için; öncelikle, yapılan askeri darbelerin bildirimlerine göz atılması gerekir. Bu bildirimlerde ortak bazı ifadeler, hemen göze çarpacaktır. Bunlar; ülke bütünlüğünün korunması, kardeş kavgasının önlenmesi, milli birlik ve beraberliğin sağlanması, bozulan devlet otoritesinin yeniden tesis edilmesi, Atatürk Devrimlerinin korunması ve sürdürülmesi, rayından çıkan demokrasinin düzene oturtulması ile ülkenin içinde bulunduğu ekonomik buhrandan kurtarılmasıdır. Yapılan tüm darbeler, ülkenin ekonomik kriz içinde bulunduğu ve ekonomik istikrar programlarının uygulanmaya başladığı dönemlere denk düşmektedir. Ancak; bu bildirimler içerisinde demokrasiye yeniden işlerlik kazandırma amacı, kendi içinde bir tezatlık taşımaktadır. Demokrasiye yeniden iletmeyi amaçlarken, sivil yönetime müdahale edip demokrasinin kesintiye uğratılması ve tüm kurumların faaliyetlerine son verilmesi kendi içinde tutarlı değildir. Bunun yanında yapılan müdahaleler belli bir amaç altında ve bu amacı kısmen olsa da gizleyen kisveler altında yapılmıştır (Güler, 2006: 119)

27 Mayıs 1960’ta darbenin gerçekleştirilmesinin ardından, TSK yönetimin sivil idareye devredileceğini duyurmuştur. Bu bağlamda, 15 Ekim 1961’de genel seçimlerin yapılmasına karar verilmiştir. İçişleri Bakanı Muharrem Kızıloğlu, 12 Ocak 1961’de siyasi partilere sınırlı faaliyet izni vermiştir. Bu dönem içerisinde CHP, Adalet Partisi (AP), Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP), Yeni Türkiye Partisi (YTP), Türk İşçi ve Çiftçi Partisi, Memleketçi Parti, Düstur Partisi, Güven Partisi ve Millete Hizmet Partisi siyasette aktif olmuştur. CHP, AP, CKMP ve YTP’nin ömrü genellikle kısa olmuştur (Kuru,

1998). Osman Bölükbaşı tarafından kurulan CKMP, Milliyetçi Hareket Partisi’nin (MHP) temelini oluşturmuş ve Menderes-Bayar ikilisine karşı muhalefet yapmıştır (Çavdar, 2013).

15 Ekim 1961 seçimleri, Türkiye’de yeni anayasanın kabulünden sonra ilk defa nispi temsil sisteminin uygulandığı seçim olmuştur. Bu seçimde Çevre Barajlı d’Hondt Sistemi kullanılmıştır ve her il ayrı bir seçim çevresi olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle, seçime katılan her siyasi parti Meclise girme-yi başarmıştır.

Cumhurbaşkanı seçimleri 26 Ekim 1961’de yapılmış ve tek aday olan Cemal Gürsel, 607 oy arasından 434 oy alarak Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Seçim sonucunda 156 boş pusula ve üç çekimser oy kullanılmıştır (Hürriyet, 1961). Uzun tartışmaların ardından Suat Hayri Ürgüplü Senato başkanı, Fuat Sirmen ise Millet Meclisi başkanı olarak seçilmiştir. CHP ve AP koalisyonunu kurmak için İnönü’ye hükümeti kurma görevi verilmiştir (Milliyet, 1961).

Kurtul Altuğ, Gürsel’in aslında YTP Genel Başkanı Ekrem Alican’ı Başbakan olarak görmek istediğine inanmakta ve İnönü’nün Başbakanlığının kendi gücüne gölge düşüreceğinden endişe ettiğini belirtmektedir. Ancak Gürsel, Başbakan olarak göreve geldikten sonra İnönü tarafından büyük bir saygı görmüştür.

3.2. 1965 Seçimleri-Adalet Partisi ve İstikrarsızlık Açısından Değerlendirilmesi

10 Ekim 1965’te yapılan genel seçimler Türk siyasetinde önemli bir dönüm noktasıdır. Bu seçimde AP, beş yıl süren koalisyon hükümetlerinin ardından tek başına iktidara gelmiştir. AP, Yüksek Seçim Kurulu tarafından açıklanan oyların %53’ünü (240 sandalye) alarak tek başına iktidar olmuştur (Akşam, 1965).

1965 seçimlerinde milletvekillerinin dağılımını etkileyen seçim sistemi de bulunmaktadır. Bu seçimden önce seçim sistemi Milli Bakiye Sistemi’ne göre değiştirilmiştir. Bu sistem, seçim çevresindeki fazla oyların ülke genelinde birleştirilmesi ve kalan sandalyelerin partilere dağıtılması prensibine dayanır. D’Hont’a göre, bu sistem her oyun değerlendirilmesini ve farklı görüşlerin parlamentoya yansımalarını amaçlamakta, bu da küçük partilere daha fazla milletvekili kazandırabilmektedir (Milliyet, 1965) Bu bağlamda, 1965 seçimleri

sistemin en önemli sonuçlarından biri olmuştur çünkü TİP, yani sosyalistlerin ilk kez parlamentoda bir grup oluşturmuştur.

3.3. SİYASİ BÖLÜNMELELER

1960’lı yıllar aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Dünya’nın da kendisini oldukça topladığı, özgürlüklerin hızla yayılım gösterdiği yıllardır. Demirel ve Sunay ise Dünya’da hızlı gelişen bu konjonktürleri değerlendirmeye ve bu bağlamda Türkiye’nin Dünya siyasetinde kendini yeniden konumlandırmasına olanak sağlamıştır. 1960’ların ikinci yarısından itibaren tüm dünyada belirginleşen sağ sol ideolojik ayrımlar Türkiye’ye ve Ordu’ya sirayet etti. Genç subaylar artık üsttekileri gibi belli bir gruba biat çerçevesinde kutuplaşmalar yerine bu siyasal ideolojiler etrafında kutuplaşmaya başlamışlardır (Gencer, 2017). Bu kutuplaşmalar içinde yine en tehlikelisi parlamenter demokrasi fesih edip iktidarı yeniden ellerine geçirmeye çalışan gruba aitti. Fakat buradaki grubun 27 Mayıs’tan farkı belli bir partiden ziyade parlamenter demokrasiyle işlerin yürümeyeceğine inanan ve tüm TBMM’ne karşı cephe almış olmasıydı.

1960’lar Türkiye’inde siyasallaşmanın hemen hemen bütün alanlarda artış göstermesi çoğulcu demokrasi anlayışını getiren 1961 Anayasası’nın önemli bir sonucudur. Ordu da bundan nasibini almış ve kendisine ideolojik bir yol çizme ihtiyacını duymuştur. Alkan Atatürkçülüğün bu dönemde yeniden formüle edilmesinde ve sosyalizme karşı konumlandırılmasında ordunun içindeki sağ cenahın hegemonya mücadelesinin kazanmasının etkili olduğunu savunur. Bu durum zaman içerisinde sağ-sol Kemalizm olarak belirginleşmiş ve bu da 12 Mart’a giden yolların taşlarının döşenmesinde önemli ölçüde etkili olmuştur (Alkan, 2021).

3.4. 1971-1973 Arası Dönem ve Siyasal İstikrar Açısından Değerlendirilmesi

Türkiye’de, diğer Üçüncü Dünya ülkelerinde olduğu gibi, hızlı bir nüfus artışı yaşanmış ve özellikle 30 yaş altındaki işsizlik oranı endişe verici boyutlara ulaşmıştır. Eğitim sistemi yetersiz kalmış ve her yıl mezun olan binlerce

genç iş bulmada zorluk çekmiştir. 1960’larda okullar ve yüksek öğretim kurumlarının sayısının iki katına çıkması, siyasi grupların hem sağ hem de sol taraflarda toplanmalarına neden olmuştur (Ahmad, 2007).

1970’ler, Türkiye’de sivil bürokrasi ile siyasi iktidar arasındaki son çatışma dönemini temsil etmiş ve bürokrasinin yenilgisiyle sonuçlanmıştır. 1971’den itibaren yapılan anayasa değişiklikleri, yürütme yetkisini önemli ölçüde artırmış ve koalisyon hükümetleri bürokrasiyi büyük ölçüde kontrol altına almıştır. Ancak, bürokrasi bu kontrol altında etkili bir kurum haline gelememiştir. Bazı bürokratlar, yenilgiyi kabul etmek yerine “olumsuz politika” uygulamaya başlamış ve işlerine daha fazla odaklanmıştır. Bu dönemde hızlanan enflasyonun da bu olumsuz sonuçları ortaya çıkarmıştır (Heper, 1984).

1973 sonrası dönemde, Türkiye modernleşme yolunda önemli zorluklar yaşamıştır. Koalisyon hükümetleri, memurları politikleştirerek kontrol altına almaya çalışmış ve bu durum, 1973-1974 yıllarını sivil bürokrasi açısından bir dönüm noktası olarak belirlemiştir. Bu süreçten sonra, bürokratlar genellikle yalnızca yasalara dair bilgi veren kişiler haline gelmiş, bürokrasinin siyasal alandaki etkinliği ve devletin muhafızı olarak algılanma hali bozulmuştur. Ayrıca, bürokrasi daha partizan bir yapıya bürünmüştür ve bu durum, bürokrasinin üst kademelerinden orta ve alt kademelerine kadar etkili olmuştur (Durgun, 2003).

1961 Anayasası’nın halk oylamasıyla kabulü, Türkiye’nin siyasetinde çeşitli açılımlar ve çıkar değişimlerine yol açmıştır. Siyasetçiler, 1971 muhtırasına zemin hazırlayarak mevcut anayasada değişiklikler yapmıştır. Ancak, askeri bürokrasinin gücünü yeniden canlandırmak mümkün olmamıştır. Bu yıllar boyunca sürekli seçimler, hükümet krizleri ve sık sık hükümet değişiklikleri yaşanmış, toplum ve ekonomide sıkıntılar artmış, istikrar, huzur ve güvenlik kaybolmuştur.

4. 1973-1980 ARASI SİYASİ GELİŞMELER VE SİYASAL İSTİKRAR SORUNALI

4.1. 1973 Genel Seçimler ve 1980 Askeri Darbesine Kadar Olan Siyasi Gelişmeler

1961 Anayasası, Cumhurbaşkanının yetkilerini sınırlasa da, Cumhurbaşkanı anayasanın verdiği yetkilerden öte bir yetki kullanmıştır. Özellikle, Cumhurbaşkanının Başbakan’ı atama yetkisi, 1961-1965 yılları arasında ve 1971 Muhtırası sonrasında belirgin bir şekilde öne çıkmıştır (Hale, 2014).

Günümüzde ideolojik ayrımcılığın aydınları susturmak ve yok etmek için kullanılan etkili bir araç haline geldiği görülmektedir. Ancak, ideolojik farklılıklar nedeniyle aydınlara karşı sert tutum sergilemek yerine, vatanın bütünlüğüne ve bağımsızlığına karşı olmadıkları sürece herkesin düşünce özgürlüğüne sahip olması gerektiği vurgulanmalıdır. Ne yazık ki, günümüzde solculuk komünistlik, sağcılık ise halifecilik veya ırkçılık olarak algılanabiliyor. Bu ayrışma, bilgisizlikten veya kasıtlı bir yaklaşım sonucu oluşmuş olabilir (Velidedeoğlu, 1976).

4.1.1. Toplumsal kutuplaşma

1970’lerden itibaren Türkiye’de beş ana aşırı sol ve komünist grup aktif: Türkiye Komünist Partisi (TKP), Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO), Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi (THKP-C), Türkiye Komünist Partisi/Marksist-Leninist (TKP/M-L) ve yasadışı Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi (TİİKP). Bu dönemde üniversite eylemleri ve direnişlerin yerini gerilla eylemleri almıştır. THKO ve THKP-C gibi sol gruplar, şehir ve kırsalda gerilla savaşına girişmişlerdir. Güvenlik güçleri bu grupların ve liderlerinin peşine düşmüştür (Ersan, 2013). Devlet kontrolünün artmaya başladığı bu dönemde, sol gruplar aktif bir şekilde eylemlerine devam etmiştir. Özellikle üniversitelerde, sol görüşlü öğrenciler “sosyalist bilinç” taşıyan “profesyonel devrimci” olarak görev almışlardır. 12 Eylül darbesinden önce ülkede terörün azalması da ülkücü grupların önemli bir rol oynadığını söylemek mümkündür.

4.1.2. Ekonomik etkenler

12 Eylül 1980’de yönetimi ele geçiren ordu, Turgut Özal’a hükümeti kurma

görevini vermiştir. Özal, askeri ara dönemde ekonomik reformları gerçekleştirmiş ve 24 Ocak kararlarını uygulama fırsatını bulmuştur. 24 Ocak 1980’de alınan kararlar, 12 Eylül darbesi ve sonrasında Türkiye ekonomisinde önemli değişiklikler getirmiştir. İçsel bağımlılıklardan uzaklaşarak daha dışa dönük bir ekonomik model benimsenmiştir. Askeri yönetim, sendika hareketlerini durdurmuş, grevleri yasaklamış ve ücret düzenlemelerini toplu sözleşmelerden Yüksek Hakem Kurulu’na devretmiştir. Bu dönemde gelir politikalarında TOBB ve TİSK’in görüşleri dikkate alınmıştır. 1980’lerde KİT zamlarının ardından kısa süreli bir rahatlama yaşanmıştır (Boratav, 1995).

1980 yılına gelindiğinde, Türkiye’nin ekonomik büyüme oranı büyük ölçüde yavaşlamış ve tarımda %2,1’lik bir artış sağlanabilmiştir. İmalat sanayi ve ticaret sektörlerinde büyüme hedefleri gerçekleşmemiştir. Turgut Özal’ın “Türkiye köşeyi dönmek üzere” ifadesine rağmen, 1980’de Türkiye’nin döviz geliri ile giderleri arasındaki fark 3.6 milyar dolara ulaşmıştır. Bütçe açıklarını azaltmak için KİT mallarına yapılan zamlar faydalı olmuş, fakat 61.000 yeni işçi alınmıştır. 1979’da 87 milyar TL olan destekleme ödemeleri 1980’de 177 milyara çıkmıştır. 24 Ocak 1980 kararları enflasyonu kontrol altına almaya yöneliktir (Tekerek, 2012). Ulusu hükümeti, 1981 yılında güvenliği sağladuktan sonra yeraltı ekonomisini engelleyerek ulusal ekonominin göstergelerinde olumlu değişiklikler görülmüştür.

1980’lerden itibaren Türkiye, enflasyonla mücadele eden bir ekonomik politika izlemiştir. Askeri ara rejimde işsizlik oranı %13-15 arasında kalmıştır. Turgut Özal, 24 Ocak kararlarının askeri yönetimde devam etmesini sağlamış, IMF ülkenin ekonomik istikrarını sağlamak için plan hazırlamıştır. Ekonominin dışa açılması, bankalar ve döviz girdilerine ihtiyaç duymuştur. Bu durum Türkiye’nin IMF’den aldığı borçlarla büyük bir yük altına girmesine neden olmuştur. 1980 yılında 15 milyar dolar olan dış borç, 1986 yılında 30 milyar dolara çıkmıştır. Yüksek faiz politikası, tüketimi azaltmış ve ihracatın artmasına yol açmıştır (Kongar, 1987). İthalat kısıtlamaları ve yüksek gümrük vergileri, sanayi sektöründe rekabeti ortadan kaldırmış ve ekonomiyi uzun vadeli bir gerilemeye sürüklemiştir.

4.1.3. Dış siyasi etkenler

Askeri müdahale sırasında Türkiye’nin yönetimi sivilleştirilmiş, bu da ordunun iç politikadaki etkisini sınırlayıp dış politikada daha fazla taviz veril-

mesine neden olmuştur. 1980 darbesinden sonra NATO, Türkiye üzerinde herhangi bir yaptırım uygulamamış ve rejim değişikliğini Türkiye’nin iç sorunu olarak değerlendirmiştir (Gürsoy, 2014).

12 Eylül 1980’de ordu yönetimi ele geçirdiğinde, TSK’nin dış güçlerle işbirliği yapıp yapmadığına dair bir tartışma ortaya çıkmıştır. Bu tartışmanın nedeni, 1978’de ABD destekli İran’daki rejim değişikliği ve 1979’da SSCB’nin Afganistan’ı işgali olmuştur (Tekin ve Okutan, 2012).

SSCB ve ABD, dünya çapında önemli iki aktör olarak Türkiye’nin dış politikası üzerinde de etkili olmuştur. TSK’nin yönetimi ele geçirmesi, Türkiye’de de Afganistan benzeri bir kargaşa yaratmış ve ABD ile dolaylı bir ilişki kurmuştur (Tekin ve Okutan, 2012).

Diğer bir dış politika etkileyeni, Ermeni terör örgütü ASALA’nın Türkiye’nin diplomatlarına yönelik terör eylemleriydi. 1976’da Beyrut Büyükelçiliğinde görevli bir diplomatın öldürülmesiyle başlayan terör eylemleri, artarak devam etmiştir. Ülkedeki anarşi ve terör olayları, uluslararası alanda da etkili olmuş ve birçok kişinin ölümüne neden olmuştur.

4.1.4. Yaşanan olaylar

Söz konusu dönem içerisinde yaşanan suikastlar, bölgesel katliamlar ve toplumsal olaylar durumu daha da kötüleştirmiştir. Her ne kadar ülkedeki terör ve anarşi eylemlerinin sona erdirilmesi için siyasi liderler ve siyasi partiler tarafından birlik ve beraberlik içinde hareket edilmesi istense de kardeş kanı durmadığı gibi ülkedeki ayrışma gittikçe artmaktadır.

4.2. Avrupa Ülkelerinde 1960-1980 Arası İstikrarsızlık

1960’tan 1980’e kadar Avrupa’daki istikrarsızlığa çeşitli nedenler katkıda bulunmuştur. Bu dönemdeki istikrarsızlık siyaset, ekonomi ve toplum alanlarındaki farklı güçlerin birleşmesi nedeniyle ortaya çıkmıştır. Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği arasındaki düşmanlık ve anlaşmazlık, Avrupa uluslarına da yansdı ve siyasi sorunlara yol açmıştır. Vietnam Savaşı, başta Fransa olmak üzere birçok Avrupa ülkesinin aktif katılımına tanık olmuş ve bu durum iç siyasi çekişmelere yol açmıştır. 1968’deki öğrenci hareketleri, çeşitli Avrupa ülkelerindeki öğrenci protestolarını ve toplumsal hareketleri kapsı-

yordu; mevcut siyasi yapıya meydan okuyan ve reformu savunan bir ortamı teşvik etmekteydi. 1970’li yıllarda yaşanan petrol krizi enerji harcamalarında artışa neden olmuş ve Avrupa ekonomilerini olumsuz etkilemiştir (Yücel, 2008).

4.2.1. Ekonomik durgunluk

1970’lerin ortalarında birçok Avrupa ülkesinde ekonomik durgunluk ve işsizlik oranlarında artış yaşanmıştır. Kadın hakları ve LGBT hakları hareketlerinin ortaya çıkışı toplumsal dokuda değişimlere yol açmış ve bazı gruplar arasında çatışmalara yol açmıştır. Soğuk Savaş, Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği arasındaki gerilim nedeniyle iki kutuplu bir dünyaya dahil olan Avrupa ülkeleri üzerinde derin bir etki yaratmıştır.

1970’lerde, birçok Avrupa ülkesinde terör saldırıları gerçekleşmiştir. Örneğin, Kızıl Ordu Fraksiyonu (RAF) gibi terör örgütleri, Almanya’da ve diğer Avrupa ülkelerinde saldırılarda bulunmuştur. Bu faktörlerin birleşimi, Avrupa’da genel bir istikrarsızlık ortamına neden olmuş ve bu dönemin tarihini şekillendirmiştir. Ancak, her ülkede bu faktörlerin etkisi farklı olmuş ve bazı ülkeler istikrarlarını korumuşlardır.

Avrupa’da 1960-1980 arasındaki istikrarsızlık nedenlerine yönelik çözümler çeşitli alanlarda uygulanmıştır. Soğuk Savaş döneminin etkisi altında olan Avrupa ülkeleri arasında diplomatik çabalar ve diyaloglar, gerilimleri azaltmak için kullanılmıştır. Diplomatik ilişkilerin güçlendirilmesi, uluslararası işbirliği ve anlaşmaların artırılması önemlidir (Bakan, 2007). Ekonomik zorlukların üstesinden gelmek için yapısal reformlar uygulanmalıdır. Bu reformlar, enerji bağımlılığını azaltmak, ekonomik çeşitliliği artırmak, işgücü piyasalarını esnek hale getirmek ve rekabetçiliği artırmak gibi alanları içerebilir (Hatipoğlu, 2015).

Toplumsal çatışmaların azaltılması için toplumsal katılım ve uyumun teşvik edilmesi önemlidir. Eğitim, sosyal hizmetler ve kültürel etkinliklere daha fazla yatırım yaparak toplumsal bütünleşmeyi artırmak mümkündür. Demokratik süreçlerin güçlendirilmesi ve siyasi katılımın artırılması, toplumun daha fazla temsil edilmesine olanak tanımıştır. Siyasi reformlar, daha şeffaf ve hesap verebilir bir yönetim anlayışını teşvik etmiştir. Petrol krizlerine karşı dirençli enerji politikaları geliştirilmiştir. Yenilenebilir enerji kaynaklarına yö-

nelik yatırımlar, enerji verimliliği önlemleri ve enerji arzının çeşitlendirilmesi gibi adımlar alınmıştır (Akdağ ve Ekici, 2017).

Terörle mücadelede güvenlik önlemlerinin yanı sıra, toplumun radikalleşmeyi önleyici önlemlerle desteklenmesi önemlidir. Sosyal hizmetler, eğitim ve istihdam fırsatlarının artırılması bu bağlamda etkili olmuştur. Avrupa ülkeleri arasında ve uluslararası platformlarda daha fazla işbirliği teşvik edilmiştir. Ortak çıkarların bulunması, uluslararası sorunlara birlikte çözümler aranması önemli bir niteliktir. Ancak, her ülkenin kendi özel koşulları ve ihtiyaçları olduğu için, uygulanacak politikaların ve çözümlerin detayları ülke bazında farklılık göstermiştir (Akçeşme, 2014).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Soğuk Savaş, 1947-1991 yılları arasında ABD ve NATO ile Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı arasında gerçekleşen bir ideolojik, politik ve askeri rekabet dönemidir. Bu süreç, dünya siyasi haritasını derinden etkiledi ve bir dizi küresel etkiye neden olmuştur. İki süper güç arasındaki rekabet, birçok bölgede istikrarsızlık ve çatışmalara neden olmuş ve uluslararası ilişkilerin dinamiklerini değiştirmiştir. Soğuk savaş döneminde ve bu dönemde tercihini demokratik ülkelerden yapan Türkiye, 1940'lı yılların ortalarından itibaren demokratik sürece hız vermiş ve 1950 itibariyle çok partili sisteme geçilmiştir. 1950 ve 1960 yılları arasında dönemin uluslararası siyasal olaylarından etkili bir şekilde yararlanan Türkiye, 1950 ortalarına kadar bunu iç siyasete de aktarmıştır. Ancak bu yıllardan itibaren ekonomik anlamda çıkan sıkıntılar diğer siyasal olayları da olumsuz şekilde etkileyerek 1960 darbesine giden yolu açmıştır.

Ulusların ilerlemesi ile demokrasinin ve siyasi istikrarın varlığı arasındaki korelasyon, 20. yüzyılın ikinci yarısında önemli bir ilgi kazanmıştır. Çeşitli faktörler ekonomik kalkınmaya bir dereceye kadar katkıda bulunurken, bazı değişkenler kalkınmanın sonucunu belirlemede daha belirgin bir rol oynamaktadır. Devlet desteğine dayanmadan, verdiği mücadeleyle ekonomik güç kazanan burjuvazi, insan haklarını, hukukun üstünlüğünü, demokrasinin yerleşmesini ön planda tutan bir yönetim anlayışının geliştirilmesinde önemli rol oynamıştır. 1960-1980 yılları arasındaki başta askeri vesayet olmak üzere uygulanan politikalar liberal politikaların (Siyasal, ekonomik vs) uygulanmasını

güçleştirmiş ve demokratik hakların gerilemesine sebebiyet vermiştir.

Türkiye, 1960 ile 1980 yılları arasında siyasal istikrar konusunda pek çok zorlukla karşılaşmıştır. Bu dönem, askeri müdahaleler, siyasi çalkantılar ve ekonomik sıkıntılarla işaretlenmiştir. Bu dönemde, Türkiye siyaseti bir dizi askeri müdahaleye maruz kalmıştır. 1960, 1971-1973 ve 1980 darbeleri, ülkede siyasi istikrarsızlığa ve hükümet değişikliklerine yol açmıştır. Askeri müdahaleler, siyasi partiler arasındaki gerilimleri artırmış ve siyasi sürecin istikrarsızlaşmasına neden olmuştur. Aynı zamanda, ideolojik farklılıklar ve kutuplaşmalar da siyasi istikrarsızlık sorununu daha karmaşık hale getirmiştir. Sol ve sağ arasındaki çatışmalar, toplumun bütünlüğünü tehdit etmiş ve siyasi süreçteki belirsizliği artırmıştır. Ekonomik sorunlar da bu dönemde siyasal istikrarsızlık üzerinde etkili olmuştur. Bunun yanında siyasi liderlerin lider kişilikleri de siyasal istikrarsızlık dönemlerinde etkili olmuştur. 1960-1980 yılları arasında meydana gelen uluslararası olaylar, İsrail-Arap Ülkeleri savaşı, 1974 Kıbrıs müdahalesi ve akabinde ambargo uygulanması gibi nedenlerde istikrarsızlık nedenlerindedir. Yüksek enflasyon, işsizlik ve ekonomik dengesizlik, siyasi liderlikte güven kaybına neden olmuş ve hükümetlerin sürdürülebilir bir ekonomik politika benimsemekte zorlanmasına yol açmıştır. Ancak bu zorluklara rağmen, 1960-1980 dönemi Türkiye için bir dönüşüm sürecini de simgelemektedir. Demokratikleşme çabaları, siyasi partilerin evrimi ve toplumsal değişimler, Türkiye'yi daha sağlam bir demokratik temele doğru yönlendirmiştir.

1960-1980 arasındaki siyasal, sosyal, ekonomik, uluslararası ilişkiler açısından incelendiğinde bu dönemde deneyimlenen gelişmeler, istikrar anlamında alacağımız kararların hem alınmasında hem uygulanmasında bize ışık tutabilir. 1980 sonrası siyasal gelişmeleri incelediğimizde yukarıda belirttiğimiz gelişmelerden dersler çıkarıldığını görülmektedir (1975-1980 Yılları arasındaki koalisyon dönemlerinden dolayı siyasal istikrarın yaşanması ve başkanlık sistemine geçilmesi, ekonomik anlamda liberal politikaların benimsenmesi vs.).

Sonuç olarak, 1960-1980 yılları arasında Türkiye'de yaşanan siyasal istikrarsızlık sorunu, bir dönüşüm sürecine işaret ederken aynı zamanda önemli zorluklar ve çalkantılarla dolu bir döneme de işaret etmektedir. Bu dönem, Türkiye'nin siyasi tarihinde önemli bir yer tutmaktadır ve bu dönemdeki deneyimler, ülkenin demokrasi ve siyasi istikrar yolundaki ilerleyişini şekillendirmiştir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (2010). *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Türkçeleştiren: Ahmet Fethi, İstanbul: Hil Yayınları, 4.
- Akçeşme, F. (2014). *1980 Sonrası Sivil Toplumun Dönüşümü ve Demokratikleşmeye Etkileri* (Doctoral Dissertation, Sakarya Üniversitesi (Turkey)).
- Akdağ, Z., & Ekici, S. (2017). Avrupa Birliği’nin Uluslararası Politikada Etkili Olma Aracı: Yumuşak Güç. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 33-64.
- Akıncı, A. (2014). Türkiye’nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9(1), 55-72.
- Akıncı, A., Bayramoğlu, A. (2024). Cumhuriyetin İlk Muhalefet Partisi: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının Tarihi ve İdeolojisi. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 1(7), 83-92.
- Akşin, S. (2013). *Kısa Türkiye Tarihi*, 17. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Aktan, C. (1997). *Siyasal Patoloji ve Siyasal Yozlaşma*. Yeni Türkiye, (13).
- Alkan, M. (2021). *Osmanlı’dan Günümüze Darbeler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2021, İstanbul, Darbe.
- Arslan, R. (2004). *Türkiye’ye Siyasi Model:(Devlet, Demokrasi, Yönetim Modelleri ve Türkiye’ye Siyasi Model)*. Ankara: Seçkin.
- Aunger, P. (1981). *In Search Of Political Stability: A Comparative Study Of New Brunswick And Northern Ireland*, Montréal.
- Bakan, Z. A. (2007). Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye’nin Güvenlik Algılamaları. *21. Yüzyıl Dergisi*, 1(3), 35-50.
- Boratav, K. (1995). *Türkiye Tarihi 5*, (Ed. Sina Akşin), Cem Yayınevi, İstanbul.
- Can, C. (2011). *Cumhuriyet Devrimi ve Öngörülme Bugünü*. Analiz Basım Yayım.
- Çavdar, T. (2013). *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi*, 5. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- Demirel, T. (2011). *Türkiye’nin Uzun On Yılı: Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Durgun, Ş., & Yayman, H. (2003). *Türkiye’de Kamu Yönetimi*. Yargı Yayınevi, Ankara.
- Ersan, V. (2013). *1970’lerde Türkiye Solu*, 2. Basım, İletişim Yayınları, İstanbul.

- Ertekin, O. G. (2006). *Modern Demokraside İstisna Durumunun Yeniden Doğuşu Terörizm İstisnasının Yaratılması ve Hukuk Düzeninin Egemen İnşası* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Goloğlu, M. (2021). *Milli Şef Dönemi (1939-1945)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gözler, K. *Türkiye’de Hükümetlere Nasıl İstikrar Vve Etkinlik Kazandırılabilir? (Başkanlık Sistemi Ve Rasyonelleştirilmiş Parlamenterizm Üzerine Bir Değerlendirme)*, www.20.uludag.edu.tr/~Gozler/istikrar.html (18/12/2002)
- Güler, Y. (2004). *Dünya Harbi Sonrası Türk–Amerikan İlişkileri 1945-1950*. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 5(2), 209-224.
- Güler, U. (2006). *Türkiye’de Siyasal Bir Aktör Olarak Ordu*, Yüksek lisans Tezi, (Dokuz Eylül Üniversitesi, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı)
- Gürsoy, Y. (2014). *Türkiye’de Sivil-Asker İlişkilerinin Dönüşümünün Sebepleri*. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 11(43), 157-180.
- Hale, W. (2014). *Türkiye’de Ordu ve Siyaset*, (Çev. Ahmet Fethi, I. Baskı, Alfa Yayınları.
- Hasgüler, M. (2018). *Kıbrıs Siyasi El Kitabı ve Sözlüğü*, İstanbul: Alfa.
- Hatipoğlu, S. (2015). *Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Kapsamında Vize Muafiyeti* (Master’s Thesis, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Haykır, Y. Ve Aslan, M. (2021). “Denge Esaslı Türk Dış Politikasına Genel Bir Bakış (1935-1945)”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.31, S.2, 1069-1089.
- Hekimoğlu, H. B. (1989). *Modernleşme ve Siyasal İstikrarsızlık*. *Toplum ve Bilim*, (46-47), 131-142.
- Heper, M. (1984). *Bürokrasi, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, 11. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, 1984.
- Karal, E. Z. (1960). *27 Mayıs İnkılabının Sebepleri ve Oluşu*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Karpat, K. (2007). *Türkiye’de Siyasal Sistemin Evrimi (1876-1980)*, (Çev. Esin Soğancılar), İmge Yayınları, İstanbul.
- Kiraz, S. (2018). “Dış Politika Analizi Modeli Olarak Neoklasik Realizm: İkinci

- Dünya Savaşı Sırasındaki Türk Dış Politikasının Analizi”. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.20, S.2, 417-440.
- Kongar, E. (1987). 12 Eylül ve Sonrası, Say Yayınları, İstanbul.
- Korkmaz, E., Erkal, M. E., Minibaş, T., Baloğlu, B., Yılmaz, B. E., & Çak, M. (2001). Türkiye’de Yolsuzluğun Sosyo-Ekonomik Nedenleri Etkileri ve Çözüm Önerileri. *İstanbul Ticaret Odası, Yayın*, 35.
- Kuru, H. (1998). 27 Mayıs 1960 İhtilal Dönemi; İktidar-Muhalefet İlişkileri. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3(8).
- Orhan, A. (2009). “Tek Partili Yılların Ekonomi Politikası ve Kadro Hareketi”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Ss. 127-135.
- Özcan, G. (1960). Altmışlı Yıllarda Dış Politika. Türkiye’nin, 217-257.
- Özdağ, Ö. (1997). Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali, Boyut Yayıncılık.
- Öztürk, H. (2004). “Siyasi İstikrarsızlık ve Ekonomi Üzerindeki Etkileri: Türkiye Uygulaması (1950- 2003)”, (Süleyman Demirel Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta.
- P. Viottive M. V. Kauppi, (2014). Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti, İstanbul: Nobel.
- Paksoy, İ. (2008). “Tek-Parti Dönemi Siyaset Kültürünün Sonrası Döneme Etkileri”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Pamuk, Ş. (2014). Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi, 4. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Sunay, C. (2008). “Tek Partili Yılların Ekonomi Politikası”, Türkiye Günlüğü, Sayı- 91.
- Tbmm Zabıt Ceridesi, Devre V, C. 27, İ: 4, 11 Kasım 1938, S. 17.
- Tekerek, M. (2012). “12 Eylül Askeri Müdahalesi ve Ekonomi Politikaları”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara. 2012.
- Tekin, Y. & Okutan, Ç. (2012). Türk Siyasal Hayatı, Orion Yay. Ankara.
- Timur, T. (2001). Çok Partili Hayata Geçiş, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tuncer, H. (2012). *İsmet İnönü’nün Dış Politikası (1938-1950)*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

- Türk, H. S. (2006). Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih. Anayasa Yargısı, 22(1), 75-113.
- Türkiye Tarihi 1839-2010 Modern Dünyada Türkiye, Cilt 4, Ed. Reşat Kasaba, Kitap Yayınevi, İstanbul 2016, S. 237.
- Unat, K. (2011). Atatürk Sonrası Türkiye, Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Velidedeoğlu, H. V. (1976). Sağsız Solsuz Demokrasi, 3. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Yılmaz, S. (2014). Türkiye’deki Amerika, İkili İlişkiler ve Abd’nin Örtülü Operasyonları, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Yücel, Z. (2008). Avrupa Birliği’nin Genişleme Politikasının Güvenlik Boyutu. Uluslararası Hukuk ve Politika, (13), 37-54.

Gazeteler

- Hürriyet, 18 Eylül 1961.
- Milliyet, 29 Ekim 1961.
- Milliyet, 15 Ocak 1965.
- Akşam, 14 Ekim 1965.